

KİTABXANA VƏ KOMMUNİKASIYA

A.A.XƏLƏFOV
Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxana və kommunikasiya probleminin araşdırılmasına səy göstərilmişdir. Həmçinin məqalədə informasiyanın toplanıb, saxlanıb və ötürülməsində mühüm müəssisə olan kitabxanaların kommunikasiya vasitəsi kimi cəmiyyətdə informasiya mübadiləsi, biliklərin idarə edilməsi prosesində yaxından iştirakı təhlil edilmişdir.

Sosial institut olan kitabxanalar mədəniyyətin inkişafı naminə sosial proqramların yaradıcısı və icraçısı kimi davamlı, ictimai infrastrukturun kommunikasiya sahəsidir. Məhz buna görə də oxuculara xidmət prosesində kommunikasiyanın müxtəlif formalarının yaradılmasında və istifadə edilməsində yaxından iştirak etməyə borcludurlar.

Kitabxanalar müasir informasiya cəmiyyətində biliklərin idarə olunmasında, cəmiyyətlə-insan, insanla-informasiya arasında qarşılıqlı informasiya kanallarının yaradılmasında və əlaqələndirilməsində, ardıcıl olaraq təkmilləşdirilməsində, sürətlə islahatlar aparmaq və yeniləşmək vəzifəsi qarşısında dayanmışdır. Böyük sürətlə qloballaşan dünya “elektron inqilab” erasına qədəm qoyur. Bu böyük inqilabı proses bütövlükdə bəşər mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxanalar qarşısında da mühüm vəziflər qoyur. Bu vəzifələrin həllində yarındığı gündən zəmanəmizə qədər, ilk Şumer kitabxanalarından milli kitabxanalara qədər, keçdiyi yolda kitabxanaları kommunikasiya sistemləri yaxından müşayiət etmişdir.

Kommunikasiya ilə daimi yol yolçusu olmuş kitabxanalar adətləri, davranışı və əqidələri bir-biri ilə bölüşən, insanların ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etdiyi kommunikasiya sistemində vacib hadisədir. Əlaqəsiz, ünsiyyətsiz insan qrupları, cəmiyyət olmadığı kimi, bilavasitə insanlara xidmət edən, insanlar arasında birlik vasitəsi olan kitabxanalarda kommunikasiyasız yaşaya bilməzlər. Məhz bu da kommunikasiya proseslərini öyrənməyi kitabxanaşünaslar qarşısında mühüm vəzifə kimi qoyur.

Kommunikasiya (communicatio)-latın sözü olub, mənası 1) ümumi etmək, bağlamaq, ünsiyyətdə olmaq; 2) iki və ya daha çox şəxs arasında olan və qarşılıqlı anlaşmaya əsaslanan ünsiyyət; bir şəxsin əldə etdiyi məlumatı başqasına (başqalarına) çatdırması və s. deməkdir ¹

¹ Məhərrəmli. Q. Mediada işlənən alınma sözlər. İzahlı lüğət. Bakı. 2008, 111 s.

Kommunikasiya məlumatın insandan-insana verilməsinə deyilir. İnsan mahiyyət etibarlı ilə biri-digəri ilə ünsiyyətdə olan varlıqdır. Ünsiyyət insanın soluma daxil olması və orada fəaliyyət göstərməsi üçün mühüm vasitədir. Məhz buna görədir ki, insan həyatında arakəsilməz informasiya mübadiləsi, yeni vərdişlər, təcrübələr əldə etmək həyatı zərurətdir. Ünsiyyətin məqsəd və məzmunundan asılı olaraq onun vəzifələri də müxtəlif ola bilər. Ünsiyyət həmişə hərəkətdə olan dinamik bir proses olduğundan partnyorlar arasında yeni münasibətlər formalaşa bilər.

Son zamanlar elmi ədəbiyyatda “ünsiyyət” termini ilə yanaşı olaraq “Kommunikasiya” termini daha çox işlədirilir. Bizcə, “ünsiyyət” termininə nisbətən kommunikasiya terminin daha əhatəli və çoxmənəli xarakter daşdığından, bu terminin kommunikasiya kimi işlədilməsi daha məqsədə müvafikdir. Müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində insanların böyük sürətlə inkişaf edən müntəzəm olaraq yeniləşən, dərinləşən, yeni keyfiyyətlər kəsb edən informasiya tələbatının ödənilməsi kommunikasiyanın yeni, daha mürəkkəb formalarının aşkarlanmasını tələb edir.

Cəmiyyət inkişafının ən erkən dövrlərində insanlar biri-birilə əlaqə yaratmaq, birləşmək, ünsiyyətdə olmaq, informasiya toplamaq məqsədi ilə kommunikasiyanın müxtəlif vasitələrindən istifadə etmişlər. Zaman keçdikcə cəmiyyət inkişaf etdikcə, insanların bilik səviyyəsi, ətraf mühiti dərk etmək qabiliyyəti artdıqca, yeni kommunikasiya kanalları meydana gəlmiş, kommunikasiya bəşər fikrini aktuallaşdırmaq vasitəsinə çevrilmişdir. Qarşılıqlı təsir prosesində insanlar birinin o birinə köməyi, ünsiyyəti, birləşməsi hesabına zənginləşir, bəşəriyyət tərəfindən toplanan təcrübə hamının malına çevrilirdi.

Kommunikasiyanın inkişaf tarixini 4 mərhələyə bölən sosioloqlar bu dövrləri kommunikasiya inqilabı adlandırırlar. 1) yazının ixtira edilməsi, 2) kitab çapının başlanması, 3) radio televiziyanın meydana gəlməsi, 4) dünyanın böyük möcüzəsi İnternetin zühur etməsi kommunikasiyanın cəmiyyətin formalaşması və inkişafı, insan bilik və bacarığının təkmilləşməsi sahəsində əsas amilə çevrildi. Cəmiyyətin kommunikasiya proseslərinə onun vasitələrinin öyrənilməsinə, tədqiqinə diqqət artdı. Kommunikasiya inqilablarına nəzər salarkən belə bir elmi fikir diqqəti cəlb edir ki, bu inqilablar arasında onların, birinin digərinə keçməsi prosesində də ciddi bir əlaqə vardır. Bu proseslər heç də biri-birini inkar etmir, varislik prinsipi gözlənilir. Köhnə məhv edilmir, onun səmərəli toxumları saxlanılır, beləliklə, yeni yaranan vasitələr daha mükəmməl daha müasir formada özünü göstərir.

Kommunikasiyanın cəmiyyətin çox erkən dövrlərindən yaranmasına baxmayaraq “Kommunikasiya” termini elmi ədəbiyyatda XX əsrin əvvəllərində meydana gəlmişdir. Bu termin altında informasiyanın insandan-in-

sana ötürülməsi, cəmiyyətdə qarşılıqlı təsiri, informasiya mübadiləsi kimi başa düşülür².

Beləliklə, yuxarıda dediklərimizə və sosioloqların qiymətli araşdırmalarına və elmi nəticələrinə əsaslanaraq deyə bilərik ki: Kommunikasiya ünsiyyətdir, informasiyanın insandan-insana ötürülməsidir. Cəmiyyətdə qarşılıqlı təsirdir, informasiya mübadiləsidir². Həmçinin maddi və mənəvi dünyanın müxtəlif obyektlərinin əlaqəsi vasitəsidir.

Cəmiyyətin tarixi inkişafı prosesində kommunikasiyada tədricən, təkmül yolu ilə inkişaf etmiş, onun yeni-yeni növləri, kanalları, vasitələri meydana gəlmişdir.

Kommunikasiyanın növləri Kommunikasiyanın insanlar arasında ünsiyyət, əlaqə və insanların biri-birini qarşılıqlı anlama vasitəsi kimi bir çox növləri vardır. Sosioloqlar və kitabxanaşünaslar kommunikasiya proseslərini üç növə ayırırlar⁴.

1. Şəxsiyyətlər arası kommunikasiya. Bu növə həmçinin kommunikasiyanın xüsusi forması olan qruplar, birliklər və s. Kommunikasiyalar da daxildir.

2. Kütləvi kommunikasiya. Bu kommunikasiyanın ən çox yayılmış və demək olar ki, cəmiyyətin bütün üzvlərinin, bütün idarə və müəssisələrin, xüsusi ilə informasiya orqanlarının və kitabxanaların istifadə etdiyi kommunikasiyadır. Cəmiyyətdə hakim mövqə tutan kütləvi kommunikasiya insanlar sosial hissələrin açıq ümumiliyinə və ümumi sosial təcrübəyə malik olduqları vaxt həyata keçirilir, reallaşır⁵. Cəmiyyətin informasiya təminatında və insanların informasiya mübadiləsində mühüm rol oynayan kütləvi informasiya vasitələri (qəzet, jurnal, sənədli kino, radio və televiziya ibarət sistem) kütləvi kommunikasiyanın klassik nümunəsidir.

3. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya iki və daha çox müxtəlif mədəniyyətlərin əlaqəsi prosesində informasiya mübadiləsi və mədəni sərvətlərin, qarşılıqlı əlaqələrin yaranmasına xidmət edir. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya insanları cəmiyyətin mənəvi dəyərlərinə qovuşdurur.

Qloballaşan dünyada mədəniyyətlərarası kommunikasiyanın fəaliyyət sahəsi sürətlə genişlənməklə, daha intensiv xarakter alır. Həmçinin mədəniyyətlər arası kommunikasiya ölkələr, dövlətlər və millətlər arasında beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsində, davamlı və ardıcıl xarakter almasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya mədəniyyətlərin zənginləşməsinə səbəb olmaqla, xalqlar arasında dostluq və qardaşlıq əlaqə-

² Kokonovka Z.T, Akuliç M.M, Kuznecov V.N. Ümumi sosiologiya. Bakı: 2007, 318 s.

² Yenə orda, 329 s.

⁴ Гениева.Е. Библиотека как центр межкультурной коммуникации. М.: 2008, с 32

⁵ Kokonovka Z.T, Akuliç M.M., Kuznecov V.N. Ümumi sosiologiya. Bakı: 2007, 318 s.

lərinin möhkəmlənməsində, ayrı-ayrı mədəniyyətlərin birləşərək, zənginləşərək, ümum bəşəri mədəniyyətə qovuşmasında mühüm amilə çevrilir.

Kitabxana və kommunikasiya problemlərinin son zamanlarda araşdırılması xüsusi ilə sosioloji eksperimentlərin ümumiləşdirilməsi bir daha təsdiq etmişdir ki, kitabxanalar tarixən kommunikasiya müəssisəsi vasitəsi kimi formalaşmış, özünün keçdiyi tarixi təkamül yolunda kommunikasiyanın formalaşması və inkişafına kömək etməklə, özudə bir kommunikasiya müəssisəsi kimi inkişaf etmiş, insanların ünsiyyət təcrübə bazasına, informasiya mübadiləsi mərkəzinə çevrilmişdir. Kommunikativ insanlar birliyinin yaradılması vasitəsi olmuşdur. Kitabxanalar bilavasitə insanla, onun formalaşması ilə informasiya tələbatının ödənilməsi sahəsində fəaliyyət göstərirdiyindən, kommunikasiyanın müxtəlif növlərindən, kommunikasiya vasitələrindən, kommunikasiya kanallarından geniş istifadə etməklə oxucuya xidmət prosesini təşkil etməlidir. Oxucu fenomeni müasir kitabxanaşünaslığın əsas tədqiqat obyektini kimi, bilavasitə insan amili ilə bağlı olması, insanın (oxucunun) hərtərəfli fəlsəfi, pedaqoji, psixoloji nöqtəyi - nəzərdən öyrənilməsi kimi, onun kommunikativliyi, informasiyanı əldə etmək, öyrənmək, biliyə çevirmək biliklərin idarə edilməsində iştirak etmək beləliklə mədəniyyətin inkişafına öz tövhiələrini vermək prosesində öyrənilməlidir.

Ümumiyyətlə, kommunikasiya iki və ya bir necə şəxsin iştirak etdiyi sosial hadisə olsa da, insan orqanizmi daxilində də əlaqələr sistemi vardır. İnsanlar müxtəlif olduğu kimi, onların daxili aləmləri də biri-birinə bənzəmir. Buradan da hər bir insana-oxucuya, informasiya tələbatçısına fərdi yanaşma meydana çıxır.

Kommunikasiyanın daxili və xarici xarakter daşmasından asılı olmayaraq kommunikasiya dörd elementdən ibarətdir. Ötürücü, qəbul edici, informasiya və ötürmə vasitəsi⁶. Şifahi nitq vaxtı ötürücü vasitə hava dalğasının növbələnən qalxıb enməsidir, başqa sözlə, titrəyişidir. Ötürücü ilə qəbul edici hansısa bir aralıq vasitənin olub-olmamasından asılı olaraq kommunikasiya yaxud da bilavasitə ola bilər. Birinci halda məlumatın ötürülməsində oxucu və kitabxanaçı iştirak edərsə, ikinci halda əlavə vasitə, sənəd, qram yazılar, audiovirtual material, elektron vasitələr ola bilər. Beləliklə, birincini bilavasitə kommunikasiya, ikincini isə bilavasitə kommunikasiya adlandırmaq olar.

Kommunikasiyanın bu dörd elementi icərisində kitabxanalar üçün öyrənməsi və fəaliyyət prosesinə tətbiqi ən mühümü informasiya və ötürmə vasitəsidir. İnformasiya şifahi və yaxud maddiləşmiş halda ola bilər. Şifahi informasiya maddiləşdikdən sonra sənədə, yəni kitaba çevrilir. Kitab isə minilliklər boyu bəşəriyyətə sədaqətlə xidmət edən, cəmiyyətin yaratdığı bütün maddi və mənəvi sərvətlər haqqında elmi, fəlsəfi, tarixi, ədəbi-bədii fikirləri

⁶ Шира Д. Х.. Введение в библиотековедение. М.: 1983, с. 70

öz səhifələrində qoruyub saxlayan, bütün mənəvi fikirlərin, ideyaların, əqidələrin, inacların ölməzliyini təmin edən, dahilərin ruhunu yaşadan vasitə kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Dövürlər, zamanlar, nəsillər arasında əlaqə yaradır. Xalq arasında belə bir fikir var, ruh ölmür. Bəli, insanlar ölür, ancaq onların yaratmış olduğu kitablar yaşayır, deməli ruh kitablarda yaşayır. Kitabın şifahi informasiyalardan fərqi odur ki, kitab məkan və zaman sərhədlərini aşmağa bilir. Kitab vasitəsi ilə insan min il ondan əvvəl yaşamış adamdan informasiya qəbul edə bilir. Keçmiş, dünyasını dəyişmiş müəlliflərlə ünsiyyətdə ola bilir. Keçmiş nəslin gələcək nəsillərə vəsiyyəti olan kitabları zamanı birləşdirən əfsanəvi əsərlər adlandırmaq yerinə düşərdi.

Beləliklə, bəşəriyyətə xidmət edən kommunikasiya vasitələri icərisində kitab, kitab vasitəsi ilə informasiyanı qəbul etmək xüsusi, əvəzsiz bir vasitə kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz bəşəriyyət kitabın bu xüsusi əvəz edilməz rolunu, bu möcüzəli sənədsiz keçinməyin mümkünsüzlüyünü nəzərə alaraq, onun gələcək nəsillərə qorunub saxlanması üçün kitabxanaları yaratdı. Kitabları qoruyub saxlamaq, nəsillərdən-nəsillərə ötürmək, insanlara informasiya daşıyıcısı kimi xidmət etmək üçün yaranan kitabxanalar məhz ən zəruri kommunikasiya vasitəsi kimi formalaşmışdır.

Böyük sosial funksiyaları yerinə yetirməyə borclu olan kitabxanalar şəxsiyyətin kommunikasiyasının daşıyıcıları kimi də diqqət mərkəzinə çevrilmişdi. Şəxsiyyət kommunikasiyası fərdiləşmiş xarakter daşıyır. Kitabxanaya gələn fərd (oxucu) özünə lazım olan sənədi seçmək üçün kitabxana fondundan istədiyi məlumatı əldə edir. Ayrı-ayrı fərdlər (oxucular) bu məlumatları əldə etmək üçün kitabxanadaxili kommunikasiya formalarından və kanallarından öz intellekt səviyyəsindən asılı olaraq ya bilavasitə ya da bilavasitə istifadə edirlər. Bu mühüm mürəkkəb prosesdə kitabxanaların da yaxından iştirakı oxucu və kitabxanaçı arasında ünsiyyətin - birliyin kommunikasiyanın yaranmasını fəallaşdırır.

Zaman keçdikcə, cəmiyyətdə təhsil, mədəniyyət, elmi tərəqqiyə nail olduqca, təhsilli, elmi insanların miqdarı əhəmiyyətli dərəcədə artmış, kitabxana oxucularının sayı çoxlamışdı. Oxucuların artması ilə kitabxanada gedən proseslər kütləvi xarakter almağa başlayır. Ancaq bu prosesə dərinə diqqət yetirdikdə məlum olur ki, kitabxanaya çoxlu insanların gəlməsinə baxmayaraq onu kütləvi kommunikasiya orqanı hesab etmək olmaz. Çünki bu insanların hamısı kütləvi informasiya vasitələrində olduğu kimi eyni məlumat almır və həm də həmin insanlar eyni məlumat üçün kitabxanaya gəlmirlər. Əksinə hər bir oxucu fərdi qaydada onun tələbatına və marağına cavab verən informasiyanı axtarır. Üstəlik oxucu ehtiyac duyarsa eyni məlumata bir neçə dəfə müraciət edə bilər.

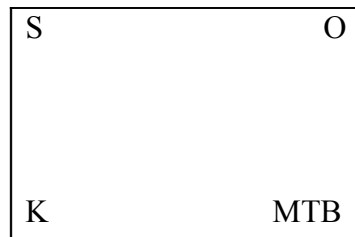
Bəşər mədəniyyətinə xidmət edən kitabxanaların dinamik inkişaf tarixi bir daha sübut etmişdir ki, onlar həmişə demokratikləşmə prinsiplərinə və

kitab və insan

Bu üçbucaqdan görünür ki, kitabxana-kitab (sənəd, insan (oxucu)) və kitabxanaçı elementlərinin birgə fəaliyyəti sayəsində yaranır və fəaliyyət göstərir. Dünya kitabxanaşünaslığının da kitabxanaların strukturu haqqında tədqiqatları XX əsrin 80-90-cı illərində daha da intensivləşmiş və bir sıra yeni elmi fikirlər irəli sürülmüşdür. Öz elmi əhəmiyyəti, orijinallığı ilə fərqlənən yeni fikir görkəmli rus kitabxanaşünası Y.N.Stolyarovun 1981-ci ildə nəşr etdirdiyi “Библиотека: структурно-функциональный подход”⁹ əsərində belə bir qənaətə gəlmişdir ki, kitabxananın strukturuna daxil olan elementlərdən biri də “Kitabxananın maddi-texniki bazasıdır”. Maddi-texniki baza olmadan heç bir kitabxana öz işini müvəffəqiyyətlə apara bilməz. O göstərir ki, fondun, oxucunun və kitabxanaçının dialektik birliyi həmişə müəyyən maddi-texniki baza mühitində mövcud olur¹⁰. Bina, təchizat, mexanizm, texniki vasitələr, kitabxana-informasiya texnologiyası, kompyuterlər və s. bərabərhüquqlu elementlər kimi kitabxana elementləri sırasına artıq elə daxil olmuşdur ki, bunu ayırmaq olmaz.

Sistem halında kitabxananın 4 elementli modeli aşağıdakı kimidir.

Bu modeldən göründüyü kimi, kitabxana biri-biri ilə əlaqədar olan, biri-birinə qarşılıqlı təsir edən, biri digəri üçün şərt olan, biri-birindən ayrılmaz dörd elementdən ibarətdir ki, bu da kitabxananın bütövlüyünü təmin edir. Nə sənəd (S), nə oxucu (O), nə kitabxanaçı (K), nə də maddi-texniki baza (MTB) özü özlüyündə, nə də onların əlaqəsi biri digərindən ayrılıqda (götürüldükdə) kitabxananın bütövlüyünü təmin etmir.

Yuxarda kitabxanaların struktur quruluşu haqqında verdiyimiz qısaca məlumatdan aşkar oldu ki, göstərilən elementlərin özlərinin biri-biri ilə daxili üzvü əlaqəsi olmadan kitabxananın struktur bütövlüyü, yəni kitabxananın özü belə bir müəssisə kimi mövcud ola bilməz.

⁹ Столяров Ю.Н.. Библиотека: структурно-функциональный подход. М.:1981.

¹⁰ Yəni orada:

Beləliklə, kommunikasiya vasitəsi olan kitabxananın struktur quruluşu və bilavasitə onun elementləri arasında canlı kommunikasiya sistemi fəaliyyət göstərir. Kitabxananın strukturunda baş verən kommunikasiya prosesi: (sənədlə-oxucu, oxucu ilə-kitabxanaçı, sənəd-oxucu və kitabxanaçı ilə maddi-texniki baza ilə əlaqələr) kitabxananın bir sosial institut kimi kitabxananın elm, informasiya, təhsil, tərbiyə funksiyalarının yerinə yetirilməsi vəzifələri də kommunikasiya sistemindən, bütövlüklə, onun müxtlif növlərindən, ayrı-ayrılıqda səmərəli istifadə edilməsindən asılıdır. Beləliklə, kommunikasiyasız bütöv struktura malik kitabxana yoxdur.

Kitabxanaların fəaliyyət sahəsi olan kitabxana işi bilavasitə kommunikasiya prosesləri ilə əlaqədar olduğundan kitabxananın bütün fəaliyyəti xüsusi ilə oxuculara xidmət işi bu prosesin mühüm tərkib hissəsidir. Kitabxana işi bir fəaliyyət sahəsi kimi elm, informasiya mədəniyyət, təhsil, tərbiyə sahəsində, həmçinin kitabxana şəbəkələrinin təşkil və inkişafını, kitabxana fondlarının formalaşdırılmasını, kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili, kitabxanaların elmi-maddi təminatı sistemlərini tənzimləyən bir proses kimi həmişə kommunikasiya və onun forma və kanalları ilə sıx əlaqədə olmuşdur. Hələ çox qədim kitabxanalarda kitabxana işi bir fəaliyyət sahəsi kimi formalaşarkən kommunikasiya bu prosesin təminatçısı kimi kitabxana fəaliyyəti sisteminin ayrı-ayrı komponentlərinin əlaqələndirilməsində, koordinasiya edilməsində, təcrübə mübadiləsində yaxından iştirak etmişdir. Kitabxana kommunikasiya münasibətləri demək olar ki, kitabxana fəaliyyətinin bütün sahələrində, xüsusi ilə oxucu ilə kitabxanaçı arasında, kitabxananın məlumat axtarış sistemləri ilə oxucu arasında, İnternet şəbəkəsinə qoşulmuş kitabxana, kitabxanaçı ilə oxucu arasında daha geniş baş verir.

Bu proseslərdə kitabxanaçı ilə oxucu arasında baş verən kommunikasiya növləri icərisində ən çox istifadə edilən ünsiyyət, söhbət və məsləhət formalarıdır. Kitabxanaçı ilə oxucu arasında baş verən ünsiyyət kommunikasiyanın bilavasitə fərdlə üzbə-üz aparılan canlı təsiri növü kimi olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ünsiyyət vaxtı oxucu ilə kitabxanaçı arasında baş verən kommunikasiya oxucu haqqında kitabxanaçının geniş məlumat almasını, oxucunun maraq dairəsini, şəxsiyyətini, sənətini, öyrənməsini və oxucu marağının gələcəkdə ödənilməsini müəyyənləşdirmək imkanı verir. Məlumdur ki, "Maraq" kateqoriyası elmi kateqoriya kimi bir çox elmlərin tədqiqat obyektidir. Kitabxanaşünaslıqda maraq subyektin-oxucunun sənətini, intellektual səviyyəsini, həyat şəraitini, sorğusunu, kitaba münasibətini öyrənmək kimi başa düşülür. Məlumdur ki, kitabxana oxucu münasibətləri həmişə kitabxanaların əsas problemi hesab edilmiş, informasiya cəmiyyəti şəraitində bu münasibətlər daha ciddi xarakter almışdır. Müasir şəraitdə kommunikasiya sistemləri və kanallarından hərtərəfli istifadə etmədən bu problemi həll etmək olduqca çətinidir. Kommunikasiya, həmçinin kitabxana-

İnternet-oxucu münasibətlərinin həllində, xüsusilə İnternetdən istifadə, ən zəruri ədəbiyyatın, sənədin seçilməsi audiovizual və elektron vasitələrdən istifadənin təşkilində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalədə şərh və təhlil edilmiş elmi araşdırmalara əsaslanaraq, yekun demək olar ki, sosial institut kimi formalaşmış müasir kitabxana kommunikasiyasız keçinə bilməz.

Beləliklə, yeni informasiya texnologiyası əsasında yaradılan kommunikasiya sistemləri və kanallarından istifadə müasir kitabxananın əsas vəzifəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Бобылева Н.В. Библиотековедение: Социокультурный подход. М.: 2002, 313 с*
2. *Гениева Е.Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации М.: 2008, 207 с.*
3. *Qolenkova Z.F, Akulic M.M, Kuznetsov V.N. Ümumi sosiologiya. Bakı: 2007, 492 s.*
4. *Məhərrəmli Q.M. Mediada işlənən alınma sözlər.- İzahlı lüğət. Bakı: 2008, 254 s.*
5. *Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş. I-II hissə. Bakı: 2001, 398 s.*
6. *Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş. III hissə. Bakı: 2003, 314 s.*
7. *Шира Д.Ж. Ведение в библиотековедение. М.: 1983, 256 с*
8. *Шира Д.Ж. Социологические основы библиотечного дела. М.: 1973, 53 с.*

LIBRARY AND COMMUNICATION

A.A.KHALAFOV

SUMMARY

The author investigates the problem of library and communication within the scope of modern informational society in the article. The role of library as the key establishment in the collection, retention and transmission of information and its participation as a means of communication in the processes of information exchange and knowledge management are analyzed in the article.

БИБЛИОТЕКА И КОММУНИКАЦИЯ

А.А.ХАЛАФОВ

РЕЗЮМЕ

Автор статьи старался исследовать проблему библиотеки и коммуникации в условиях современного информационного общества. В статье так же анализированы роль библиотеки, которая является основным учреждением в собрании, сохранении и передачи информации и участие ее как коммуникационного обмена и управления знаниями.

**PROFESSOR ABUZƏR XƏLƏFOVUN ƏSƏRLƏRİNDƏ
KİTAB, KİTABXANA VƏ MÜTALİƏ MƏSƏLƏLƏRİ**

**(Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfovun
80 illik yubileyi qarşısında)**

Knyaz ASLAN
Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə Azərbaycan milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, ali kitabxanaçılıq təhsilinin təşkilatçısı, müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradıcısı olan Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfovun əsərlərinin araşdırılması əsasında onun kitab, mütaliə, kitabxasna və s. haqqında söylədiyi dəyərli fikir və mülahizələri təhlil olunmuşdur. Burada eləcə də alimin Azərbaycan milli kitab və kitabxana mədəniyyətinə verdiyi töhfələr də öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi, Əməkdar mədəniyyət işçisi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, Prezident təqaüdçüsü, «Şöhrət» ordenli, Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin prezidenti, Bakı Dövlət Universiteti Ağsaqqallar Şurasının sədri, BDU Nəşriyyat Şurasının sədri, BDU Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun adı respublikamızda və ölkəmizin sərhədlərindən uzaqlarda çox yaxşı tanınır.

Azərbaycanda milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, ali kitabxanaçılıq təhsilinin təşkilatçılarından və müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradıcılarından biri, görkəmli elm, təhsil və mədəniyyət xadimi kimi böyük şöhrət qazanmış Abuzər müəllimin həyatı gənc nəsil üçün sözün həqiqi mənasında ibrət məktəbidir.

Professor Abuzər Xələfovun Azərbaycan xalqı qarşısında ən dəyərli tarixi xidmətlərindən biri respublika ali məktəblərinin bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universitetində müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradılması ilə bağlıdır.

Qeyd edək ki, Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradılmasında və inkişafında akademiklər Abdulla Qarayevin, Şəfaət Mehdiyevin və başqalarının çox önəmli xidməti olmuşdur. Onlar kitab mədəniyyətinə və kitabxana işinə yüksək qiymət verir, kitabxanaçı kadrların hazırlanmasına respublikamızın mədəni tərəqqinin əsas amillərindən biri kimi baxır, kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyanın inkişaf etdirilməsinə, bu sahədə elmlər namizədləri və elmlər doktorlarının yetişdirilməsinə böyük qayğı göstərirdilər.

Bütövlükdə 25 il Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı vəzifəsində işləyən A.Xələfov özünün təşəbbüskarlıq fəaliyyəti, təşkilatçılıq bacarığı və idarəçilik metodları ilə təkə universitetimizdə və respublikamızda deyil, habelə Sovetlər Birliyi miqyasında böyük nüfuz qazanmış, yüksək ixtisaslı milli kitab-

xanaşünaslıq-bibliograf kadrların hazırlanması istiqamətində səmərəli iş aparmışdır.

Kitabxanaçılıq fakültəsinin yeni tədris planının yaradılmasında, kafedra və laboratoriyaların maddi-texniki bazalarının yaxşılaşdırılmasında, dərslərin keyfiyyətinin yüksəldilməsində, kadrların düzgün seçilib yerləşdirilməsində professor A.Xələfovun xüsusi rolu olmuşdur.

1963-cü ildə isə Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı, tarix elmləri namizədi, baş müəllim A.Xələfov eyni zamanda Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya kafedrasının müdiri vəzifəsinə seçilmişdir. Artıq bu dövrdən sonra o, paralel olaraq dekanlığın və kafedranın işinə nəzarət etməli, onların fəaliyyətini əlaqələndirməli və istiqamətləndirməli, başqa sözlə, idarəetmə funksiyası ilə elmi tədqiqatçılıq prosesini bir-biri ilə sıx şəkildə uzlaşdırmalı olmuşdur ki, bu da həm fakültənin, həm də kafedranın müasir elmi əsaslar üzərində düzgün istiqamətdə inkişafına ciddi kömək göstərmişdir.

Professor Abuzər Xələfovun başçılıq etdiyi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının əməkdaşları bu dövrdən başlayaraq əsasən kitabxana işinin tarixi, kitabxanaşünaslığın nəzəriyyəsi, təşkili və metodik məsələləri, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin mühüm problemləri istiqamətində elmi tədqiqatlar aparır, eyni zamanda kitabxana proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması sahəsində uğurlu nəticələr qazanmağa çalışırdılar.

Kitabxanaşünaslıq kafedrası respublikamızda cəmiyyətin informasiya təminatı sistemində mühüm yer tutan sosial institutlar içərisində kitabxanaların yerini müəyyən etmək, kitabxana işinin inkişaf meyl və qanunauyğunluqlarını tədqiq etmək və ümumiləşdirmək, informasiya-axtarış sistemlərinin vəziyyətini və onların optimallaşdırılması yollarını, ölkəmizdə kitabxana quruculuğunun aktual problemlərini öyrənmək baxımından bir çox nailiyyətlər qazanmışdır.

Kafedranın əməkdaşlarının apardıqları elmi tədqiqat işlərinin mühüm nəticələri Bakı Dövlət Universitetinin elmi əsərlərində, fakültədə nəşr olunan "Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya" elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnalında, respublikamızda çıxan müxtəlif elmi-kütləvi nəşrlərdə və digər mətbuat orqanlarında dərc olunur. Bununla yanaşı, kitabxanaşünas mütəxəssislər öz elmi-tədqiqat işlərinin yekunları ilə bağlı elmi-nəzəri və təcrübi konfranslarda məruzələr oxuyur, çıxışlar edir və onları geniş kitabxana ictimaiyyətinin müzakirəsinə verirlər. Bu isə Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində gələcək müvəffəqiyyətlər üçün əsaslı zəmin yaradır.

Məhz istedadlı alim, qabiliyyətli təşkilatçı A.Xələfovun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri vəzifəsini uğurla yerinə yetirməsi sayəsində bu elmi qurum kitabxana işi üzrə aparıcı müəssisəyə - ana kafedraya, respublikamızda kitabxana işinin əsas elmi tədqiqat mərkəzinə, bu sahədə çalışan və sayca ildən-ilə çoxalan bacarıqlı mütəxəssislərin əvəzsiz məsləhətxanasına,

bir sözlə, hazırkı informasiyalaşmış cəmiyyətdə özünəməxsus yer tutan kitabxana ictimaiyyətinin doğma ocağına çevrilmişdir.

Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfovun elmi-pedaqoji fəaliyyətində kitab, mütaliə, kitabxana məsələlərinin, eləcə də kitabxanaçı kadrların hazırlanmasının aktual problemlərinin tədqiqi mühüm yer tutur.

Məlumdur ki, cəmiyyətdə vacib sosial funksiyaları həyata keçirən kitabxanalar ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və elmi-mədəni vəzifələrin həllində, dövlətin və xalqın inkişafı ilə bağlı mühüm ideyaların əhali arasında yayılmasında fəal iştirak etməli, böyük təbliğatçılıq, təşviqatçılıq və təşkilatçılıq işi aparmalıdırlar.

A.Xələfovun qeyd etdiyi kimi, kitabxana işi dövrlə, zamanla ayaqlaşmalı, həmişə canlı, rəngarəng və dinamik olmalıdır. Aydındır ki, bu mühüm vəzifələrin məqsədyönlü həlli yüksək ixtisaslı kitab-xanaçı kadrların hazırlanması məsələsi ilə sıx şəkildə bağlıdır.

Kitabxana işi tarixinin tədqiqatçısı kimi ciddi elmi tədqiqat fəaliyyətinə başlayan gənc A.Xələfov 1950-ci illərin sonlarından ilk elmi tədqiqat məqalələri ilə mətbuatda çıxış etməyə başlayır. Onun bu dövrdə yazıb dərc etdirdiyi «ADU-nun kitabxanası necə yaranmışdır?», «Azərbaycan Dövlət Universitetinin əsas kitabxanasının yaranması və inkişaf tarixindən (1920-1929)», «Kitabxana fondu təşkilinin bəzi məsələləri», «Kitab belə yaranmışdır» və başqa araşdırmaları XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində, həmçinin 20-30-cu illərdə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi, habelə kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsi, mövcud problemlər və s. kimi mövzulara həsr olunmuşdu. O, eyni zamanda kitab, mütaliə, mədəniyyət, kitabxanaçılıq, bibliografiya və kitabçılıq işlərinə dair Azərbaycanda nəşr olunmuş yeni kitablar haqqında rəylər və məqalələr yazaraq dövrü mətbuat səhifələrində dərc etdirirdi.

Onun ilk dəfə olaraq Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafının mühüm mərhələlərini elmi cəhətdən ümumiləşdirməyə başlaması, kitabxanaların tarixinin tədqiqatçısı yolunu seçməsi, kitabxana fəaliyyətinin müasir vəzifə və problemlərini qanunauyğun şəkildə öyrənməsi elmi ictimaiyyətin diqqətini cəlb edir.

XIX əsrin böyük rus filosofu, yazıçısı və publisisti Aleksandr Gertsenin «Biz keçmişi tamamilə dərk edərək müasirliyi aydınlaşdırırıq: olmuş hadisələrin dərinliyinə getməklə cələcəyin mənasını açırıq, axaya baxıb irəliyə addımlayırıq» və rus mütəfəkkiri, filosofu və yazıçısı Nikolay Çernişevskinin «Tarixi olmayan elmin nəzəriyyəsi olmaz» fikirlərini bir daha təsdiqləyən professor Abuzər Xələfov göstərir ki, tarixi öyrənmək haqqında onların dedikləri bu gün üçün də öz əhəmiyyətini itirməyib.

O yazır: «Kitabxana işinin tarixinə aid biliklər bizə təkcə keçmişi öyrənmək üçün yox, müasirliyi yaxşı başa düşmək, əhaliyə kitabxana xidmətini hərtərəfli təkmilləşdirmək üçün də zəruridir.

Elm tarixçilərinin təqdir etdikləri bu fikirləri kitabxana və kitabxanaşünaslıq tarixinə də şamil etmək lazımdır. Məhz kitabxana tarixinin böyük elmi tədqiqat əhəmiyyətini və bu sahədə olan boşluğu doldurmaq üçün Kitabxanaşünaslıq kafedrası Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi probleminin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirməyə başladı».

Abuzər Xələfov «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (1870-1920-ci illər)» adlı əsərinin girişində belə bir fikri dəstəkləyir ki, cəmiyyət tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tarixinin tərkib hissələrindən biri olan kitabxana tarixinin dövrün tarixi ilə, ictimai və siyasi münasibətlərin tarixi, ideyalar mübarizəsi tarixi ilə, beləliklə də həmin kitabxanaları yaratmış olan cəmiyyətin tarixi ilə əlaqədar surətdə öyrənilməlidir.

Müəllifin qənaətinə görə, dünya mədəniyyəti xəzinəsinə böyük incilər bəxş edən Azərbaycan xalqının əsrlər boyu inkişaf edib gələn qədim və zəngin mədəniyyəti vardır.

Başqa mədəni xalqlarda olduğu kimi Azərbaycanda da kitabxanalar mədəniyyətin inkişafında və yayılmasında mühüm rol oynamışlar. Kitabxanalar xalqımızın mənəvi yazılı mədəniyyətini özündə mərkəzləşdirən, xalqımıza mənəvi qida verən və onun üzünə maarif günəşi açan böyük mədəniyyət xəzinəsi olmuşdur.

Xalqımızın ən böyük alimlərinin, mütəfəkkirlərinin, dahi yazıçı və şairlərinin, rəssamlarının, görkəmli xadimlərinin əsərləri kitabxanalarda toplanıb saxlanılır.

A.Xələfovun fikrincə, məhz buna görə də ölkəmizdə kitabxana tarixinin tədqiq edilib öyrənilməsi xalqımızın ümumi tarixinin, xüsusilə mədəniyyət tariximizin öyrənilməsinin tərkib hissəsidir. Cəmiyyətin mədəni inkişafında xüsusi rol oynayan kitabxanaların tarixi xalqımızın tarixi ilə həmişə əlaqədar olmuş, onun yazılı irsini, mədəni nailiyyətlərini və elmi kəşflərini əks etdirmişdir. Ona görə də ölkəmizdə kitabxana tarixinin düzgün tədqiq edilib öyrənilməsi tarix elmimiz üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan məsələlərdən biridir.

Kitabda ən qədim dövrlərdən başlayaraq XIX əsrin 70-ci illərinə qədər Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə dair qısa icmal verilmiş, mövcud mənbələrə əsasən məlum olan ilk kitabxanalar haqqında məlumatlar üzə çıxarılmış, habelə Xaqani, Nizami, Nəsirəddin Tusi, Şah İsmayıl Xətai və başqa mütəfəkkirlərimizin kitab və kitabxana ilə bağlılığına, həmçinin məsgid kitabxanalarının fəaliyyətinə dair maraqlı mülahizələr irəli sürülmüşdür.

Professor A.Xələfovun 1986-cı ildə nəşr etdirdiyi «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Qədim dövrlərdən başlamış XVIII əsrin axırınadək)» adlı kitabını məhz həmin tədqiqatların uğurlu nəticəsi kimi qəbul etmək olar.

Mühüm əhəmiyyətə malik olan bu kitabda ilk dəfə olaraq Azərbaycan ərazisində qədim Albaniya, Midiya və Atropatena dövründən başlayaraq ta XVIII əsrədək kitabxanaların yaranmasının tarixi kökləri araşdırılmış, orta əsrlərdə Azərbaycan kitabının və kitabxanalarının keçdiyi çətin və mürəkkəb inkişaf yolu tədqiqata cəlb olunmuş, mühüm faktlar üzə çıxarılmış və elmi şəkildə sistemləşdirilmişdir ki, bütün bunlar da milli kitab və kitabxana tariximizin zənginliyini və qədimliyini bir daha təsdiqləmişdir.

O, tədqiqata cəlb etdiyi dövrdə Azərbaycanda kitabxana işinin vəziyyəti haqqında əhatəli elmi məlumat vermək məqsədi ilə qədim tarixi məxəzləri və müasir mənbələri diqqətlə araşdırılıb öyrənmiş, o vaxta qədər məlum olmayan bir çox tarixi faktları üzə çıxarmış, bəzi yanlış elmi mülahizələrə aydınlıq gətirmiş, həmçinin çox əhəmiyyətli elmi ümumiləşdirilmələr aparmışdır.

Alimin dahi Nizaminin dövrünü, Qazan xanın və Şah İsmayıl Xətəinin hakimiyyəti illərini xüsusi qayğı ilə araşdırması çox təqdirəlayiqdir.

O, öz kitabında saray, din, şəxsi kitabxanalarla bağlı bir sıra qiymətli faktları ilk dəfə yığcam şəkildə elmi dövriyyəyə daxil etmiş, Azərbaycan mədəniyyət və elm dühalarının kitab, kitabxana və mütaliə haqqında fikirlərini seçib sistemləşdirmiş və təhlil etmişdir.

Təsədüfi deyil ki, professor A.Xələfovun «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Qədim dövrlərdən başlamış XVIII əsrin axırınadək)» kitabı görkəmli mütəxəssislər tərəfindən xalqımızın mə-nəvi mədəniyyət tarixi sahəsindəki mövcud boşluğu dolduran, milli mədəniyyət tariximizin öyrənilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edən ən yaxşı tədqiqat əsəri kimi qiymətləndirilmişdir.

Görkəmli alimimiz A.Xələfovun nəfis şəkildə tərtib olunmuş «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (Ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər)» adlı növbəti fundamental dərsləyi milli tariximizin əsas tərkib hissələrindən olan elm və mədəniyyət ocaqlarımızın-müxtəlif tipli və müxtəlif növlü kitabxanalarımızın meydana gəlməsi və inkişafı problemlərinin elmi cəhətdən araşdırılmasına və ümumiləşdirilməsinə həsr olunmuşdur.

Bu sanballı əsər Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin əmri ilə ali məktəb tələbələri üçün dərslək kimi təsdiq edilmişdir. 2004-cü ildə Bakı Universiteti Nəşriyyatında işıq üzü görmüş I hissənin həcmi 20 çap vərəqindən artıqdır və ən qədim zamanlardan XX əsrə qədərki dövrü əhatə edir. Müstəqillik illərində ana dilimizdə ilk dəfə yazılıb nəşr edilən bu dərslək ölkəmizin ərazisində meydana gəlmiş kitabxanaların inkişaf prosesini xronoloji ardıcılıqla əks etdirir.

Azərbaycan kitabxanalarının tarixini ən qədim zamanlardan indiki dövrə qədər yığcam şəkildə əhatə edən dərsləyin redaktorları tarix elmləri namizədi, dosent Tacəddin Quliyev və pedaqoji elmlər namizədi, dosent Knyaz Aslandır.

Bütövlükdə 6 fəsildən və 24 paragrafdan ibarət olan I hissənin əvvəlində müəllif humanitar elmlər sırasında özünə xüsusi yer tutmuş «Kitabxana işinin tarixi» kursunun predmeti, obyektı, əhəmiyyəti, elmlər sistemindəki yeri və mənbəşünaslığı haqqında aydın təsəvvür yaradır. O, ən qədim dövrlərdə Şumer və Neynəva gil lövhələrindən, Misir papiruslarından, orta əsrlərdəki kilsələrin və monastırların kitab fondlarından başlayaraq bugünkü pulsuz ümumi elm və bilik məbədlərinə qədər uzun və mürəkkəb bir yol keçmiş kitabxanaların müasir tərifini verir. Alim qeyd edir ki, kitabxanalar bəşəriyyətin qiymətli mədəni sərvətlərini toplayan, mühafizə edən, saxlayan, ictimai istifadə üçün nəsil-dən-nəsilə çatdıran, cəmiyyətin inkişafında fəallıq göstərən, insanların elmi-mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək edən, gənc nəslin təlim-tərbiyəsində yaxından iştirak edən, oxucuların mütaliə prosesini istiqamətləndirən mühüm sosial institutdur.

Dünyanın ən qədim xalqlarından biri olan Azərbaycan xalqının zəngin mədəniyyət tarixindən bəhs edən professor A.Xələfov yazının, əlifbanın, kitabın və kitabxanaların meydana gəlməsi ilə bağlı maraqlı faktlar gətirir. O yazır ki, tanınmış Amerika alimi S.Kramerin «Tarix Şumerdən başlanır» əsərində ilk məktəblərin, ilk parlamentin, ilk əxlaqi ideyaların, ilk ədəbi mübahisələrin, ilk kitabxana kataloqunun və s., ümumiyyətlə, hər şeyin ilkinin Şumerlərdən başladığı təsdiqlənir. Şumerlərlə qədim Azərbaycan dövlətlərinin iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələri məsələsinə toxunan alim bu maraqlı tarixi fakta aydınlıq gətirməyə çalışır.

Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş qədim Aratta, Manna, Midiya, Alban, Atropaten dövlətlərinin kitab mədəniyyəti barədə söz açan müəllif zərdüştlüyün müqəddəs kitabı «Avesta» haqqında geniş məlumat verərək qeyd edir ki, 21 cilddən, 815 fəsildən ibarət bu müqəddəs dini, ədəbi-bədii, tarixi-fəlsəfi kitab 12 min dana (inək) dərisi üzərində yazılmışdı. Alim «Avesta»nın əlyazmaları, yayılması, məzmunu haqqında oxucularda maraqlı təəssürat oyada bilir.

Daha sonra o, Alban mədəniyyəti ilə bağlı bir sıra tarixi əsərlərə söykənərək, qədim qaynaqlarda Albaniyanın (Arranın) bizim eramın ilk əsrlərindən böyük inkişaf yolu keçmiş qüdrətli bir dövlətə çevrilməsi barədə məlumat verir. Məşhur tarixçi Musa Kalankatlının «Alban tarixi», xristianlığın yayılması, xalq qəhrəmanı Cavanşirin hökmdarlığı, 52 hərfdən ibarət Alban əlifbası ilə bağlı çox dəyərli elmi faktlar gətirən tədqiqatçı fikirlərini dəlillərlə sübuta yetirir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ana dilimizdə yazıya köçürülmüş ilk möhtəşəm ədəbi abidə olan «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanlarının türkdilli xalqların müştərək milli mədəniyyətləri tarixindəki roluna toxunan professor A.Xələfov bu eposun məzmunu, yazıya alınması, dünya kitabxanalarındakı yeri barədə ətraflı bilgi verir.

VII-XI əsrlərdə Azərbaycanda kitab və kitabxanaların meydana gəlməsi və inkişafı dərslərdə öz geniş əksini tapmışdır. Azərbaycan ərazisinin ərəb xilafəti tərəfindən işğala məruz qalması, islam dininin zorla qəbul etdirilməsi nəticəsində milli mədəniyyətimizin çox böyük zərər çəkdiyini nəzərə çarpdıran müəllif qeyd edir ki, həm müharibələr zamanı, həm də islam dininin qəbulu prosesində yerli xalqın bütün mədəniyyət abidələri, məktəbləri və yazılı abidələri, kitab və kitabxanaları, dini iqamətgahları, müqəddəs ocaqları dağıdılıb yerlə yeksan edilmişdi.

Bununla yanaşı, yenicə təşəkkül tapan müsəlman mədəniyyətinin Azərbaycan mədəniyyətinə təsirini də incəliklə araşdıran alim bu qənaətə gəlir ki, orta əsrlərin alimləri, şairləri, mütəfəkkirləri xilafətin tərkibinə qatılmış digər ölkələrin alimləri kimi ərəb dilində yazıb-yaratmaq məcburiyyəti qarşısında qalsalar da, milli özünəməxsusluğu qoruyub saxlamağa çalışırdılar.

Azərbaycan kitab və kitabxana mədəniyyətinin inkişafında misilsiz xidmətlər olmuş görkəmli şəxsiyyətlərimizdən Bəhmənyarın, Xətib Təbrizinin, Qətran Təbrizinin və onlarca başqalarının fəaliyyəti burada geniş şəkildə araşdırılır.

Bu da xüsusi qeyd olunmalıdır ki, professor A.Xələfov çoxillik araşdırmaları sayəsində bu qənaətə gəlir ki, orta əsrlərlə ölkəmizin ərazisində kitabxanaların üç növü fəaliyyət göstərmişdir: saray kitabxanaları, məscid və mədrəsə kitabxanaları və şəxsi kitabxanalar. Kitabda onların hər biri haqqında çox əhatəli məlumatlar öz əksini tapır.

Müəllif ilk dəfə olaraq indiyə qədər dərindən öyrənilməmiş məscid və mədrəsə kitabxanalarının fondlarının tərkibi, məzmunu, məqsəd və vəzifələri haqqında ətraflı məlumatları ümumiləşdirərək, Ərdəbil, Təbriz, Marağa, Urmiya, Xoy, Sərab, Bərdə, Gəncə, Beyləqan, Qəbələ, Dərbənd, Şamaxı, Şəmkir, Naxçıvan və başqa şəhərlərdəki məscid və mədrəsələrin nəzdindəki kitabxanalar haqqında maraqlı tarixi məlumatlar verir.

XII əsrdə Azərbaycan xalqının bəşəriyyətə bəxş etdiyi ən böyük düha, milli mədəniyyətimizin «qızıl dövr»ünü yaradanlardan biri olan dahi Nizami Gəncəvinin bu məsələ ilə bağlı qənaətlərini ümumiləşdirmək kifayətdir.

Professor A.Xələfov görkəmli tədqiqatçı alimlərimizdən Z.Bünyadovun, Ə.Mirəhmədovun, R.Əliyevin və başqalarının mülahizələrini təsdiqləyərək göstərirlər ki, XI-XII əsrlərdə Gəncədə zəngin saray kitabxanasının və digər kitabxanaların olduğunu təsdiqləyir və qeyd edir ki, Gəncədə «Dar-əl kitab» adlı böyük bir kitabxana fəaliyyət göstərirdi.

Bu kitabxanaya Həddad ibn Asim ibn Bəkran Əbülfərələn Naxçıvani başçılıq edirdi. Bu tarixi faktı o zaman Azərbaycanda olmuş Yaqut Həməvi də «Məcməul Huldən» əsərində təsdiq etmişdir. Gəncə kitabxanaları da Bərdə kitabxanaları kimi çox zəngin və nadir kitab fonduna malik olmuşdur. Gəncə böyük mədəniyyət və ticarət mərkəzi olduğundan dünyanın bütün ölkələrin-

dən gələn tacirlər burada kitaba böyük tələbatın olduğunu nəzərə alaraq kitab gətirməyə də səy göstərirdilər.

Dahi şairlərimiz Xaqaninin və Nizaminin əsərlərində kitab və kitabxanaya böyük qiymət verilməsi, kitabın bütün biliklərin mənbəyi kimi qiymətləndirilməsi, kitabxanaların xalqın milli sərvəti, ölkənin bilik xəzinəsi adlandırılması bu böyük şəxsiyyətlərin Azərbaycan kitab mədəniyyətinə verdikləri çox dəyərli qiymət kimi qeyd olunur.

Professor A.Xələfovun fikrincə, tarixi qaynaqlardan məlum olur ki, XII əsrdə Gəncə ilə yanaşı, Azərbaycanın digər böyük şəhərlərində, o cümlədən Təbrizdə, Şamaxıda, Bərdədə də kitabxanalar olmuşdur. Bu dövrdə fəaliyyət göstərən kitabxanalar içərisində saray kitabxanaları fondunun zənginliyi, ardıcıl komplektləşdirilməsi, qiymətli nadir kitabların toplanması, xarici dillərdə kitabların əldə edilməsi cəhətdən xüsusilə fərqlənirdilər.

Daha sonra Azərbaycanda monqol işğalı dövründə kitabxana işini araşdıran müəllif qeyd edir ki, XIII yüzilliyin birinci yarısında Azərbaycanı işğal edərkən monqollar ölkənin böyük şəhərlərini: Ərdəbili, Təbrizi, Gəncəni, Şamaxını, Beyləqanı, Bərdəni və s. dağıdıb viran qoymuşdular. Monqol zülmü xüsusilə Azərbaycan mədəniyyətinə böyük zərbə vurmuşdu. Məktəblər, mədrəsələr, kitabxanalar yerlə yeskan edilir, kitablar vəhşicəsinə yandırılırdı.

Professor A.Xələfov yazır ki, monqol işğalı Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafını ləngitsə də, onu tamamilə dayandıra bilmədi. Zaman keçdikcə Azərbaycan yenə də Şərqi mühüm mədəni mərkəzlərindən birinə çevrilirdi. Mədəni inkişaf səviyyəsi etibarilə Azərbaycan əhalisindən qat-qat aşağı olan monqolların özləri Azərbaycan mədəniyyətinin təsiri altına düşmüş, yerli mədəniyyəti istər-istəməz qəbul etməli olmuşdular.

Əsərdə göstərilir ki, XIII-XIV əsrlərdə Xoyda, Marağada və Təbrizdə «Qazaniyyə», «Fələkiyyə», «Şeyx Kəmaləddin Xocəndi», «Dəməşqiyyə», «Qazi Şeyx Əli», «Məqsudiyyə» Şəbi-Qazanda «Şəfiyyə», «Hənəfiy-yə», Bakıda Şirvanşahlar sarayının «Şah məscidi» və «Seyid Yəhya», Ərdəbildə «Şeyx Səfi» məqbərəsi yanında «Darül-irşad», Dərbənd məscidinin mədrəsəsi və s. mədrəsələr fəaliyyət göstərirdilər. Tarixi qaynaqlardan görüldüyü kimi, Azərbaycanın həm cənub, həm də şimal hissəsindəki bütün böyük şəhərlərdə məscidlərin yanında dini məktəblər və mədrəsələr fəaliyyət göstərirdi. Çox təəssüf ki, o dövrdə statistika aparılmadığından onların miqdarı haqqında məlumat vermək olduqca çətindir. Mədrəsə və məktəb (mollaxana) kitabxanalarının fəaliyyəti hər şeydən əvvəl tədris prosesinə və dinin təbliğinə yönəlsə də, kitabxanaların ictimailəşməsi baxımından da böyük rol oynayırdı. Mədrəsə kitabxanalarının fəaliyyətinin hərtərəfli təhlili onları ictimai kitabxanalar kimi xarakterizə etmək imkanı verir.

Müəllif yazır ki, XIII əsrdə Azərbaycanda Şərqdə tayı-bərabəri olmayan, öz fondunun nadirliyinə və zənginliyinə görə dünyanın ən böyük kitabxanaları

ilə yarışa girə bilən Marağa Rəsədxanasının Elmi Kitabxanası fəaliyyətə başlamışdı. Bu kitabxana Azərbaycanda kitabxana işinin tarixində öz məqsədi, vəzifələri və yaranma tarixi dəqiq məlum olan ilk elmi kitabxanadır. O dövrdə bütün Şərqdə məşhur olan bu elm məbədinin əsası xalqımızın görkəmli oğlu, ensiklopedik biliyə malik alim Nəsirəddin Tusi tərəfindən qoyulmuşdur. Nəsirəddin Tusinin ən böyük elmi nailiyyəti əsası 1258-ci ildə qoyulmuş Marağa Rəsədxanası və bu böyük elm məbədgahının dünya elminə verdiyi yeni elmi tədqiqatlar olmuşdur.

Kitabxananın yaranması da 100-dən artıq elmi əsərin müəllifi olan Nəsirəddin Tusinin adı ilə bağlıdır. Nəsirəddin Tusinin səyi nəticəsində rəsədxanada Şərqdə əsaslı elmi kitabxana kimi məşhur olan və o dövrdə ağıla gəlməyən dərəcədə böyük fonda malik bir kitabxana yaranmışdı. Kitabxanada 400.000 kitab (əlyazması) toplanmışdı.

30 kvadrat metr sahəsi olan bu kitabxana rəsədxananın yaxınlığında tikilmiş gözəl bir binada yerləşirdi. Kitabxana binasında aparılan qazıntılar zamanı müəyyən edilmişdir ki, bu binada 400.000 cild kitab saxlamaq qeyri-mümkün olardı. Deməli, kitabxana kitablarının bir hissəsi rəsədxana binasında saxlanılmışdır. Bu, o dövr üçün əlçatmaz bir zirvə hesab olunurdu.

Dərslərdə XIII-XVIII əsrlərdə fəaliyyət göstərmiş bir sıra məşhur kitabxanalar, o cümlədən Şah İsmayıl Xətəinin Təbrizdəki saray kitabxanası, Ərdəbildəki Şeyx Səfi məqbərəsinin kitabxanası haqqında çox lmi məlumatlar ümumiləşdirilmiş, bu görkəmli dövlət xadimi Şah İsmayıl Xətəinin Azərbaycan mədəniyyəti tarixindəki rolu yüksək qiymətləndirilmişdir.

Müəllif haqlı olaraq göstərir ki, şəxsi kitabxana yarandığı, formalaşdığı dövrün elmi-mədəni səviyyəsini, dövrün kitab sərvətini əks etdirən qiymətli elmi və mədəni xəzinədir. Həmçinin şəxsi kitabxanalarda xalqın tarixi keçmişinə, elminə, mədəniyyətinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə dair kitablar toplanmışdır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə şəxsi kitabxanaların tarixinin öyrənilməsi mühüm elmi, tarixi və mədəni əhəmiyyət kəsb edir.

Prof A.Xələfovun fikrincə, lap qədim zamanlardan zəmanəmizə qədər kitabxana işinin tarixinin öyrənilməsi nəticəsində belə bir həqiqət aşkara çıxır ki, xalqımızın görkəmli alimlərinin, dövlət xadimlərinin, yazıçıların, şairlərinin, incəsənət xadimlərinin, din xadimlərinin və ümumiyyətlə, ziyalıların qiymətli şəxsi kitabxanaları olmuşdur. Etiraf etmək lazımdır ki, bir qayda olaraq belə kitabxanalarda kitab sərvətinin ən qiymətli, nadir nüsxələri toplanmışdır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə şəxsi kitabxanaların tarixinin öyrənilməsi mühüm elmi, tarixi və mədəni əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan xalqının bu görkəmli mütəfəkkirlərinin kitabxanaçılıq-biblioqrafiya sahəsindəki elmi irsi və əməli fəaliyyəti müstəqil tədqiqat obyektini kimi hərtərəfli və dərinlən işlənilməlidir.

Prof A.Xələfov yazır: “XIX əsr Azərbaycan kitabxana işi tarixində mühüm yerlərdən birini şəxsi kitabxanalar tutur. Məhz bu dövrdə Azər-

baycanın görkəmli alimlərinin, yazıçı və şairlərinin çox zəngin, nadir kitab fonduna malik şəxsi kitabxanaları təşkil edilmişdi ki, belə kitabxanalar nəinki ölkəmizdə, həmçinin qonşu ölkələrdə belə çox məşhur olmuşlar.

Doğrudur, kitabxana tarixçi tədqiqatçıları kitabxana tarixini öyrənərkən əsasən dövlət və ictimai kitabxanaların tarixinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirmiş, şəxsi kitabxanalar haqqında ancaq epizodik məlumat verməklə kifayətlənmişlər. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, şəxsi kitabxanaların tarixi kitabxananın yarandığı dövrün kitab mədəniyyətinin tarixidir. Şəxsi kitabxanaların fondu milli kitab fondumuzun, kitab mədəniyyətimizin göstəricisidir, milli sərvətdir”.

Prof A.Xələfovun qeyd etdiyi kimi, şəxsi kitabxana yarandığı, formalaşdığı dövrün elmi-mədəni səviyyəsini, dövrün kitab sərvətini əks etdirən qiymətli elmi və mədəni xəzinədir. Həmçinin şəxsi kitabxanalarda xalqın tarixi keçmişinə, elminə, mədəniyyətinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə dair kitablar toplandığından böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Şəxsi kitabxanalarda təkcə milli kitablar yox, bütün dünya elminə, mədəniyyətinə dair kitablar toplanıb saxlandığından böyük beynəlmiləl və bəşəri əhəmiyyət kəsb edirlər.

Şəxsi kitabxana, onun yaranması, həmişə kitabxananı təşkil edən şəxsin fəaliyyəti və dünyagörüşü ilə əlaqədar olur. Məhz buna görədir ki, şəxsi kitabxana həmişə onu yaradan ayrı-ayrı böyük şəxsiyyətlərin, alimlərin, yazıçıların, şairlərin, görkəmli mədəniyyət və dövlət xadimlərinin dünyagörüşünün, fəlsəfəsinin, ideya istiqamətinin ictimai siyasi baxışlarının müəyyənləşməsində mühüm amil hesab edilə bilər. Şəxsi kitabxanası olmayan heç bir alim və yazıçı təsəvvür etmək olmaz. Şəxsi kitabxana həmin kitabxananı təşkil edən şəxsin inkişafı, dünya görüşünün formalaşması, ümumi elmi, mədəni səviyyəsinin yüksəlməsi ilə əlaqədar olaraq formalaşır və təkmilləşir. Deməli, şəxsi kitabxana böyük zəhmətin, elmi axtarışların nəticəsi kimi meydana çıxır və görkəmli alimlər tərəfindən ən dərin məzmunlu elmi-tədqiqat əsərlərinin meydana gəlməsində ilk mənbə rolunu oynayır. Böyük şəxsiyyətlərin şəxsi kitabxanası sadəcə kitab toplusu və yaxud zinət kolleksiyası olmayıb, elmi, bədii, tarixi və s. ədəbiyyatın dərin düşünülmüş xəzinəsidir.

Həmçinin şəxsi kitabxanalarda saxlanılan kitabların haşiyələrində kitabxana sahibinin ayrı-ayrı elmi, tənqidi və s. qeydlərinə rast gəlirik ki, bu qeydlər də görkəmli şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətinə, şəxsiyyətlərinə münasibətlərini öyrənmək üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Şəxsi kitabxanaların fondu öz dövrünün ən görkəmli insanları tərəfindən yaradıldığından onların tərkibinin öyrənilməsi dövrün kitab mədəniyyətinin araşdırılmasına şərait yaradır.

Bütövlükdə prof A.Xələfovun uzun bir tarixi dövrü özündə əks etdirən «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi» dərsliyi uzunmüddətli gərgin səmərəli axtarışların bəhrəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Bir alim ömrünün arxivlərdə, kitabxanalarda keçmiş məqamlarının ilmə-ilmə sapa düzülmiş bənzərsiz xalısını xatırladan bu kitab əsrlərdən-əslərə, nəsillərdən-nəsillərə miras qalmış kitab və kitabxana yaddaşımızın yazıya köçürülmüş salnaməsi kimi çox dəyərlidir. Bu mənada «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi» kitabı həqiqətən hər bir azərbaycanlının özünü, öz tarixini, öz kitab və kitabxana tarixini öyrənmək baxımından çox dəyərlidir.

Görkəmli kitabxanaşünas alim 50 ildən artıqdır ki, kitabxana işinin tarixi və nəzəriyyəsi problemləri ilə yanaşı, müntəzəm olaraq Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin nəzəri və metodoloji məsələlərini hazırlayıb tətbiq etməklə də məşğuldur. O, bu istiqamətdə yazıb nəşr etdirdiyi çoxsaylı elmi məqalə və monoqrafiyalarında, habelə elmi məclislərdəki məruzə və çıxışlarında Azərbaycan Respublikasında ali kitabxanaçılıq təhsilinin müasir konsepsiyasının əsasını formalaşdırmışdır. Elmi cəhətdən hərtərəfli əsaslandırılmış həmin konsepsiya ölkəmizdə kitabxana işinin nəzəriyyə və təcrübəsinin müasir tələblərinə cavab vermək iqtidarındadır.

Uzun illər ərzində səmərəli pedaqoji fəaliyyət göstərmiş, fakültə dekanı və kafedra müdiri vəzifələrində çalışaraq tədris prosesinə uğurla rəhbərlik etmiş professor A.Xələfov həm də səriştəli tədris-tərbiyə işi təşkilatçısı kimi böyük nüfuz qazanmışdır. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı vəzifəsində işlədiyi dövrdə o, fakültəyə tələbə qəbulunun sayının ildən-ilə artırılmasına, Azərbaycan bölməsinin qiyabi və axşam şöbələrinin, həmçinin rus şöbəsinin açılmasına, qıyası, elm və tədris sahəsində ciddi kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsinə nail olmuşdur.

Professor A.Xələfovun qurucusu olduğu Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi XX əsrin II yarısından başlayaraq respublikamızda kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq üzrə elmi tədqiqat işinin mərkəzinə çevrilmişdir. Həmin elm sahələrində çalışan mütəxəssislər fundamental elmi tədqiqatlar aparmış, doktorluq və namizədlik dissertasiyaları müdafiə etmiş, yüzlərlə elmi məqalələr, monoqrafiyalar, dərslilər, dərslər vəsaitləri çap etdirmişlər.

Ali təhsil sistemində tədris proseslərinin bilicisi kimi tanınan professor A.Xələfov istər respublikamızda, istərsə də Bakı Dövlət Universitetində ali təhsilin yenidən qurulması və optimallaşdırılması ilə bağlı mühüm məsələlərin həllində yaxından iştirak edir və bu sahəyə öz sanballı tövhəsini verir.

Alim “Kitabxanaçılıq informatikası”, “Kitabxanaçılıq pedaqogikası”, “Kitabxanaçılıq psixologiyası”, “Kitabxana iqtisadiyyatı”, “Kitabxanaçı peşəsi” kimi kitabxanaşünaslıq sahələrinin formalaşmasına, həmçinin kitabxanaçı kadrların hazırlığının ixtisaslaşdırılmasına, geniş profilli kitabxana

işçilərinin hazırlanmasına dair perspektivli ideya və təkliflər vermişdir. Bu isə öz nöbəsində Bakı Dövlət Universitetində yeni ali təhsil sisteminin – bakalavriatura və magistratura pillələrinin əsasını təşkil etmişdir. O, eyni zamanda BDU-da kitabxanaşünaslıq, bibliografyaşünaslıq, kitabşünaslıq, və informatika üzrə bakalavr və magistr təhsilinin təşkilatçısı, bu istiqamətlər ixtisas fənlərinə dair tədris plan və proqramlarının əsas müəlliflərindən biridir. Bu gün Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin magistraturasında dissertasiya tədqiqatları mövzularının işlənilib hazırlanması prosesi də məhz professor A.Xələfovun başçılığı ilə həyata keçirilir.

Professor A.Xələfov özünün yarıməsirlik pedaqoji fəaliyyəti dövründə demək olar ki, kitabxanaşünaslığa dair bütün fənləri tədris etmişdir. Son onilliklər ərzində isə alim bakalavrlar üçün “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi”, “Kitabxanaşünaslıq” və başqa ixtisas kursları üzrə, həmçinin magistratura tələbələri üçün “Kitabxanaşünaslığın müasir problemləri”, “Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası” fənləri üzrə mühazirələr oxuyur. Alim eyni zamanda həm ayrı-ayrı kitabxanalarda, həm də fasiləsiz fəaliyyət göstərən mədəniyyət işçilərinin ixtisaslaşdırma kurslarında kitabxana işçiləri qarşısında mühazirələr oxumağa da vaxt tapır.

Yeni tarixi şəraitdə professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin müasir konsepsiyası əsasında kitabxanaşünaslıq fənləri silsiləsi proqramlarının yeniləşdirilməsi üzrə xeyli iş görülmüşdür. Müstəqillik illərində informasiya cəmiyyətinin kadr hazırlığı sahəsində qarşıya qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində ciddi islahatlar aparılmış, yüksək ixtisaslı kadrların peşəkarlıq səviyyəsini yüksəltmək üçün təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, tədris planının zamanın tələbləri baxımından yenidən tərtibinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

A.Xələfov yüksək səviyyəli alim, səriştəli pedaqoq-müəllim, təcrübəli rəhbər işçi, fəal ictimai xadimdir. Onun səmərəli elmi tədqiqat fəaliyyəti həm Azərbaycanda, həm də xarici ölkələrdə geniş şöhrət qazanmışdır. Ölkəmizdə mədəniyyət və kitabxana işi quruculuğunun tarixi problemləri, kitabxanaşünaslığın nəzəriyyəsi və metodologiyası, ali kitabxanaçılıq-bibliografya təhsili məsələləri, habelə kitabxana işi nəzəriyyəsi və bir sıra digər aktual elmi problemlər A.Xələfovun elmi araşdırmalarının özəyini təşkil edir. Alimin bütövlükdə milli mədəniyyətşünaslıq və kitabxanaçılıq elmi və təcrübəsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sanballı əsərləri həmin uğurlu elmi tədqiqatların parlaq nəticələridir.

A.Xələfov Azərbaycanda kitabxana işinin çoxəsrlik tarixi ilə bağlı gərgin axtarışlar aparmış və onlarla elmi əsər yazıb nəşr etdirmişdir. Onun “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Ən qədim zamanlardan başlayaraq XVIII əsrə qədər)”, “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1870-1920-ci

illər”, “Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932-ci illər)”, “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958-ci illər)”, “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Qədim dövrlərdən başlamış XVIII əsrin axırınadək)”, “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (Ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər)”, “Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası (1930-2000-ci illər)”, “Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi”, “Kitabxana işinin tarixi kursuna giriş” və s. kimi kitabları milli mədəniyyət tariximizin bu zəruri sahəsinin keçdiyi şərəfli yolu hərtərəfli izləməyə imkan yaradan əvəzsiz mənbələrdir.

Humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümumnəzəri və metodoloji problemlərinin işlənilməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının araşdırılması, cəmiyyətin intellektual inkişafı prosesində, insanların mədəni-mənəvi tərbiyəsində, təhsil prosesində kitabxanaların rolunun öyrənilməsi professor A.Xələfovun elmi tədqiqat fəaliyyətinin mühüm hissəsini təşkil edir. Tanınmış alim uzun illərdən bəri üzərində çalışdığı, ana dilimizdə ilk dəfə yazıb nəşr etdirdiyi ikicildlik “Kitabxanaşünaslığa giriş” və üçcildlik “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi” adlı dərsliklərində həmin aktual problemlərin həlli ilə bağlı özünün məntiqi mülahizələrini və elmi müddəalarını geniş şərh etmişdir.

Professor A.Xələfovun müstəqillik illərində çapdan çıxmış “Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi” adlı fundamental monoqrafiyası (2006) mühüm tarixi elmi əsər kimi mütəxəssislərin diqqətini cəlb etmiş, həm elmi nəşrlərdə, həm də kütləvi informasiya vasitələrində çox yüksək qiymətləndirilərək, müəllifinə şöhrət qazandırmışdır.

Professor A.Xələfov kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya elmi sahəsində mütəxəssis elmi-pedaqoji kadrların hazırlığında da əvəzsiz rol oynamışdır. O, Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elmi sahəsində xüsusi elmi məktəb yaratmış, 1 doktorluq və 13 namizədlik dissertasiyası məhz onun elmi rəhbərliyi ilə müdafiə edilmişdir. Tanınmış alim eyni zamanda 25 nəfər elmlər namizədi və elmlər doktorunun hazırlanmasında elmi məsləhətçi və ya opponent kimi xüsusi fəallıq göstərmişdir.

Professor A.Xələfov uzun illər ərzində Moskva şəhərində fəaliyyət göstərmiş doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsi üzrə vahid ixtisaslaşdırılmış şuranın üzvü kimi də səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. O, həmçinin başqa ölkələrdə mədəniyyət, kitabxana işi quruculuğu, kitabxanaşünaslıq tarixi və nəzəriyyəsi problemləri üzrə müdafiə edilmiş bir çox namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının opponenti, yaxud müdafiə şuralarının üzvü kimi milli kitabxanaşünaslıq elmimizi uğurla təmsil etməyi bacarmışdır.

Dahi İbn Sina çox gözəl deyirdi ki, dünyada insan üçün elmdən daha yaxşı dost yoxdur. Elm dövlətdən də yaxşıdır, çünki dövləti sən saxlamalısan, elm isə səni saxlayır.

Abuzər müəllim alimliklə müəllimliyi, insanlıqla ziyalılığı, müdrikliklə aqilliyi qoşalaşdıran, birləşdirən, zirvələşdirən şəxsiyyətlərdəndir. Əminik ki, təkcə Azərbaycanda deyil, həmçinin yaxın və uzaq xarici ölkələrdə yaxşı tanınan görkəmli alimimiz bundan sonra da Azərbaycanın kitabxanaşünaslıq elmini özünün yeni-yeni sanballı əsərləri ilə daha da zənginləşdirəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aslan K. Elm və təhsil fədaisi: Monoqrafiya (Prof. A.Xələfovun 75 illiyinə həsr olunur). – B., 2006. – 240 s.
2. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə. H.1. Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları; H.2. Kitabxana haqqında təlim). – B.: BDU, 2001. – 400 s.
3. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə. H.3. Kitabxana işi haqqında təlim). – B.: BDU, 2003. – 314 s.
4. Xələfov A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi: Monoqrafiya. – B.: Azər nəşr, 2006. – 312 s.
5. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik (3 cilddə. I c. Ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər). – B. BDU, 2004. – 328 s.
6. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik (3 cilddə. II c. XX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda kitabxana işi). – B., 2007.- 552 s.
7. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (Dərslik. 3 hissədə. III c. XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi). – B.: BDU, 2010. – 434 s.
8. Xələfov A. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili. – B.,1998. – 130 s.
9. Mənalı ömür yolu: Abuzər Alı oğlu Xələfov (Anadan olmasının 70, elmi-pedaqoji fəaliyyətinin 50 illiyinə həsr edilir) /Tərt. ed.: K.Aslan, M.Bağirov.–B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001.–230 s.
10. Müdriklik və alimlik zirvəsi: Elmi məqalələr toplusu (Prof. A.Xələfovun anadan olmasının 70, elmi-pedaqoji fəaliyyətinin 50 illiyinə həsr edilir) / Tərt. ed.: K.Aslan, R.Kazımov. –B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001. – 138 s.
11. Professor Abuzər Xələfov–70. («Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya» elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnalının xüsusi buraxılışı).– B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001.– № 1.–148 s.

THE BOOK, READING ISSUES AND LIBRARIES PROBLEMS IN THE WORKS OF PROFESSOR ABUZAR KHALAFOV

**(Honored scientist, Professor Abuzar Khalafov be fore
of the 80 years jubille)**

Knyaz ASLAN

SUMMARY

Professor Abuzar Khalafov Academican of the Academy of Information attached of The UNO, honored worker of culture, President of the Azerbaijanian society of librarians, Chief of the department of the library science, Doctor of history.

All these issues are widely investigated in this article.

**ВОПРОСЫ КНИГ, ЧТЕНИЯ И БИБЛИОТЕК В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
ПРОФЕССОРА АБУЗАРА ХАЛАФОВА**

**(На встрече 80-ти летия, заслуженного деятеля науки,
проффесора А.Халафова)**

КНЯЗЬ АСЛАН

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется научная деятельность профессора А.А.Халафова являющийся основоположником национальной библиотековедческой науки, организатор высшего образования библиотекорей, заслуженный деятель наук.

А так же, показан вклад ученого в Азербайджанской книжной и библиотечной культуре.

**M.F.AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANANIN
BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİ**

K.M.TAHİROV

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası

Bu məqalədə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının beynəlxalq əlaqələrinin inkişafı və genişlənməsi, kitab mübadiləsi, yeni qarşılıqlı əlaqələr barədə eləcə də beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələr şərh edilir.

Milli kitabxanalar hər bir müstəqil ölkənin ən vacib atributlarından biri olaraq, nəinki həmin ölkənin mədəniyyətinin, incəsənətinin, elminin, iqtisadiyyatının inkişafında, görkəmli alim və ziyalıların formalaşmasında mühüm rol oynayırlar, eyni zamanda həmin ölkələrin elmi və ədəbi potensialının, həyat həqiqətlərinin, gerçəkliklərinin dünya miqyasında təbliğində və yayılmasında da fəal və məqsədyönlü iş aparırlar, ölkənin xaricə açılan vacib bir informasiya pəncərəsi funksiyasını yerinə yetirirlər.

Son illərdə ölkəmizin iqtisadi qüdrətinin möhkəmlənməsi, dünya ölkələri sırasında öncül mövqelərə yüksəlməsi dünyaya və Avropaya inteqrasiya proseslərinin daha da sürətlənməsinə səbəb olmuşdur. Bütün sahələrdə olduğu kimi, mədəniyyət sahəsində də dövlətlərarası, millətlərarası və qitələrarası inteqrasiyaya təkan verən amillərə diqqət xeyli artmış, Azərbaycan Şərqlə-Qərbin, Avropa ilə Asiyanın mədəniyyətlərini çulğalaşdıran irimiqyaslı tədbirlərin tez-tez keçirildiyi məkana çevrilmişdir.

2009-cu ildə İslam Konfransı Təşkilatına üzv ölkələrin Mədəniyyət Nazirlərinin Konfransında Bakı şəhərinin “İslam mədəniyyətinin paytaxtı” elan edilməsi və həmin ilin aprelində İslam ölkələrinin və Avropa ölkələrinin mədəniyyət nazirlərinin iştirakı ilə “Mədəniyyətlərarası dialoq” mövzusunda möhtəşəm beynəlxalq forumun Bakıda keçirilməsi ölkəmizin dünya miqyasında mədəniyyətlərin inteqrasiyası istiqamətində uğurlu addımlar atmasından xəbər verirdi.

2009-cu ilin sentyabrında ilk dəfə olaraq 30 mindən artıq tamaşaçının iştirak etdiyi 1-ci Beynəlxalq Bakı Kitab Sərgi-yarmarkasının keçirilməsi və bu tədbirdə 20-dən artıq xarici ölkənin nümayəndələrinin öz ekspozisiyaları ilə iştirak etmələri mədəniyyətimizin və mədəni dəyərlərimizin dünya miqyasında təbliğində mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Bu mənada mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işi sahəsində də beynəlxalq miqyaslı tədbirlərin keçirilməsi, ölkə kitabxanalarının professional beynəlxalq təşkilatlarda təmsil olunması, kitabxana işçilərimizin beynəlxalq elmi konfranslarda, simpoziumlarda, treninqlərdə fəal iştirak etmələri və kitabxanalar arasında beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkili də günümüzün vacib məsələlərinə çevrilmişdir.

Ölkə miqyasında bu kompleks məsələlərin gündəmə gətirilməsi məhz M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının adı ilə bağlıdır. Bütün bu tədbirlər kompleksi kitabxanamızın beynəlxalq əlaqələrinin gündən-günə genişlənməsinə və onun Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında vacib bir informasiya pəncərəsinə çevrilməsi ilə nəticələnmişdir. Milli Kitab-

xanamız ölkəmizin dövlət müstəqilliyini bərpa etdiyi ilk illərdə onun dünyaya tanıtılmasında, gerçəkliklərimizin dünya xalqlarına çatdırılmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Bu kompleksin tərkib hissələrindən biri professional beynəlxalq qurumların işində fəal iştirakdan ibarətdir. Azərbaycan Milli Kitabxanası 1995-ci ildən Beynəlxalq Kitabxanalar Təşkilatının (IFLA), 2001-ci ildən Avrasiya Kitabxanalar Assambleyasının (BAE), 2003-cü ildən Avropa Milli Kitabxanaları Konfransı təşkilatının (CENL), 2007-ci ildən Türkdilli ölkələrin milli kitabxanaları Şurasının və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına (İƏT) üzv ölkələrin Milli Kitabxanaları Direktorlar Şurasının üzvüdür. Biz bu təşkilatların keçirdikləri beynəlxalq elmi konfranslarda, simpoziumlarda, bütün tədbirlərində fəal iştirak etməklə yanaşı, onların həyata keçirdikləri bir sıra layihələrdə yaxından iştirak edirik. Belə layihələrdən Dünya Elektron Kitabxanasını (WDL), Avropa Elektron Kitabxanasını (The European Library), “Europiana” möhtəşəm layihəsini, “FUMAQABA” layihəsini, Türkdilli ölkələrin milli kitabxanalarında mühafizə olunan əlyazmaların vahid məlumat bazasının yaradılması kimi irimiqyaslı layihələri misal göstərmək olar.

Dünya arenasına inteqrasiyanın ən vacib həlqələrindən biri də digər dünya ölkələrinin milli kitabxanaları ilə ikitərəfli əlaqələri özündə ehtiva edən qarşılıqlı əməkdaşlıq müqavilələrinin və memorandumların imzalanmasıdır. Ölkəmizin milli kitabxanası ikitərəfli qarşılıqlı əməkdaşlığa dair ilk belə müqavilələri 1994-cü ildə Türkiyə Milli Kitabxanası ilə və 1999-cu ildə Misir Ərəb Respublikasının məşhur “İskəndəriyyə” Kitabxanası ilə imzalamışdır. Hal-hazırda milli kitabxanamız dünyanın 20 ölkəsinin milli kitabxanaları ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında müqavilə və memorandumlar imzalamışdır və hər iki tərəf üçün vacib əhəmiyyət kəsb edən bu əməkdaşlıq əlaqələri müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Bu memorandum və ikitərəfli müqavilələrdə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın bütün spektrləri – ikitərəfli informasiya mübadiləsi, yeni kitablar haqqında informasiya məlumatlarının sistemli şəkildə ötürülməsi, elektron informasiya mübadiləsi, elektron kataloqların və elektron kitabxananın təşkili sahəsində əməli əməkdaşlıq, ikitərəfli kitab mübadiləsinin təşkili, hər iki tərəfdən mütəxəssislərin təcrübə mübadiləsinin və stajirovkaların həyata keçirilməsi, bu və ya digər tərəfdən qarşılıqlı kitab sərəgilərinin təşkili və s. öz əksini tapır.

Kitabxanamızın qarşılıqlı əməkdaşlıq etdiyi ölkələrin coğrafiyası çox müxtəlifdir. Buraya həm yaxın xarici ölkələrin – MDB-yə daxil olan ölkələrin milli kitabxanaları: Rusiya, Belarus, Ukrayna, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Tacikistanın milli kitabxanaları, həm yaxın qonşu ölkələrin - Gürcüstanın, İranın, Pakistanın və qardaş Türkiyənin milli kitabxanaları, Avropa qitəsinin aparıcı ölkələri olan Avstriyanın, Fransanın, Slovakiyanın, İsveçrənin, Latviyanın, Estoniyanın milli kitabxanaları, şərq və ərəb

ölkələrindən Suriya Ərəb Respublikasının, İordaniyanın və Misir Ərəb Respublikasının milli kitabxanaları, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqress Kitabxanası daxildir. Kitabxanamız həmin kitabxanalarla çox geniş spektrli məsələlər üzrə əməkdaşlıq edir ki, bu da məlumat bazalarının qarşılıqlı mübadiləsindən tutmuş, informasiya və bibliografik yazı mübadiləsinədək, ikitərəfli kitab mübadiləsindən tutmuş, mütəxəssislərin təcrübə mübadiləsinədək çox geniş məsələlər üzrə birgə əməkdaşlığı həyata keçirir.

Kitabxanamızın beynəlxalq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə müsbət təsir edən amillərdən biri də birgə beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsidir. Son illər ərzində Azərbaycan daha çox beynəlxalq tədbirlərin keçirildiyi, ölkə başçılarının, dünya alimlərinin, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin tez-tez görüşdüyü və toplaşdığı bir məkana çevrilmişdir. Ölkəmizin Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən bu uğurlu siyasət Azərbaycanımızın dünya çapında öz sözü, öz yeri olan aparıcı bir ölkəyə çevrilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən dünya xalqlarının mədəniyyətlərinin dialoqu və qarşılıqlı zənginləşməsi istiqamətində atılan addımlar, keçirilən beynəlxalq konfranslar və festivallar, beynəlxalq sərgilər və müsabiqələr, bu və ya digər ölkələrin mədəniyyət günləri və s. tədbirlər xüsusilə örnək olmuşdur.

Nazirliyimizin beynəlxalq miqyasda apardığı uğurlu mədəniyyət siyasətini davam etdirən Azərbaycan Milli Kitabxanası ölkəmizin kitabxanaçılıq tarixində ilk dəfə olaraq 2008-ci ildə özünün yaranmasının 85-illik yubileyinin keçirilməsi çərçivəsində "İnformasiyalı cəmiyyətdə milli kitabxanaların inkişafı perspektivləri" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirmişdir. Dünyanın 18 ölkəsindən gəlmiş milli kitabxana direktorlarının və 3 beynəlxalq professional kitabxana təşkilatının rəhbərlərinin iştirakilə baş tutan bu tədbirdə 30-dan artıq xarici qonaqlar iştirak etmiş və müzakirələrdə yaxından iştirak etmişlər.

Kitabxanamızın 85-illik yubileyi tədbirləri də müəyyən mənada beynəlxalq miqyaslı bir neçə tədbirlə müşayiət olunmuşdur. Belə ki, yubiley tədbirləri çərçivəsində Azərbaycan Milli Kitabxanasının da beş təsisçisindən biri olduğu Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası (BAE) beynəlxalq təşkilatının X illik toplantısı Bakıda keçirilmişdir. Belarus Milli Kitabxanasının direktoru Roman Motulskinin sədrliyi ilə keçən bu tədbirdə 11 yaxın xarici ölkələrin milli kitabxanalarının rəhbərləri iştirak etmiş və Avrasiya məkanına daxil olan ölkələrin milli kitabxanalarının vahid elektron-məlumat bazasının yaradılması məsələləri müzakirə olunmuşdur.

Yubiley günlərində, eyni zamanda bir il öncə Ankara şəhərində yaradılmış Türkdilli Ölkələrin Milli Kitabxanaları Direktorlar Şurasının ikinci iclası da Bakıda keçirilmişdir. Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan,

Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan, Quzey Qıprıs Türk Cümhuriyyəti kimi ölkələrin milli kitabxana direktorlarının daxil olduğu bu təşkilat Uluslararası Türk Kültürü Təşkilatı olan TÜRKSÖY-un egidası altında yaradılmışdır və əsas məqsədi türkdilli ölkələrin milli kitabxanalarını bir araya gətirərək ortaq mədəniyyətimizin ən qiymətli örnəkləri olan kitab və qədim əlyazmalarından üzv ölkələrdə yaşayan alim və mütəxəssislərin birlikdə istifadə edə bilmələri üçün imkan yaratmaqdan ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün Bakı iclasında Azərbaycan Milli Kitabxanasının təşəbbüsü və təklifi ilə Türkdilli Ölkələrin Milli Kitabxanalarının vahid elektron-məlumat bazasının yaradılması barədə bəyannamə qəbul olunmuşdur. Eyni zamanda bu təşkilatın vahid veb portalının yaradılması və burada üzv ölkələrin milli kitabxanalarının fondlarında mühafizə olunan qiymətli əlyazmalarının elektron versiyasının yer aldığı ayrıca bölmənin yaradılması da qərara alınmışdır.

2009-cu ilin iyulunda Azərbaycan Milli Kitabxanasında İSESKO-nun, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın təşkilatçılığı ilə “Orta əsr Şərqi Tibb əlyazmalarının vəziyyəti” mövzusunda beynəlxalq konfrans-treninq keçirilmişdir. İSESKO kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatın egidası altında keçirilən bu beynəlxalq konfransda İran, Səudiyyə Ərəbistanı, Misir Ərəb Respublikası, Omman, Liviya Ərəb Cümhuriyyəsi, Qətər, İordaniya və Azərbaycandan olan mütəxəssislər iştirak edirdilər. Konfrans çərçivəsində AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondundan “Orta əsr Azərbaycan tibb əlyazmaları” mövzusunda kitab sərgisi də təşkil olunmuşdu.

8 Şərqi ölkəsindən gəlmiş professor-alim və mütəxəssislərin iştirakilə iki gün davam edən konfrans-treninqdə orta əsr tibb əlyazmalarının vəziyyəti, onların öyrənilməsi, mühafizəsi, konservasiyası və bərpası mövzularında məruzələr dinlənmiş, ciddi müzakirələr getmiş və müzakirələrin yekunu olaraq “Orta əsr Şərqi Tibb Əlyazmalarının vəziyyətinə dair” İSESKO-ya tövsiyələr qəbul olunmuşdur. Tədbirin sonunda müzakirə olunan məsələlərdə fərqlənən 12 nəfər mütəxəssisə sertifikatlar verilmişdir.

2009-cu ilin aprelində “Bakı-İslam mədəniyyətinin paytaxtı” tədbirləri çərçivəsində Bakıda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına (İƏT) üzv ölkələrin Milli Kitabxanaları Direktorlarının ikinci konfransı keçirilmişdir. Bu beynəlxalq təşkilat 2007-ci ildə Tehrandə İƏT-in Mədəniyyət İnstitutunun egidası altında İran İslam Respublikasının Milli Kitabxana və Arxiv təşkilatının təşəbbüsü ilə yaradılmışdır. İƏT-ə üzv olan Azərbaycanın, İranın, Türkiyənin, Pakistanın, Qazaxıstanın, Qırğızıstanın, Tacikistanın, Əfqanıstanın, Özbəkistanın və Türkmənistanın milli kitabxanalarının direktorlarının daxil olduğu bu beynəlxalq təşkilatın 2-ci Bakı iclasında Əfqanıstandan başqa bütün ölkələrin milli kitabxanalarının rəhbərləri iştirak edirdilər.

Bakı konfransının ən mühüm nailiyyətlərindən biri ondan ibarət olmuşdur ki, Bakıda keçirilən iclasda həmin təşkilatın Əsasnaməsi qəbul olundu və İƏT-ə üzv ölkələrin Milli Kitabxanaları Direktorlar Şurasının yaradılmasına dair Bakı Bəyannaməsi qəbul olundu (Yetərsay olmadığına görə bu bəyannamə 2007-ci ildə Tehranda qəbul olunmamışdı). Demək olar ki, həmin beynəlxalq kitabxana təşkilatının rəsmi olaraq yaranması 2009-cu ildə Bakıda baş tutmuşdur.

2009-cu ildə Bakı şəhərinin YUNESKO və İSESKO tərəfindən İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan olunması ilə əlaqədar bu tədbir çərçivəsində “İslam mədəniyyəti kitab səhifələrində” adlı möhtəşəm kitab sərgisi də təşkil olunmuşdu. Bu sərgidə İƏT-ə üzv ölkələrin Milli Kitabxanaları Direktorlarının ikinci konfransında iştirak edən 9 ölkənin hər birinin milli kitabxanasının ayrıca ekzpozisiyası təşkil olunmuşdu. Onlar öz kitabxanalarının fondlarından seçdikləri qiymətli kitabları və ölkələrinin bu gününü əks etdirən müasir kitabları bu beynəlxalq sərgidə nümayiş etdirirdilər. Tədbirin sonunda bu ekspozisiyalarda təqdim olunan müasir ədəbiyyat və qədim kitabların əksəriyyətinin kserosurətləri Azərbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə olaraq verildi.

Həmin ilin sentyabrında Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Bakıda ilk dəfə olaraq Beynəlxalq Kitab sərgi-yarmarkası keçirilmişdir. Dünyanın 21 ölkəsinin təmsil olunduğu bu sərgi-yarmarkada Azərbaycan Milli Kitabxanasının dəvətilə 9 xarici ölkənin milli kitabxana direktorları öz kitabxanalarının fondlarından ekzpozisiyalarla təmsil olunmuşlar. Tədbirin sonunda həmin kitabxanalar gətirdikləri kitabları Azərbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə etmişlər.

TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatının qərarına əsasən hər növbəti il üçün türkdilli ölkələrin birinin ən görkəmli ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət xadiminin yubileyi bütün türkdilli ölkələrdə təntənəli şəkildə qeyd olunur və bu mənada 2010-cu il TÜRKSÖY tərəfindən “Əhməd Zəki Validi Togan ili” elan olunmuşdur. Həmin ilin aprelində Azərbaycan Milli Kitabxanası daha bir beynəlxalq konfransa ev sahibliyi edərək Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və TÜRKSÖY təşkilatının təşəbbüsü ilə görkəmli türkoloq-alim Əhməd Zəki Validi Toğanın anadan olmasının 120 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfrans və “Əhməd Zəki Validi Toğan - 120” başlığı altında beynəlxalq kitab sərgisi keçirmişdir. Bu tədbirlərdə TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatının, Türkiyənin, Qazaxıstanın, Özbəkistanın, Başqırdistanın, Tatarıstanın, Qırğızıstanın milli kitabxanalarının rəhbərləri iştirak etmiş və məruzə ilə çıxış etmişlər. Bu beynəlxalq konfransın işində AMEA-nın Ziya Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutunun əməkdaşları yaxından iştirak etmişlər.

Milli Kitabxanamız beynəlxalq miqyasda kitabxana işçilərinin təcrübə mübadiləsinə də xüsusi önəm verməkdədir. 2009-cu ilin sentyabrında təcrübə mübadiləsi məqsədilə mütəxəssislərimiz İsveçrə Milli Kitabxanasında olmuşlar, 2010-cu ilin iyununda milli kitabxanamızın əməkdaşları təcrübə mübadiləsi məqsədilə Estoniyaya səfər etmişlər və bu səfər çərçivəsində Estoniya Milli Kitabxanası ilə Azərbaycan Milli Kitabxanası arasında qarşılıqlı əməkdaşlığa dair müqavilə imzalanmışdır.

2010-cu ilin iyunun sonunda kitabxanamızın nümayəndələri ABŞ-ın Vaşinqton şəhərində Dünya Diqital Kitabxanasının (DDK) təqdimat mərasimində iştirak etmiş və indi Azərbaycan Milli Kitabxanası DDK-nin tamhüquqlü üzvüdür. Həmin tədbir çərçivəsində Amerika Kitabxanaçılar Assambleyasının illik toplantısında da iştirak etmiş və “Yeni texnologiyalar kitabxanalarda” mövzusunda geniş sərginin ekspozisiyası ilə tanış olmuşlar.

Kitabxanamızın rəhbərliyi 2010-cu il sentyabrın 26-dan 28-dək Birləşmiş Krallığın London şəhərində Avropa Milli Kitabxanaları Konfransı təşkilatının (CENL) 24-cü iclasında iştirak etmişdir. Burada Avropa Diqital Kitabxanasının (“Evropiana”) yaradılması layihəsi elan olunmuşdur və Azərbaycan Milli Kitabxanasının elektron məlumat bazası da “Evropiana”ya daxil edilmişdir. CENL-in 24-cü London iclasında 2013-cü ildə həmin təşkilatın 27-ci iclasının Bakıda keçirilməsi barədə qərar qəbul olunmuşdur.

CENL-in 27-ci iclasının 2013-cü ildə Azərbaycan Milli Kitabxanasının yaradılmasının 90 illik yubileyi tədbirləri çərçivəsində Bakıda keçirilməsi barədə təklif həmin təşkilatın ötən il Madriddə keçirilən 23-cü iclasında Mədəniyyət və Turizm Naziri cənab Əbülfəs Qarayevin təşəbbüsü ilə irəli sürülmüşdür və bu ilin yanvarında CENL İcraiyyə Komitəsinin bu barədə çıxardığı ilkin qərarı Londonda CENL-in ümumi iclasında təsdiq olunmuşdur. Beləliklə, 2013-cü ilin sentyabrında Avropanın 44 ölkəsinin 49 milli kitabxanasının direktorları Bakıda toplaşacaqlar.

Bu ilin oktyabrında biz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına (İƏT) üzv ölkələrin Milli Kitabxanaları Direktorlar Şurasının Türkiyənin Ankara şəhərində keçirilən üçüncü konfransında iştirak etmişik. Bu iclasda üzv ölkələrin milli kitabxanalarının toplu kataloqunun və vahid portalının və toplu elektron kataloqunun yaradılması məsələləri müzakirə olunmuşdur. Burada Azərbaycan Milli Kitabxanasının mütəxəssisləri tərəfindən hazırlanmış “İƏT-ə üzv ölkələrin Milli Kitabxanaları şurası təşkilatının vahid portalının və toplu elektron kataloqunun layihəsi” müzakirə olunaraq yekdilliklə qəbul olunmuşdur. Ankara iclasında bu təşkilatın növbəti 4-cü toplantısının 2012-ci ildə Tacikistanın Düşənbə şəhərində keçirilməsi qərara alınmışdır.

Azərbaycan Milli Kitabxanasının beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərdən biri də dünya ölkələrinin milli kitabxanaları ilə beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkilindən ibarətdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və YUNESKO-nun 1959-cu ildə qəbul etdikləri qərarla rəsmiləşdirilən kitabxanalar arasında beynəlxalq kitab mübadiləsi dünyanın iri kitabxanalarının xarici ədəbiyyat fondlarının formalaşmasında mühüm rol oynayır və kitabı-kitaba dəyişmək yolu ilə həyata keçirilir. Bu gün Azərbaycan Milli Kitabxana 60-dan artıq ölkənin milli kitabxanaları ilə xarici ədəbiyyat mübadiləsini həyata keçirir və beynəlxalq kitab mübadiləsi yolu ilə alınan və göndərilən kitabların sayı ildən-ilə xeyli artmışdır. Belə ki, əgər 2007-ci ildə Milli Kitabxana il ərzində beynəlxalq kitab mübadiləsi yolu ilə cəmi 459 nüsxə kitab almışdırsa və bu yolla həmin il ərzində cəmi 248 kitab göndərmişdisə, artıq 2009-cu ildə xarici ölkə kitabxanalarından 906 nüsxə kitab almış və onlara 4800 nüsxə kitab göndərmişdir. Bu isə ildən-ilə sayı daha da artan oxucularımızın sorğularının dolğun şəkildə ödənilməsinə əhəmiyyətli təsir göstərmiş, digər tərəfdən Azərbaycan haqqında həqiqətlərin dünya çapında daha geniş yayılmasına təsir göstərmişdir.

Milli Kitabxanamız Azərbaycan həqiqətlərinin dünya miqyasında təbliğində də mühüm rol oynayır. Azərbaycan haqqında, Qarabağ məsələsinə dair kitabların dünya kitabxanalarına, o cümlədən milli kitabxanalara göndərilməsi də bizim ən vacib vəzifələrimizdən biridir. Son illər ərzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev haqqında və onun uğurlu daxili və xarici siyasəti haqqında ətraflı məlumat verən Moskvada rus və ingilis dillərində çap olunmuş “Илхам Алиев: Открытый мир” kitabı, Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının ölkəmizə həsr olunmuş xüsusi cildi, Xocalı faciəsindən bəhs edən ingilis dilində çap olunmuş “Xodjalıy” kitabı, “Qarabağ. Tarixi, coğrafiyası və bu günü” kitabı, Azərbaycan, rus və ingilis dillərində nəfis şəkildə çap olunmuş “Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi” kitabı, “Историческая Энциклопедия Кавказа” kitabı və s. bir neçə kitablar təmənnəsiz olaraq bütün dünyanın milli kitabxanalarına tərəfimizdən göndərilmişdir. Bu iş bu gün də uğurla davam etdirilməkdədir.

Son illərdə Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən bir sıra xarici ölkələrdə “Azərbaycan mədəniyyəti günləri”nin keçirilməsi bir ənənə halını almışdır. Belə tədbirlərdə hər iki ölkələrin milli kitabxanaları arasında qarşılıqlı əməkdaşlığa dair müqavilələrin imzalanması və kitab sərgilərinin təşkili də ənənə halını almışdır. Artıq son iki il ərzində Misir Ərəb Respublikasında, İran İslam Respublikasında, İordaniya Həşimilər Krallığında və bir sıra digər ölkələrdə mədəniyyət günləri çərçivəsində sanballı kitab sərgiləri təşkil olunmuş və müqavilələr imzalanmışdır.

Azərbaycan Milli Kitabxanası ölkəmizin dünyaya açılan daha bir informasiya pəncərəsi olmaqla beynəlxalq əlaqələrini gündən-günə genişləndirməyə çalışır və beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanımızı ləyaqətlə təmsil edən mənəviyyət xəzinəsinə çevrilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. *M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 2008-2010-cu il hesabatları.*
2. *Tahirov K. M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın beynəlxalq əlaqələri genişlənir.// "Xalq qəzeti", 2010.3 noyabr.s.6*
3. *Tahirov K. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının tarixi (1923-2008-ci illər). Bakı: 2009, 218 s.*
4. *«Ахундовская библиотека»: из прошлого в будущее // Библиотековедение, М.: 2009 № 2, стр. 117-120*
5. *Достояние нации – достояние мира //İRS наследие Международный*
6. *Азербайджанский журнал, М.: 2006, № 4, стр. 22-24*
7. *Книжное наследие Азербайджанской Национальной Библиотеки им. М.Ф.Ахундова// М.: Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии, 2007, № 2, стр. 51-53*

INTERNATIONAL RELATIONS OF AZERBAIJAN NATIONAL LIBRARY AFTER M.F.AKHUNDOV**K.M.TAHIROV****SUMMARY**

The article deals with the extension and development of international relations, promotion of book exchange, and establishment of new mutual relations of Azerbaijan National Library. The article elucidates Azerbaijan National Library's participation in the activity of International Organizations as well.

**МЕЖДУНАРОДНЫЕ СВЯЗИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ
им. М.Ф.АХУНДОВА**

К.М.ТАХИРОВ

РЕЗЮМЕ

В этой статье говорится о развитии и расширении международных связей, развитии книгообмена, о новых взаимосвязях Азербайджанской Национальной Библиотеки им. М.Ф.Ахундова, также об участии Азербайджанской Национальной Библиотеки в работе Международных организаций.

KİTABXANA QANUNVERİCİLİYİ TARİXİNDƏN

E.Y.ƏHMƏDOV
Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə tarixin inkişaf mərhələlərində kitabxana işinin hüquqi təminatına dair qanunlar, sərəncamlar xronoloji qaydada şərh edilmişdir.

Əhaliyə kitabla xidmətin təşkilinin əsaslarını müəyyən edən müddəalar və kitabxanalardan istifadə etməyin məcburi ümumi qaydaları xüsusi kitabxana qanunlarında öz ifadəsini tapır. Kitabxana sistemini yaratmağın prinsiplərinin, kitabxanaların açılması və fəaliyyət göstərməsi qaydasının, onların fəaliyyətinin və xarakterinin, əhaliyə kitabxana xidmətinin formalarının, kitabxanaların maliyyə vəsaitinin mənbələrinin, kitabxana işinə rəhbərliyin və s. təsdiq olunduğu kompleks xarakterli qanunvericilik sənədləri həmin qanunların sırasına daxildir.

Bu qanunlar ölkənin kitabxanaçılıq siyasətini əks etdirir. Həmin qanunlar konkret sosial şəraitdə və dövlətin mədəniyyət sahəsində həll etdiyi vəzifələrdən asılıdır. Kitabxana qanunvericiliyinin uzun və son dərəcə ibrətamiz tarixi vardır. Kitabxana qanunvericiliyi XIX əsrin II yarısında nisbətən geniş istifadə üçün nəzərdə tutulmuş kütləvi kitabxanalar deyilən kitabxanaların inkişafı ilə və onların fəaliyyət şərtlərini elan etmək zərurəti ilə əlaqədar meydana gəlmişdir. Məsələn, kitabxana qanunları ABŞ-da, Yaponiyada, İsveçdə və digər ölkələrdə qəbul olunmuşdur. Vaxt keçdikcə bu qanunlar köhnəlmiş və kitabxana sistemindəki dəyişiklikləri, cəmiyyətdə kitabxanaların vəziyyətini əks etdirmək zərurəti üzündən bir sıra ölkələrdə təkmilləşdirilmiş və ya yeni qanunlarla əvəz olunmuşlar.

Kitabxana qanunvericiliyi təcrübəsi, xüsusilə də kitabxana şəbəkəsinin təşkili nöqtəyi-nəzərindən diqqətə layiqdir. Lakin bununla yanaşı həmin qanunlar cəmiyyətin tipik məhsuludur, törəməsidir. Kitabxana müəssisələrinin müxtəlif növlərinin pərakəndəliyini əks etdirən bu qanunlar yalnız kütləvi kitabxanalara aiddirlər və elmi və xüsusi kitabxanaların fəaliyyətini (çox kiçik istisna ilə) nizamlamır. Kitabxanaların sinfi rolunu pərdələyən bu qanunlar kitabxana işinin məqsədlərinin, xarakter və məzmununun üstündən keçir və yalnız təşkilati-texniki və sırf hüquqi məsələlərlə kifayətlənirlər. Bir sıra hallarda kitabxana qanunvericiliyinin fəaliyyəti olduqca məhduddur. Bu cəhətdən YUNESCO tərəfindən 1953-cü ildə Nigeriyada təşkil olunmuş kitabxanaçılıq seminarında kitabxana qanunvericiliyinin sosial əhəmiyyətinə verilmiş beynəlxalq qiymət olduqca səviyyəlidir. Seminarın yekun sənədində qeyd edilmişdir ki, yalnız qanunvericilik müvafiq təşkilatlara kitabxanaların təşkili, maliyyə vəsaiti ilə təmin edilməsi və əməli şəkildə idarə edilməsi üçün

lazımı sərəncamlar verə , kitabxanaların həll etməli olduqları vəzifələrin dairəsini müəyyən edə bilər.

Dünya dövlətlərinin kitabxana qanunvericiliyi öz xarakterinə və məzmununa görə cəmiyyətin qanunvericilik aktlarından əsaslı şəkildə fərqlənir. Azərbaycanda kitabxana qanunları əhalini kitabxana kitabı ilə tam şəkildə təmin etməyin yollarını və vasitələrini, bütün tip və növdən olan kitabxanaların vəzifələrini, funksiyalarını və cəmiyyətin həyatında yerini müəyyən edir. Bu kitabxana qanunları, bütövlükdə ölkənin kitabxana sisteminin inkişafının və fəaliyyətinin oxşar prinsiplərini və zəruri şərtlərini təyin edən sənədlərdir. Kitabxana qanunları demək olar ki, bütün ölkələrdə qəbul edilmişdir. Kitabxana qanunlarında, cəmiyyət quruculuğunda kitabxanaların sosial funksiyaları və vəzifələri müəyyən edilir, kitabxanaların yerləşdirilməsinin vahid ümumdövlət prinsipləri və onların açılması normativləri, xalqa kitabla xidmətin əlaqələndirilməsi yolları, vahid sistem kimi kitabxana işinə rəhbərliyin fərmanları irəli sürülür.

1920-ci il noyabrın 3-də RSFSR-də “Kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi” haqqında dekret qəbul edildi. Bütün kitabxanalar qanun üzrə hamının istifadə edə biləcəyi müəssisələr elan edildi və vahid kitabxana şəbəkəsində birləşdilər. Dekret kitabxana şəbəkəsinin inkişafının planuayğunluğu və kitabxana işinə mərkəzləşdirilmiş dövlət rəhbərliyi kimi mühüm və prinsipial müddəaları əks etdirmişdir. Tarixdə ilk dəfə olaraq kitab təchizinin mərkəzləşdirilmiş ümumdövlət sistemi müəyyən edildi.

Bütün sonrakı dövrlər dekretin əsas müddələrinin nə qədər düzgün və həyati olduğunu göstərdi. Cəmiyyətin inkişafının müxtəlif mərhələlərində kitabxana işinin təşkilinin bəzi formaları (məsələn, kənddə qiraət komalarının tədricən stasionar kitabxanalara keçməsi, əhalinin müxtəlif təbəqələrinə kitabla xidmətin tənzimlənməsi, kitabxanaların yeni tiplərinin meydana gəlməsi və s.) təsərrüfat və mədəni quruculuq vəzifələrinə uyğun olaraq öz şəklini dəyişmişdir, lakin bu dekretin çox mühüm müddəaları bizim günümüzdə qədər öz prinsipial əhəmiyyətini saxlamışdır.

1929-cu ildə avqustun 30-da UİK (b) MK “Kitabxana işinin yaxşılaşdırılması haqqında” qərar qəbul etdi. Kitabxana işinin təşkili sahəsində dönüş bu qərardan başlandı. Qərar kitabxana işinin təşkili sahəsində dönüş bu qərardan başlandı. Qərar kitabxana işinin qeyri qənaətbəxş qiymətləndirilmiş əhaliyə mədəni xidmətin yüksəldilməsi problemi ortaya qoyulmuşdur. Qərar ölkədə kitabxanaların mədəni mərkəzə çevrilməsi, geniş əhali kütləsinin ölkədəki quruculuq işlərinə cəlb olunmasında fəallıq göstərilməsi tələb edilirdi.

1934-cü ildə SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi “SSR İttifaqında kitabxana işi haqqında” qərar qəbul etdi. Öz əhəmiyyətinə görə bu qərar mədəniyyətin inkişaf müvəffəqiyyətlərinin və ölkədə qərarlaşmış yeni şəraiti nəzərə

almaqla kitabxana işinin təşkilinə dair mühüm müddəaları təsdiq etmiş II kompleks qanunvericilik sənədi idi. Bu qərarla kitabxanalardan hamının istifadə edə bilməsi, kitabxanaların yeni növlərinin yaradılması prinsipinin əməli şəraitdə həyata keçirilməsinin zəruriliyi bir daha qeyd edilmiş, kitabxana işinə rəhbərlik edən orqanların dəqiq sistemi müəyyən edilmiş, kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsinin yaxşılaşdırılması tədbirləri göstərilmişdir. Kitabxanaların maddi bazasının möhkəmləndirilməsinə və kadrların hazırlanmasının yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir.

1959-cu il sentyabr ayının 22-də ölkədə kitabxana işinin vəziyyəti və onun daha da yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında qərar qəbul etdi. SSRİ-də kitabxana işinin yeniləşməsi bu qərarla başlandı. Qərarla tələb olunur ki, yaxın 2-3 il ərzində hər bir yaşayış məntəqəsində kitabxanalar təşkil edilməli, kitabxana kitabları hər bir ailənin istifadəsinə verilməlidir. Etiraf etmək lazımdır ki, həmin illərdən başlayaraq ölkədə və respublikamızda kitabxana işi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu və sovet oxucusu dünyanın ən çox mütləq edən və kitabxana ilə müntəzəm əlaqə saxlayan oxucusuna çevrildi. 1966-cı ildə SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi və ümumittifaq həmkarlar ittifaqı mərkəzi şurası ilə birlikdə “Kütləvi kitabxanalar şəbəkəsində təşkilinin nümunəvi qaydaları” adlı sənəd qəbul etdi. Burada bütün müttəfiq respublikalarda kütləvi kitabxanaların vahid şəbəkəsinin qaydaları öz əksini tapmışdır. Onu kitabxana işinin hüquqi təminatı sahəsində postsovet məkanında qəbul edilən strateji əhəmiyyətli qərar hesab etmək olar.

1974-cü il may ayının 8-də qəbul edilmiş “Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyyəsində və elmi - texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunun artırılması haqqında” adlanan bu qərar ölkədə kitabxana işinin daha da inkişaf etdirilməsinə imkan yaratmışdır. Qərarla 1974-1980-ci illərdə dövlət kütləvi kitabxana şəbəkəsinin mərkəzləşdirilməsi nəzərdə tutulurdu. 1980-ci ildə Azərbaycanda kütləvi kitabxana şəbəkəsinin mərkəzləşdirilməsi başa çatmışdır. Həmin ilin göstəricisinə görə Azərbaycanda 69 mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemi (MKS) yaradılmışdır.

1977-ci ilin yanvarında Dövlət İdarələrarası Kitabxanaçılıq Komissiyasının 2-ci iclasında “1976-1980-ci illərdə ölkədə kitabxana işinin inkişafının əsas istiqamətləri” adlı layihə bəyənilmişdir. Bu layihəni respublikalarda uğurla genişləndirmək məqsədilə tədbirlər planı işlənib hazırlanmışdır.

1984-cü ildə “SSRİ-də kitabxana işi haqqında əsasnamə” qəbul edildi. Ölkə tarixində ilk dəfə təsdiq olunan bu əsasnamə bütün tip və növdə olan kitabxanaların əsas fəaliyyət istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Onların məqsədini, vəzifəsini, funksiyalarını konkretləşdirirdi.

1988-ci ildə Sov. İKP MK “İnformasiya cəmiyyəti konsepsiyasının işlənib hazırlanması haqqında” qərar qəbul etdi. Lakin bu qərarla informasiya

cəmiyyəti məsələsinə kitabxanalardan kənarında baxılmasına cəhd göstərildi ki, bunda kökündən yalnız olması sonrakı dövrdə üzə çıxdı.

Müstəqillik illərində kitabxana işinin hüquqi təminatı baxımından Mədəniyyət haqqında qanun, Kitabxana işi haqqında qanun, Kitabxana quruculuğunun Dövlət Proqramı Azərbaycan kitabxanalarının hüquqi bazasının formalaşmasına əsaslı təsir göstərmişdir. Bunun əsasında respublikada kitabxana işinin hüquqi bazası formalaşmışdır. Kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsində Azərbaycanda kitabxana işinin hüquqi bazası prioritet təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Kitabxana işinə dair normativ aktlar. Bakı: M.F.Axundov adına Milli Kitabxana. 2004. 50 s.*
2. *Xələfov A.A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri: Dərs vəsaiti. Bakı: 2006. 106 s.*
3. *Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük III his. I h. Bakı: 2001. 398 s.*

ON THE HISTORY OF THE LAW

E.Y.AHMADOV

SUMMARY

The paper presents regulatory acts and laws on library work on different stages of development.

ИЗ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Е.Ю.АХМЕДОВ

РЕЗЮМЕ

В статье даны нормативных акты, указы о библиотечном деле на разных этапах.

İNFORMASIYANIN TƏSNİFATI

P.F.KAZİMİ

Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə informasiyanın təsnifatı müxtəlif istiqamətlərdə araşdırılır. Kitabxanaların məlumatın toplanması, qorunması və istifadəyə verilməsində vacib rolu həm tarixi, həm də müasir informasiya anlamında göstərilir.

İnsan cəmiyyəti yarandığı andan konkret informasiyalarla yanaşı, informasiyanın ümumi xassə və xüsusiyyətlərini öyrənmək məqsədi ilə çox sayda tədqiqatlar aparmış və nəzəriyyələr yaratmışdır. Təsadüfi deyil ki, dünyanın üç böyük dini öz əsas kitablarında bu problemə mühüm yer vermişdi. Quranın ilk nazil olmuş “Ələq” surəsi informasiyanın əldə etmək vasitəsin olan oxumağı, elm öyrənməyi insanlar üçün zəruri olduğunu ifadə edir. İncil kitabı informasiyanın təzahür formalarından biri olan “kəlam” haqqında Yəhyanın müjdəsində deyir “Əzəldən kəlam mövcuddur, kəlam Allahda olub və kəlam Allah olub” deyir. Belə bir yanaşma Tövratda da öz əksini tapmışdır. İ.Ş.Yuzvişin “Основы информатиологии” kitabında da informasiya kainatın ümumi generativ əsasıdır, deyərək kainatın və canlı aləmin yaranışının informasiyadan doğduğunu iddia edir. Informasiyanın təsnifləşdirilməsi istəyi çox qədimlərdən başlanmasına baxmayaraq XX əsrin 60-cı illərində dünya elminin xüsusi diqqətini cəlb etməyə başladı. İlk dəfə Yaponiyada informasiyalaşdırılmış cəmiyyət modelinin müvəffəqiyyəti mütəxəssisləri bu problemə həm nəzəri, həm də praktik aspektlərdən yanaşaraq analiz etməyə sövq etdi. Informasiya imkanları geniş olan ABŞ 60-cı illərin sonu 70-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq Yapon informasiyoloji sistemini qəbul və inkişaf etdirməyə başladı.

İnformatikada informasiya təbiətdə və cəmiyyətdə bizi əhatə edən obyektlər, hadisələr, onların xassələri, qarşılıqlı münasibətləri haqqında məlumatlar olub, onların qeyri-müəyyənliyini aradan qaldırır.

Hər bir informasiya konkret verilənlər əsasında yaradılır. Verilənlər material aləmdə baş verən hadisələrin siqnal formasında qeydiyyatıdır. Verilənin informasiya olması üçün onun məlumata çevrilmə metodu məlum olmalıdır. Əks təqdirdə verilən informasiya hesab edilmir və istifadəçi üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Məsələn, kağız üzərində yazı verilən olmasına baxmayaraq, oxumağı bacarmayan insan üçün o, informasiya deyil. Bu baxımdan informasiya verilənlərin və adekvat metodlarının qarşılıqlı əlaqəsinin məhsulu olub, istifadəçi tərəfindən “başa düşülən”, istifadəçinin müəyyən qərarların qəbul edilməsi, digər funksiya və hərəkətlərin yerinə yetirilməsi üçün əhəmiyyətli olan verilənlərdir [16].

İnformasiya dinamik xarakterə malikdir. O, statik obyekt olmayıb, dinamik olaraq zamandan asılı olaraq dəyişir və obyektiv verilənlərlə subyektiv metodların qarşılıqlı təsiri zamanı, başqa sözlə, informasiya prosesi zamanı mövcud olur. Belə ki, verilənlər real siqnalların qeydiyyatı olduğundan öz təbiətinə görə obyektivdir, metodlar isə konkret subyekt - insan tərəfindən hazırlanan alqoritmə əsaslandığına görə subyektivdir. Bu səbəbdən eyni bir verilən istifadə olunduğu metodun adekvatlığından asılı olaraq konkret anda müxtəlif informasiya daşıya bilər [16].

İnformasiya maddi daşıyıcılar olan fiziki obyektlərdən, sosial, psixoloji proseslərdən kənarında mövcud ola bilməz. İnformasiyanın varlığı məhz onun hərəkətindədir. Daimi hərəkətdə olması ilə informasiya insanların tələbatını ödəməklə onların qarşılıqlı münasibətlərinin və əlaqələrinin tənzimlənməsində mühüm rol oynayır.

İnformasiyanın bir dinamik obyekt kimi digər maddi obyektlərdən fərqləndirən xüsusiyyətləri onun əsas xassələrində ifadə olunur. Bu xassələr, ilk növbədə informasiyanın keyfiyyət və kəmiyyət ölçülərini müəyyən edir. İnformasiyanın keyfiyyət ölçüləri materiyanın hərəkət formalarından, insanların düşüncə tərzindən, cəmiyyətlərin müxtəlifliyindən asılı olaraq müxtəlif ola bilər [16].

İnformasiyalar təzahür formalarına, mübadilə üsuluna, zaman müddətində dəyişməsinə görə, ötürülmə rejiminə və üsuluna görə fərqlənir. İnformasiyanın təzahür forması verilənə tətbiq olunan çevirmə metodu ilə müəyyən olunur. İnformasiyaları təyinatına görə elmi-texniki, sosial, bioloji və s. qruplarda təsnifləşdirmək olar [16].

Görkəmli Rus alimi R. F. Abdeev informasiyanı iki istiqamətdə - informasiyanın növünə və informasiyanın strukturlarına görə təsnifləşdirir. Onun fikrincə informasiyanı həm növünə və həm də strukturuna görə 3 böyük qrupda qruplaşdırmaq olar. Belə ki, informasiyanı növünə görə aşağıdakı kimi:

- 1) Qeyri - üzvi təbiətdə baş verən proseslərə xass fiziki informasiya;
- 2) Canlı təbiətdə baş verən və onun strukturunu müəyyən edən bioloji informasiya;
- 3) İnsan cəmiyyətində fərdlər arasında kommunikasiya prosesi zamanı ötürülən sosial informasiya;

İnformasiyanı strukturuna görə isə aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- 1) Qeyri üzvi təbiətdə təbii meydana gələn informasiya strukturları.
- 2) Üzvi təbiətdə təbii meydana gələn informasiya strukturları.
- 3) İnsanların məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində yaradılmış süni informasiya strukturları. Bunu ikinci təbiət və ya noosfera da adlandırırlar.

İ. Ş. Yuzvişin də informasiyanı iki formada təsnifatlaşdırır:

- 1) Kainatın təbii informasiyası. Bura daxildir.
  - Özünə münasibət və özünüifadə.
  - Kainatın özünüifadə informasiya qenezesi.
  - İnformasiya prosesləri.
  - İnformasiya resurları.
  - Personal enerji bioloji informasiya resursları.
  - Enerqobioloji informasiya prosesləri.
  - İnformasiya hadisələri.
  - İnformasiya qanunları.
  - İnsan yaddaşındakı biliklər.
- 2) İnsan tərəfindən yaradılmış süni informasiya. Buraya daxildir.
  - İnformasiyaloji proses. (Qeyd edək ki, kitabxanalar da bu prosesdə iştirak edir).
  - İnformasiyaloji resurslar. (Qeyd edək ki, müxtəlif kitabxana fondları da İnformasiyaloji resurslara aiddir).
  - İnformasiyaloji texnologiyalar. (Qeyd edək ki, kitabxana-informasiya texnologiyaları informasiyaloji texnologiyalara aiddir).
  - İnformasiyaloji eksperimentlər. (Kitabxanalarda da o cümlədən)
  - İnformasiyaloji ideya və metodlar. (Kitabxanalarda da o cümlədən)
  - İnformasiyaloji müharibələr. (Kitabxana fondlarını əhatə edir)
  - Dövlətin İnformasiyaloji qalxanı. (Kitabxana siyasətinin həyata keçirilməsi zamanı istifadə olunur)
  - İnformasiyaloji enerji bioloji texnologiyalar.
  - İnformasiyaloji kompyuter texnologiyaları. (Kitabxana fəaliyyətində tətbiq olunur)
  - İnformasiyaloji texniki vasitələr. (Kitabxana fəaliyyətində tətbiq olunur)
  - İnformasiyaloji hüquqi fəaliyyət. (Kitabxanaların fəaliyyətini tənzim edir.)
  - Kitablarda olan biliklər.
  - Dünyanın vahid rəqəmsal informasiya mühiti. (Kitabxanaların lokal və inteqral sistemlərə daxil olması ilə)

Göründüyü kimi R.Q.Abdeyevin ikinci bloka daxil etdiyi bütün istiqamətlər kitabxana fəaliyyətinin müxtəlif istiqamətləri ilə səsləşir. Deməli kitabxanalar cəmiyyətin noosferini təşkil edir.

Beləliklə, bir çox alimlərin informasiyanı ilkin olaraq iki hissəyə, təbii və süni informasiya kütləsinə bölünməsinə müşayiət edirik. Süni informasiya kütləsinə noosfer adlandıranlar çox olmuşdur. Noos - qədim Yunan

dilində insan şüuru deməkdir. Uyğun olaraq noosfera - insan şüuru sferası kimi anlaşılır. Bu termin B.İ.Vernadskinin 1927-ci ildə Sarbon universitetində etdiyi mühazirədən sonra Fransız riyaziyyatçısı və filosofu Eduard Lerua tərəfindən elmi dövriyyəyə daxil edilmişdi. Noosferin böyük bir informasiya kütləsini sosial informasiya təşkil edir.

İ.Panarin sosial informasiyanı xarakterizə edərək, ilkin olaraq onu ahətə etmə dərəcəsinə və davam etmə müddətinə görə aşağıdakı kimi təsnif edir: Ahətə etmə dərəcəsinə :

- 1) Milli;
- 2) Reqional;
- 3) Kontinental;
- 4) Qlobal.

Davam etmə müddətinə görə:

- 1- Qısamüddətli
- 2- Ortamüddətli
- 3- Uzunmüddətli

İnformasiya məzmununa görə - pozitiv, neqativ və neytral ola bilər. İnformasiyanın çatdırılması məqsədlərinə görə - inandırmaq, təsir etmək, əks reaksiyanın ifadəsi, kompromentasiya, yeni dəyərlərin yaradılması kimi də təsnifləşdirmək olar. İnformasiya KİV, xüsusi xidmətlər, qeyriformal əlaqələr, diplomatik mənbələr, biznes strukturlar vasitəsi ilə çatdırıla bilər və müvafiq olaraq, çatdırılması üsuluna görə təsnifatlaşdırıla bilər .

V.T.Afanasev “Sosial informasiya” kitabında onun tiplərini və növlərini müəyyənləşdirir [2]. Sosial informasiyanın tiplərini:

- 1.Keçmiş haqqında.
2. Hazırkı zaman haqqında.
3. Gələcək haqqında, buraya isə
  - a) proqnostik b) planlı

Sosial informasiyanın növlərini:

- 1.İstiqamətinə görə;
  - a) Harizontal
  - b) Vertikal.

2.Sərhədlərinə görə:

- a) daxili
- b) xarici.

təsnifləşdirir.

T. Əliyevin “İnformasiyanın iqtisadiyyatı” [13] əsərində müəssisənin idarə edilməsi aspektində informasiyanın təsnifatı verilir. Bu təsnifatın 9-cu bölməsində faydalı, yalan və artıq informasiya kimi ümumiləşmə diqqətimizi cəlb edir. Təqdim olunan yalan informasiyanı

1. Dez informasiya.

2. Səhv informasiya.

3. Epizodik informasiya kimi təsnif etmək olar. Əgər dezinformasiya məqsədyönlü dövriyəyə buraxılırsa, səhv informasiya məlumatın yaranması, ifadəsi və ötürülməsi zamanı baş verə bilən yanlışlıq, qeyri peşəkarlığın nəticəsi ola bilər. Epizodik informasiya korporativ maraqlardan tam ötürülməyə bilər və ya müxtəlif məqsədlər daşıyır.

Sovet Hakimiyyəti illərində iki qrup informasiya dəyərli hesab edilirdi. Siyasi və ideoloji informasiya və normativ texniki sənədlərin ifadə etdiyi texni informasiya idi. Birinci qrup dövlət və ideoloji təhlükəsizliyin təməli olduğu üçün daha çox dövlət qayğısına məruz qalırdı. Həmin dövrdə Avropa ölkələri informasiyanı əsasən iki qrupa bölürdü. Kütləvi və xüsusi informasiya kimi müəyyənləşən bütöv informasiya kütləsinin birinci hissəsi tam bazar münasibətlərinin ixtiyarına verilmişdi. İkinci qrup informasiya siyasi ideoloji prioritetləri iqtisadi prioritetlər müəyyənləşərək dövlət dəstəyinə malik idi. Bu elmi texniki tərəqqini təmin edən xüsusi təyinatlı informasiya idi. 70-80-ci illərdə ABŞ və Avropa ölkələrinin informasiyalaşması prosesində xüsusilə, dünya ölkələrində isə qismən böyük həcmdə dezinformasiya kütləsi məqsədəuyğun şəkildə dövriyəyə daxil edildi. Qərb və Şərq blokları arasında ideoloji qarşıdurma zamanı siyasi və ideoloji dezinformasiya fonunda aparılan informasiya müharibəsi ilə yanaşı texnokratik informasiyanın da tərkibi qarışdırılırdı.

Müasir dövrdə global informasiya xaosunu idarə etmək məqsədi ilə çox sayda beynəlxalq və regional təşkilatlar yaranmış və fəaliyyət göstərməkdədirlər.

İnformasiya cəmiyyəti şəraitində informasiya dəyər yaradan faktordur. Bu baxımdan respublikamızda informasiyanın iqtisadiyyatı aspektində tədqiqatlar təqdirəlayiq haldır.

İ.İ.Yuzvişin informasiyanın təsnifatını verərkən elm və fəaliyyət sahələrini bütünlüklə ümumiləşdirərək qruplaşdırır və ardıcıl sadalayır. Bu zaman informasiyanın nə mahiyyətinə, nə də tarixi təcrübəyə əhəmiyyət vermir. Ondan fərqli olaraq bir qrup digər rus alimləri informasiyanın mahiyyətinə vararaq abstrakt informasiya, dez informasiya, sənədli informasiya və mötəbər informasiya kimi kateqoriyalar müəyyənləşdirirlər. Müasir dövrün tələbləri çərçivəsində informasiyanın təhlükəsizliyi kimi problemlər gündəmə çıxır. İnformasiya təhlükəsizliyi dövlət təhlükəsizliyi, milli maraqlar və dövlət maraqları kimi son dərəcə vacib vəzifələrin fonunda baxılır və araşdırılır.

T. L. Partika və İ. İ. Popov informasiya təhlükəsizliyini üç istiqamətdə. 1) Şəxsiyyətin təhlükəsizliyi; 2) Cəmiyyətin təhlükəsizliyi; 3) Dövlətin təhlükəsizliyi kimi qruplaşdırır və hər üç istiqaməti geniş şərh edir. Bu istiqamətdə informasiya silahı anlayışına aşağıdakı kimi tərif müəyyənləşdirir. "İnformasiya silahı məhv etmək vasitəsidir, informasiya massivlərinin oğurlanması və ya təhrif edilməsi, informasiyadan istifadəni məh-

dudlaşdırmaq və ya qadağan etmək, texniki vasitələrin dezarqanizə edilməsi, telekommunikasiya vasitələrin sıradan çıxarılması vasitəsi ilə cəmiyyətin və dövlətin həyat fəaliyyətinin pozulmasıdır”.

Digər bir mütəxəssis İ.A.Vasilenka informasiya silahına aşağıdakıları aid edir. Kompüter virusları, məntiqi bombalar (proqramlaşdırılmış əlavələr). İnformasiya mübadiləsinə dağidan vasitələr, informasiyanın falsifikasiya edilməsi vasitələri, mətni materialların yox edilməsi vasitələri, məqsədli şəkildə proqram təminatına və dövriyyəyə buraxılmış müxtəlif növ yanlışlıqlar. Tədqiqatçılar hesab edirlər ki, bir xalqın həyat tərzinin intensiv təbliği özü də güclü informasiya silahı ola bilər. İnformasiya silahının nüvə silahından daha güclü olması onun ünvanlı təsiretmə imkanı ilə izah olunur.

SSRİ-nin dağılması ilə bir sıra yeni informasiya müəssisələri yaradıldı. Xüsusilə də Rusiya Federasiyası Prezidenti yanında Dövlət rabitəsi və informasiya agentliyi təşkil olundu ki, №4524-1 nömrəli 19.02.1993-cü il tarixli Rusiya federal qanununa əsasən bu agentliyə rabitə-informasiya qoşunları yaratmaq və ölkədən xaricdə fəaliyyət göstərmək icazəsi verildi. 01.12.1995-ci ildə 191 №-li Rusiya federal qanununa görə obyektiv informasiya mövzusu qanuniləşdi və dövlətin KİV-lərə bu tip informasiyanın yayılmasında və müstəqil olmasını təmin etmək üçün dövlət dəstəyi müəyyənləşdi.

İnformasiya təhlükəsizliyini təmin etmək üçün hələ çox qədim zamanlardan kriptografiyadan geniş istifadə olunmuşdu. Görkəmli Fransız filosofu R. Bekon (1214-1294) 7 kriptografik yazı sistemlərinə bələd olmuşdu. Roma kilsəsi də kriptografik yazıdan istifadə edən din xadimlərini cəzalandırırdı.

70-ci illərdə informasiya cəmiyyəti gündəmə gəlməsi ilə yanaşı informasiya təhlükəsizliyi problemi də yenidən aktuallaşdı.

90-cı illərdə Avropa ölkələrinin böyük əksəriyyətinin qəbul etdiyi təhlükəsizlik konsepsiyası aşağıdakı 8 kriteriyanı özündə ifadə edirdi.

1. İnformasiya təhlükəsizliyi.
2. Sistemin təhlükəsizliyi.
3. Məhsulların təhlükəsizliyi.
4. Təhlükəsizliyə hədələr.
5. Təhlükəsizlik funksiyaları dəsti.
6. Təmin olunmuş təhlükəsizlik.
7. Ümumi təhlükəsizliyin qiymətləndirilməsi.
8. Təhlükəsizliyin sinfi.

Avropa informasiya təhlükəsizliyi konsepsiyası hal-hazırda altı əsas elementi özündə ifadə edir.

1. İnformasiyanın məxfiliyi.
2. İnformasiyanın tamlığı.
3. İnformasiyanın anlaşıqlı olması.

4. İnformasiyanın məqsədlərinin müəyyənliyi.
5. Təhlükəsizlik funksiyalarının spesifikasiyası.
6. Təhlükəsizlik mexanizmlərinin təsviri.

Belarus alimləri V.Y.Asanoviç və Q.Q.Manşin “İnformasiya təsirlərinin analizi və proqnozu” adlı tədqiqatlarında dezinformasiyanın informasiya modelini işləyib hazırlayıblar. Diqqəti cəlb edən bu araşdırma ayrıca bir təhlinin obyektinə ola bilər.

Sosial informasiya qrupundan siyasi, ideoloji və dini informasiyanın ayrıca üzərində dayanmaq faydalıdır. Bu istiqamətdə təbliğat və əks təbliğat, reklam və antireklam, kütləvi informasiya vasitələrinin informativ – psixoloji təsir texnologiyalarının geniş tətbiqi bu tip informasiyanın aktuallığını ifadə edir. Yaradılan informasiya küyü fonunda mötəbər informasiya, sənədli informasiya və informasiyanın qiymətləndirilməsi ehtiyacı qarşıya çıxır.

Təsadüfi deyil ki, son on ildə Respublikaya daxil olunan və çap olunan dini ədəbiyyat “Dini işlər üzrə dövlət komitəsinin” nəzarəti vasitəsi ilə həyata keçirilir. Kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsində, eləcə də kitabxana quruculuğu siyasətində kitab fondunun milli ideologiyaya uyğun formalaşması, Dövlət maraqları və informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunması məsələləri məqsədəuyğun şəkildə həyata keçirilir.

“Sənəd informasiya daşıyıcıları” haqqında dos. Ə. M. Rüstəmov və dos. M.Ə.Məmmədov öz tədqiqatlarında geniş və əhatəli mənzərə yaratmışlar. Yalnız onu qeyd etməliyik ki, informasiya daşıyıcıları tarixi prosesdə vaxtaşırı transformasiyaya məruz qalmışdır. Daş kitabələr, gil kitabələr, palma yarpağında yazılar, papirus və perqament yazıları, sümük üzərində, metal vərəqlərdə olan yazılar və nəhayət kağız üzərində yazılı informasiya son otuz ildə də sürətli dəyişməkdədir. Hələlik ənənəvi kitab formatından daha mötəbər və tarixin sınağından çıxmış informasiya daşıyıcısı müəyyənləşməyib. Dövrəyə buraxılan müasir informasiya daşıyıcıları (Disketlər, SD, DVD və digərləri) texniki və texnologiya təsirlərə məruz qalaraq informasiyanı asanlıqla itirir. Eləcə də kamil və uzun ömürlü deyildilər. Odur ki, hələlik insan cəmiyyətinin informasiya irsini mühafizə edən ən mötəbər müəssisə kitabxanalar, ən etibarlı məlumat daşıyıcısı ənənəvi kitablardır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Хәлфөв А.А. Кітабханаşüнашліға гиріш. Вакі: 2001, 398 с.*
2. *Афанасьев В.Г. Соціалная інформация. М.: 1994, 148 с.*
3. *Панарин Игорь. Технология информационной войны. МКСП+. 2003, 320 с.*
4. *Юзвшин И.И.. Основа информაციологии. М.: Высшая школа. 2000, 517. с.*

5. Болотова А.К. Социальные коммуникации. М.: Гардарики. 2008, 279 с.
6. Филин С.А.. Информационная безопасность. М.:Алфа-пресс. 2006, 412. с.
7. Информационная безопасность России. М.:Экзамен. 2003, 560 с.
8. Асанович В.Я, Маньшин Г.Г. Информационная безопасность. Минск: Амалфея. 2006, 204 с.
9. Партика Т.Л., Попов И.И.. Информационная безопасность. М.: Инфра-м. – 2007, 368 с.
10. Ярочкин В.И.. Информационная безопасность. М.: Академический проект, 2006, 544 с.
11. Основы информационной безопасности. М.: Горячая линия телеком 2006, 544 с.
12. Гринберг Т.Э.. Политические технологии (PR реклама) М.Аспект Пресс, 2005, 317 с.
13. Ольшанский Д. Политический PR. СПб. Питер. 2003, 544 с.
14. Əliyev T.. İnformasiyanın iqtisadiyyatı. Bakı, Elm, 2008, 200 s.
15. Rüstəmov Ə. M., Məmmədov M. Ə. Sənəd informasiya daşıyıcıları. Bakı: Yninprint, 2010, 284 s.
16. Василенко И.А. Геополитика современного мира. М.: Юрайт, 2010, Б395 с.
17. Информатика /под ред. Г.В.Алехиной. – М.: Маркет ДС, 2010, 736 с.
18. Xələfov A.A., Qurbanov A.. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları. Bakı: 2007

THE CLASSIFICATION OF INFORMATION

P.F.KAZIMI

SUMMARY

The article investigates the classification of information in different directions. Historical and modern understanding of information acknowledges the importance of libraries.

КЛАССИФИКАЦИЯ ИНФОРМАЦИИ

П.Ф.КЯЗЫМИ

РЕЗЮМЕ

Данная статья рассматривает классификацию информации в разных направлениях. Исторически сложившиеся и современные понятия информации подтверждает важность библиотек в сборе информации, сохранения информации и использовании информации.

EPRINTS ƏSASINDA ELEKTRON KİTABXANALARIN
YARADILMASI

A.İ.QURBANOV

Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə əksər inkişaf etmiş ölkələrdə elektron kitabxanalarının yaradılması təcrübəsində geniş istifadə olunan "EPrints" sisteminin əsas xüsusiyyətləri təhlil edilir. Həmçinin çoxdilli elektron kitabxananın yaradılması və kitabxananın təyinatına uyğunlaşma metodikası şərh olunur.

Elmi–mədəni informasiyanın operativ mübadiləsi elmi-texniki tərəqqiyə xidmət edir və yeni elmi nailiyyətlərin əldə olunmasında, elmi nəticələrin istehsalata, iqtisadiyyata və sosial həyata tətbiqi üçün mühüm rol oynayır. Elmi–mədəni informasiyanın yayılma və qorunma vasitələri cəmiyyətin inkişaf səviyyəsinə uyğun təkamül yolu keçmişdir. Svilisasiyanın əvvəlki dövrlərində informasiyalar, o cümlədən elmi–mədəni informasiyalar əsasən ticarət və müharibələr vasitəsilə yayılırdı. Monqolların, ərəblərin və türklərin hərbi yürüşləri sayəsində bir sıra elmi kəşflər¹ Avropaya, sonradan isə oradan digər qitələrə yayılmışdır. Yer gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, böyük ticarət yolları vasitəsilə təkcə ticarət məhsulları deyil, elmi-mədəni informasiyalar daşınmışdır. Məhz onun sayəsində toxuculuq, şüşə, barıt, ipək və s. istehsal texnologiyaları, qədim Yunan və Roma mədəniyyəti, türk, ərəb, cin, fars, hind dilində yazılmış əsərlər dünyaya məlum olmuşdur və bu yollara sahib olan xalqlar elm və mədəniyyət səviyyəsinə görə digər xalqlardan üstün olmuşlar.

İstehsalat vasitələri üzərində xüsusi mülkiyyətə əsaslanan kapitalist istehsal üsulunun meydana gəlməsi məhsuldar qüvvələrin inkişafına, yeni-yeni istehsal sahələrinin yaranmasına və təsərrüfat dövryyəsinə yeni ehtiyatların cəlb olunmasına, iqtisadi əlaqələrin genişlənməsinə və elmi-texniki tərəqqinin sürətlənməsinə səbəb oldu [1]. Elmin cəmiyyətin inkişafında mühüm amil olmasını anlayan burjuaziya elmə, təhsilə əsaslı kapital qoymağa, elmi-tədqiqat müəssisələri, ali məktəblər, nəşriyyatlar yaratmağa, nəşr edilən kitabların və elmi jurnalların tirajının çoxalmasına və kitab, jurnal yayan müəssisələrin, kitabxanaların yaradılmasına və inkişafına diqqət yetirməyə başladı. Elmi-mədəni informasiyalar daha sivil yolla- təhsil ocaqları, konfrans və simpoziumlar, kitabxanalar, nəşriyyatlar, kitab-dövrü mətbuat

¹ Məsələn, bu gün istifadə etdiyimiz onluq say sistemi Avropaya ərəblərin İspaniyanı işğal etdikdən sonra, Əbu Müəmməd İbn Musa əl Xarəzminin (787-850) "Kitab əl cəbr və l əl-muqabala" əsəri vasitəsilə məlum olmuşdur.

yayım, informasiya və elmi-tədqiqat müəssisələri vasitəsilə yayılmağa başladı.

1990-cı ildən başlayaraq Web texnologiyasının inkişafı elmi-mədəni informasiyanın yayılmasında “inqilabi çevriliş” yaratdı. Web texnologiya rəqəmsal elmi-mədəni informasiya ehtiyatlarının İnternet vasitəsilə operativ mübadiləsini təmin etdi. Yeni xidmət növləri - elektron kitabxanalar, sənəd kolleksiyaları və arxivləri, məlumatlar bazaları və bankları meydana gəldi. Bu xidmət növləri informasiyalaşmış cəmiyyətin baza prinsiplərinə: informasiyanın əmtəyə çevrilməsi, informasiya bazarının formalaşması, cəmiyyət üzvlərinin peşə və təhsil hazırlığının yüksəlməsinə, qlobal informasiya mühitinin yaranmasına xidmət edir. Onlar, sutkanın iyirmi dörd saati müddətində fəaliyyət göstərir və uzaq məsafədən dünyanın istənilən nöqtəsində yerləşən qeyri-məhdud sayda oxuculara eyni zamanda xidmət edir. Qeyd olunan xidmətlərin təşkili və fəaliyyəti üçün elmi-mədəni informasiya ehtiyatı və xüsusi proqram təminatı vacibdir.

EPrints müxtəlif tip informasiya resurslarına malik elektron kitabxanaların, elmi-tədqiqat arxivlərinin yaradılması üçün nəzərdə tutulmuş proqram təminatıdır və Avropa və Amerika ölkələrində geniş tətbiq olunur. Bu gün onun əsasında 200-dən çox, özündə 170 000 dən artıq sənədi saxlayan elektron kitabxana və sənəd arxivləri, o cümlədən alman aerokosmik mərkəzinin "DLR electronic library" adlı elektron kitabxanası, Archive of European Integration (<http://aei.pitt.edu/>) - Avropa inteqrasiya və birləşmə problemləri üzrə elmi-tədqiqat materiallarının arxivi yaradılmışdır. O, TARDIS (Targeting Academic Research for Deposit and Disclosure) [2] layihəsi çərçivəsində Sautqemptonun (Böyük Britaniya) Universitetinin Elektronika və İnfomatika Məktəbində hazırlanmışdır.

EPrints Unix əməliyyatlar sistemi [6] platformasında, MySQL 4.1.x [7] məlumat bazasının idarəetmə sistemi və Apache 1.x Web-serveri [7] əsasında fəaliyyət göstərir. Proqram sadə və rahat işçi interfeysinə malikdir və açıq istifadə üçün nəzərdə tutulmuş sənədlərin metaverilənlərinin hazırlanmasını və məlumatlar bazasında saxlanılmasını, sənəd axtarışını, qlobal səviyyədə [3] informasiya mübadiləsini təmin edir. EPrints müxtəlif formatlı fayllarla işi, hətta LaTeX² nəşriyyat sistemi vasitəsilə yaradılmış sənədlərə baxışı təmin edir.

EPrints əsasında yaradılmış elektron kitabxananın informasiya ehtiyatı arxiv şəklində məlumatlar bazasında saxlanılır. Arxiv istifadə üçün nəzərdə tutulmuş sənədləri və ya obyektləri və onlar haqqında metaverilənləri – bibliografik yazıları özündə saxlayır. Arxiv müxtəlif ölçülü, həcmli, formatlı və tipli sənədlərdən təşkil oluna bilər. Arxivin bütün sənədlərini müəyyən metaverilənlər üzrə qruplaşdırmaq olar.

² Əksər elmi jurnallar Latex nəşriyyat sistemi əsasında çap olunur.

Elektron kitabxanada sənədin identifikasiyası metaverilənlər əsasında həyata keçirilir. Metaverilənlər mövcud bibliografik təsvir qaydalarına əsasən yaradılır və təsvir elementlərindən - sahə və alt sahələrdən ibarətdir. Sahə və alt sahələrin sayı və tərkibi sənədin tipindən asılı olaraq fərqlənir. Sənədin axtarışı üçün məcburi sahələrin verilməsi zəruridir. Onlar axatırş nöqtəsi funksiyasını yerinə yetirirlər.

EPrints elektron kitabxana üçün mükəmməl axtarış aparatının yaradılmasını təmin edir. Axtarış arxivlərdəki indeksləşmiş fayllar üzrə bütün məlumatlar bazasında və ya konkret arxivdə aparıla bilər. İstifadəçilərə iki növ axtarış üsulu – baza (simple search-ı) və genişləndirilmiş (advanced search) axtarış təklif olunur. Baza axtarışı məcburi sahələr - müəllif və ya redaktor, sərəlhə, tarix, nəşr edən və ya yayın təşkilat əsasında aparılır. Baza axatırşından fərqli olaraq genişlənməmiş axtarış bütün metaverilənlər üzrə -sərəlhə, müəllif, xülasə, açar sözlər, predmet təyinedicisi, nəşrin tipi, nəşrin yeri, redaktoru, nəşrin statusu və nəşrin tipi üzrə, həmçinin tammətli axtarış-sənədlərdəki hər hansı sözlərə görə axtarışı təmin edir. Hər iki üsul ilə axatırşın nəticəsi olaraq əlifba sırası üzrə və ya xronoloji qaydada nizamlanmış formada, tapılmış sənədlərin metaverilənləri və müvafiq fayllara hiperistinadlar əks olunur. İstifadəçi konkret hiperistinad vasitəsilə onun təyin etdiyi faylı əldə edə bilər [3-4].

EPrints həmçinin elektron kitabxananın informasiya ehtiyatlarından naviqasiya vasitəsilə istifadəni təmin edir. Naviqasiya xüsusi skriptlə -Perl alqoritmik dilində yazılmış kiçik proqram modulu vasitəsilə həyata keçirilir və əsasən nəşr və ya yardım ilı və predmet təyinedicisi üzrə aparılır. Predmet təyinedicisi predmet sahələri arasında məntiqi əlaqələri müəyyən edir və “ağacvari” struktura malik ola bilər. Qeyd edək ki, ArchiveConfig.pm konfigurasiya faylını redaktə etməklə sistemin ümumi parametrlərinin, axtarış və naviqasiya elementlərini təlabata uyğun tənzipləmək olar.

EPrints beynəlxalq bir sistemdir. Müxtəlif dilli və yazı qrafikasına malik sənədləri və metaverilənləri daxil etmək üçün Unicode [5] kodlaşdırmasından istifadə olunur. İstifadəçinin təlabatından asılı olaraq EPrints sistemi çoxdilli interfeysli elektron kitabxanaların yaradılmasını təmin edir. Belə ki, interfeys elementlərinin tənziplənməsi xüsusi *Citations-languageid.xml*, *phrases-languageid.xml* və *template-languageid.xml* kofiqurasiya faylları vasitəsilə həyata keçirilir. Konkret dilə uyğun interfeys əldə etmək üçün sadəcə olaraq kofiqurasiya fayllarında interfeys elementlərinin adlarını tərcümə etmək kifayətdir.

EPrints əsasında yardım elektron kitabxanadan istifadə qeydiyyat əsasında, Web-interfeys vasitəsilə həyata keçirilir. Qeydiyyatdan keçmək üçün istifadəçi Web brauzerin (məsələn, İnternet Explorer [5], Opera və s.) ünvan sətirinə elektron kitabxananın Web ünvanını daxil edərək, onun saytına

daxil olmalı, təqdim olunan Web-formada istifadəçi adını (username), parolu (password) və öz elektron ünvanını (email) daxil etməlidir. Bundan sonra istifadəçinin elektron ünvanına aktivləşdirmə kodu göndərilir. İstifadəçi bu kodu daxil etdikdən sonra yeni uçot yazısı yaradılır. Qeydiyyatdan sonra istifadəçi növbəti formada özü haqqında məlumatları – adını, soyadını, aid olduğu təşkilatı və s. daxil etməlidir.

EPrints 3 istifadəçi qrupu - adi istifadəçilər, redaktorlar və administratorlar qrupu müəyyən edir. Hər bir istifadəçi qrupu müvafiq hüquqlara və funksiyalara malik olduğu üçün, hər bir qrup üçün fərqli interfeysli səhifələr təklif olunur. İstifadəçinin səhifəsinə giriş, istifadəçi adı (username) və parolu (password) vasitəsilə təmin olunur. Administaror daha geniş istifadə hüququna malikdir. O, digər istifadəçilərdən fərqli olaraq uçot yazılarını redaktə etmək, metaverilənləri və sənədləri daxil etmək, arxivin statusunu müəyyən etmək, arxivi redaktə etmək, predmet təyinedicisini redaktə etmək və s. səlahiyyətlərə malikdir.

Hüququ olan istifadəçilər EPrints arxivinə yeni metaverilənləri – biblioqrafik yazıları daxil edə bilər. Yeni yazının yaradılmasından öncə o, sənədin tipini (monoqrafıya, məqalə, seriyalı nəşr, qrafika və s.) müəyyən etməlidir. Bundan sonar sənədin tipinə uyğun metaverilənlər sahələri istifadəçiyə təqdim olunur. Məsələn, monoqrifik nəşr üçün aşağıdakı metaverilən sahələri təqdim olunur:

- Kitabın (məcburi sahə) adı;
- Müəlliflər/yaradanlar (məcburi sahə);
- Redaktorlar (məcburi sahə);
- Cild
- Səhifələr diapazonu;
- Nəşr yeri;
- Nəşriyyat;
- Nəşr ili (məcburi sahə);;
- İdentifikator - unikal identikləşmə nömrəsi (The Digital Object Identifier);
- Rəsmi url;
- ISBN – beynəlxalq standart kitab nömrəsi;
- Xülasə;
- Ədəbiyyat siyahısı;
- Açar sözlər;
- Predmet təyinedicisi (məcburi sahə);
- Əlavə məlumatlar.

Qeyd edək ki, təqdim edilən metaverilənlər sahələri istifadəçini qane etmədikdə, administrator giriş sənədinin konkret tipi üçün yeni sahələri, sahələr üçün “məcburi satatus” müəyyən edə bilər. Yazıların daxil edilməsini

sürətləndirmək və daxil etmə zamanı səhfin qarşısını almaq məqsədilə sahələrə susmaya görə parametrlər müəyyən etmək olar. Məsələn, nəzərə alsaq ki, Azərbaycan dilində olan ədəbiyyatın çox böyük hissəsi Bakı şəhərində nəşr olunmuşdur, onda nəşr yeri sahəsi üçün susmaya görə “Bakı” parametrini mənimsəmək olar. Lakin bu əməliyyatı yalnız administrator hüququna malik istifadəçi edə bilər. Bunun üçün ArchiveMetadataFields-Config.pm konfigurasiya faylını redaktə etmək tələb olunur.

Ümumi metaverilənlərə malik yazıları daxil edərkən şablon yazıdan istifadə etmək məsləhətdir. Bu metaverilənlərin daxil edilməsi vaxtına əhəmiyyətli dərəcədə qənaət edir. EPrints həmçinin xronoloji ardıcılıqla eyni sənədin versiyalarının ierarxiyasını yaratmağa icazə verir.

Təqdim olunan sahələrə metaverilənlər daxil edildikdə EPrints avtomatik olaraq məcburi sahələrə məlumatların daxil edilməsini yoxlayır³. Daxilolma zamanı məlumatların itməməsi üçün avtomatik yaddaşda saxlama imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

Metaverilənlər daxil edildikdən sonra sənəd faylı arxivə daxil edilməlidir. Bu zaman faylan istifadə forması – bütün istifadəçilər və ya yalnız qeydiyyatdan keçmiş istifadəçilərin istifadə hüququ müəyyən olunmalıdır. Bundan sonra yeni yradılmış yazı redaksiya buferinə əlavə olunur.

Redaktor hüquqları ilə işləyən istifadəçi redaksiya buferinə baxaraq, zəruri olduqda ora dəyişikliklər edə bilər, həmçinin daxil edilmiş yazı onu qane etmədikdə öz qeydlərlə birlikdə yazını yaradan istifadəçinin elektron poçtuna yenidən işləmək üçün göndərə bilər. Yalnız redaktor tərəfindən təsdiqləndikdən sonra yazı elektron kitabxana tərəfindən oxucuların istifadəsinə verilir.

Xüsusi qeydiyyatdan keçmiş oxucular onu maraqlandıran mövzular üzrə elektron kitabxanaya daxil olunan sənədlər haqqında məlumat göndərişi xidmətinə abunə ola bilərlər. Məlumat göndərişi xidməti bu tip istifadəçilərin elektron poçt ünvanına gündəlik, həftəlik və ya aylıq yeni daxilolmalar haqqında avtomatik məktublarnın göndərişini təmin edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Kitabxanaya giriş (kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları)*. Bakı: Bakı Universiteti, 2001,
2. Gutteridge C., Hitchcock S., Simpson P., Hey J. *Report on the Technical issues of using GNU EPrints software for the development of an institutional e-Print repository at the University of Southampton: TARDIS deliverable D.2.3.2. 2003.*

³ Ehtiyac olarsa ArchiveValidateConfig.pm konfigurasiya faylını redaktə etməklə yoxlama rejiminin parametrlərini tənzimləmək olar.

3. Gutteridge C. *EPrints 2.3 Documentation*. October 12, 2005.
4. Sale A. *EPrints website for the University of Tasmania*. August 2004.
5. İ.Ə. Qurbanov, A.İ. Qurbanov, R.A. Abdullayeva *İnformatika Bakı: Təhsil NPM, 2010, 404 s.: şəkilli*
6. Келли-Бутл Стэн *Введение в UNIX*. / Пер. с англ. С. Орлов. М.: ЛОРИ., 1995, 338 с.
7. Ломов А. Ю. *Apache, Perl, MySQL: практика создания динамических сайтов: самоучитель*. СПб.: БХВ-Петербург., 2007, 354 с.

ESTABLISHMENT OF E-LIBRARIES ON THE BASIS OF EPRINTS**A.I.GURBANOV****SUMMARY**

The article analyzes main characteristics of the system of “EPrints” widely adopted in the experience of establishment of electron libraries in developed countries. The method of construction of multilingual electronic library is described as well with the features of adaptation under certain needs.

СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕК НА ОСНОВЕ EPRINTS**А.И.КУРБАНОВ****РЕЗЮМЕ**

Проанализированы основные характеристики системы “EPrints”, примененной в практике создания электронных библиотек в большинстве развитых стран. Также описана методика построение многоязычной электронной библиотеки с особенностями адаптации под определенные нужды.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI KİTABXANA ŞƏBƏKƏSİ BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ İLLƏRİNDƏ**Ş.İ. İSLAMOVA**

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Məqalədə Böyük Vətən Müharibəsi illərində AMEA kitabxana şəbəkəsinin fəaliyyəti, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili, informasiya resurslarının qorunub saxlanması və onların ön və arxa cəbhədə hərbi əsaslar üzərində yenidən qurulması vəzifələri əsasında təbliğat-təşviqat işində hökumətin dayaq bazası kimi əhəmiyyəti məsələləri işıqlandırılmışdır.

1941-ci il iyun ayının 22-də faşist Almaniyasının keçmiş Sovet İttifaqına hücumu bütün sahələrdə olduğu kimi ölkə əhalisinin mədəni həyatını pozdu, o cümlədən, kitabxana işinin də inkişafına mane oldu. Azərbaycanda da bütün işlər müharibənin tələblərinə uyğun qurulmağa başladı, bütün qüvvələr qələbə naminə xalqın mənəvi cəhətdən səfərbər edilməsinə yönəldi. Müharibə illərində kitabxanaları qoruyub saxlamaq və əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilini davam etdirmək üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirilməyə başladı. Baxmayaraq ki, minlərlə maarif işçiləri cəbhəyə göndərildi, lakin iş dayandırılmadı. Müharibənin ilk günlərindən geniş təbliğat məntəqələrinə çevrilən kitabxanalar öz işlərini “hər şey cəbhə üçün!”, “hər şey qələbə üçün!” şüarı əsasında qurur, vətənpərvərlik aşılaman əsərləri təbliğ edirdilər.

Mədəni-maarif müəssisələrinin ən mühüm sahələrindən biri olan kitabxanalar müharibənin ilk günlərindən başlayaraq ön və arxa cəbhənin hərbi əsaslar üzərində yenidən qurulması vəzifələri əsasında təbliğat-təşviqat işində hökumətin dayaq bazası kimi xidmət etməyə başladılar.

Kitabxanalar Müdafiə Komitəsinin əmr və göstərişlərini geniş surətdə təbliğ edir və onların yerinə yetirilməsi uğrunda mübarizə aparırdılar.

Müharibənin ilk günlərindən Azərbaycan Maarif Komissarlığının göstərişi ilə SSRİ EA Azərbaycan filialının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında “Müharibə dövründə kitabxanaların vəzifələrinə həsr edilmiş Metodik müşavirə keşirilmişdir. Bu metodik müşavirədə kitabxanaların qarşısında duran vəzifələr izah edilməklə bərabər, görülməli işlər haqqında konkret göstərişlər verilmiş, kitabxana işinin yeni şəraitlə əlaqədar olaraq mühüm problemləri müəyyənləşdirilmişdir.”

SSRİ EA Azərbaycan filialının kitabxana şəbəkəsinin əsas vəzifəsi bölmə və institutların elmi-tədqiqat ehtiyaclarını ödəmək işinə xidmət etmək idi. Müharibə illərində Azərbaycan alimləri akademik Y.H.Məmmədəliyevin başçılığı ilə neft-kimya elmində böyük hadisə olan oktanlı aviasiya yanacağı almağa nail olmuşdular. Tank əleyhinə yandırıcı qarışıq və başqa partlayıcı maddələr istehsal edilir, hərbi texnika üçün sürtgü yağlarının istehsal texnologiyası hazırlanır, yeni neft yataqları kəşf edilirdi.

Kitabxanalar müharibə illərindəki hər cür çətinliklərə baxmayaraq öz fondlarını yeni ədəbiyyatla zənginləşdirmək, onlarda olmayan nadir kitabları əldə etmək sahəsində xeyli işlər görmüşlər.

II Dünya Müharibəsi illərində Mərkəzi Elmi Kitabxananın fonduna ədəbiyyat aşağıdakı yollarla komplektləşdirilirdi:

1) Azərbaycan Respublikasının ərazisində çıxan ədəbiyyatın Kitab Palatası tərəfindən məcburi nüsxələrinin alınması;

2) Azərbaycanın kitab mağazalarından, “Akademkitab”dan yeni ədəbiyyatın alınması;

3) Kitab mübadiləsi yolu ilə;

4) Dövrü nəşrlərə abunə yolu ilə.

Kitabxanaların komplektləşdirilməsi demək olar ki, çox çətin şəraitdə aparılırdı. Belə ki, yeni nəşrlər kitab mağazalarına az daxil olurdu. Əsas etibarlı bukinist mağazalarında olan ədəbiyyatı əldə etmək olurdu.

1941-ci ildə Mərkəzi Elmi Kitabxana fondunun darısqal, yarıtmaz vəziyyətdə olması, eyni zamanda, böyük sayda kitabların sahəvi kitabxanalara (elmi-tədqiqat institutlarının kitabxana şəbəkələrinə) verilməsi dəqiq uçot işini aparmağa çətinlik yaradırdı.

Ona görə də 1941-ci ildən etibarən kənardan gələn əlavə işçilər hesabına yenidən inventarlaşdırma işinə başlanıldı. 1941-ci ildə 54925 nüsxə kitabı inventarlaşdırmaq nəzərdə tutulduğu halda, cəmi 35842 nüsxə kitab inventarlaşdırıldı. Plan işinin belə az yerinə yetirilməsinin əsas səbəbi fondun yeni kitab saxlayıcılarına köçürülməsilə əlaqədar idi. Həmin ildə oxuculara kitab verilişi də 9732 nüsxə olmuşdu. Bunlardan 3801 nüsxə abonementdən, 5931 nüsxə isə qiraət zalından verilmişdir.

Böyük Vətən Müharibəsinin ilk aylarından Azərbaycanda hərbi xəstəxanalar yaradılmağa başladı. Azərbaycan KP MK və Azərbaycan SSR XKS-nin qərarı ilə 1942-ci ilin yanvarında yaralı əsgərlərə və komandirlərə Azərbaycan Respublikası Yardım Komitəsi yarandı. Qısa müddət ərzində Bakıda və respublikanın bir sıra yerlərində 70 hərbi qospital təşkil edildi. Məşhur cərrah M.Topçubaşovun hərbi cərrahiyyədə yeni müalicə metodları ilə minlərlə əsgər ölümdən xilas edildi.

Bu dövrdə kitabxanaların da qarşısında müharibəyə dair yazılmış kitabları toplamaq, geniş zəhmətkeş və oxucu kütlələrinə məruzə və müharizələrlə xidmət etmək kimi çox mühüm bir vəzifələr dururdu. Azərbaycan filialının kitabxana şəbəkəsi hərbi xəstəxanalarda təbliğat-təşviqat və kütləvi işlərin təşkilində yaxından iştirak edirdilər.

Kitabxananın əməkdaşları müharibənin çətinliklərinə baxmayaraq, qospitalalara hamilik edir. 7 qospitalı bədi, tarixi əsərlərlə, əsgər oxucuların tələbatını ödəyən ədəbiyyatla təmin edirdi. Yazıçı alimlərimiz çoxmilyonlu sovet xalqının faşizmlə mübarizəsinə və müharibədə qələbəsinə həsr olunmuş

əsərlər yaradırdılar. Müharibədə döyüşən əsgərlərə SSRİ EA Azərbaycan filialının kitabxana şəbəkəsi tərəfindən 502 bağlama kitab göndərilmişdi. Məsələn, belə kitablardan: Böyük Vətən Müharibəsi: cəbhə və arxa. – Bakı, 1942; Faşizmlə mübarizə.–Bakı, 1942; Rus artilleriyası dünya müharibəsində. –I-II cild. – M., 1938 və s. göstərmək olar. İctimai elmlər sahəsində çalışan alimlərimizdən H.Hüseynov və M.A.Dadaşzadənin “Azərbaycan ədəbiyyatının qısa tarixi”, S.Vurğunun “Şəfqət bacısı”, “Qəhrəmanlıq öyüdü”; S.Rüstəmin “Ana və poçtalyon”, R.Rzanın “Əsgər ananın sözləri”, N.Rəfibəylinin “Get, sevgilim uğur olsun”, M.H.Vəkilovun “Cavanşir” və s. kimi əsərləri dövrün mübarizə ruhu ilə səsləşən kitablarından idi.

II Dünya Müharibəsi illərində Azərbaycan K(b)P MK və Azərbaycan SSR XKS müharibə illərində SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan filialının fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirirdi. 1943-cü ilin noyabrında Mərkəzi Komitə Elmlər Akademiyası filialının işi haqqında qərar qəbul etdi. Bu qərarla filialın işini daha da yaxşılaşdırmaq, onun yeni institutlarını və bölmələrini yaratmaq kimi geniş perspektivlər müəyyənləşdirildi.

Qərarla həmçinin kitabxanaların da işinin yaxşılaşdırılması, onların yeni ədəbiyyatla təkmilləşdirilməsinə diqqət yetirilməsi, əlyazmalar fondunun təşkili və s. məsələlər də öz konkret həllini tapdı.

1943-cü ildə SSRİ EA Azərbaycan filialının Mərkəzi Kitabxanası öz işində əsas diqqəti yeni ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinin nizamına salınmasına yönəltdi. Həmin ilin planına əsasən 4250 nüsxə ədəbiyyatın alınması nəzərdə tutulmuşdu. Lakin kitabxanaya nəzərdə tutulduğundan 552 nüsxə artıq kitab daxil oldu. Beləliklə, daxil olan kitabların sayı 4802 nüsxəyə çatdı. Bunlardan 2159 nüsxə kitab (rus dilində), 1388 nüsxə jurnal(rus dilində), 441 xarici kitab və jurnallar, 814 nüsxə Azərbaycan və şərq dillərində olan kitablar idi.

Daxil olan kitablar içərisində Qafqazşünalığa dair əsərlər xüsusi yer tuturdu. Kitabxanaların fondundan istifadə Rəyasət Heyətinin 1940-ci ildə təsdiq etdiyi və kitabxana tərəfindən işlənib hazırlanmış “Kitabxanadan istifadə qaydaları” haqqında təlimata əsasən həyata keçirilirdi.

Hələ müharibə illərində “Elmi-maarif təbliğatının təşkili haqqında” qəbul edilən qərar Mərkəzi Elmi Kitabxanada oxucular arasında elmi-təbii biliklərin geniş surətdə təbliğini təşkil etməyə istiqamətləndirirdi. Qərarla ölkədə elmi-maarif təbliğatının təşkili sayəsində olan nöqsanlar qeyd edilir və bu nöqsanların aradan qaldırılması zəruri hesab edilirdi. Çünki həmin şəraitdə oxucuların ümumi mədəni səviyyəsinin daha da yüksəldilməsində, keçmişin qalıqlarının aradan qaldırılmasında təbii-elmi biliklərin təbliği böyük əhəmiyyətə malik idi..

1943-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanada oxuculara 16000 nüsxə kitab verilmişdir. Müharibə illərində kitabxana öz elmi-bibliografik fəaliyyətini də

dayandırmamışdır. Onun bibliografik fəaliyyəti əsasən kitab və əlyazmalar fondunun kartotekasının və ölkəşünaslıq xarakterli göstəricilərin tərtib edilməsinə doğru yönəldilmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyatın siyahıları da tərtib edilir, məlumat-bibliografiya işləri genişləndirilirdi. Həmin il kitabxana 6 kitab sərgisi təşkil etmişdir. Bu sərgilər H.Zərdabiyə, Ə.Haqqverdiyevə, görkəmli alim Nyutonun elm tarixində roluna həsr edilmiş sərgilər idi.

Bu dövrdə institut və bölmələr nəzdində yaranmış olan kitabxanalar öz işlərində Mərkəzi Elmi Kitabxananın metodik köməkliyindən istifadə edirdilər. Belə ki, Mərkəzi Elmi Kitabxana eimi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarına komplektləşdirmə işinin təşkilində, kitabxana işinin müxtəlif məsələlərində, kitabxanaların hesabatlarına nəzarət etməkdə və s. köməklik edirdi. Şəbəkə kitabxanalarının hesabatları dinlənilir, kitabxana işi məsələləri müzakirə edilir, işlərində olan çatızmazlıqlar göstərilirdi. Kitabxana işçiləri də bu məsləhətlərdən öz işlərində istifadə edirdilər.

SSRİ EA Azərbaycan filialının Mərkəzi Elmi Kitabxanasının işində ən böyük nailiyyət “SSRİ EA Azərbaycan filialının 10 illik nəşrlərinin bibliografiyası”nın tərtibidir (15 çap vərəqi həcmində M.P.Karpinskaya tərəfindən tərtib edilmişdir).

Müharibə şəraitinin olmasına baxmayaraq, SSRİ Elmlər Akademiyası Azərbaycan filialının kitabxana şəbəkəsi hərbi qospitallara xidmət etməklə yanaşı, özlərinin daxili işlərinə də diqqət yetirirdilər. Şərq ədəbiyyatı şöbəsində şərq əlyazmalarının və qədimdə çap olunmuş kitabların seçilməsi və qiymətləndirilməsi üzrə xüsusi komissiya yaranmışdı. Komissiya qiymətli əlyazmaların, köhnə nəşr olunmuş kitabların əldə edilməsi sahəsində böyük işlər görmüşdür. Mərkəzi Elmi Kitabxananın Şərq ədəbiyyatı şöbəsinə qiymətli ədəbiyyatın toplanılması sahəsində böyük köməkliyi Rəyasət Heyətinin sədr müavini H.Hüseynov etmişdir. O, eyni zamanda komissiyanın sədri idi. Ümumiyyətlə, həmin komissiya bu dövrdə digər kitabxanalara da (məsələn, kütləvi) şərqə dair kitabların komplektləşdirməsi işinə, əlyazmalar toplanmasına köməklik etmişdir.

1945-ci ilin mart ayının 7-də SSRİ EA Azərbaycan filialı və respublikanın bir sıra digər elmi-tədqiqat idarələri əsasında Azərbaycan Respublikasının Elmlər Akademiyası yarandı. Həmin ildə kitabxananın həyatında yeni inkişaf mərhələsi SSRİ EA Azərbaycan filialının Respublika Elmlər Akademiyasına çevrilməsilə başlandı.

Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının yaranması ilə əlaqədar olaraq onun kitabxana şəbəkəsi də xeyli genişləndi. 1945-ci ildə təşkil edilən kitabxanalardan biri Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi nəzdindəki kitabxana idi. Bu kitabxana Muzeyin hədiyyə fondunun, həmçinin T.B.Saltıkov-Şedrin adına Leningrad Dövlət Kütləvi Kitabxanasının

fondundan alınmış nəşrlərin əsasında təşkil edilmişdir. Fond da bədii ədəbiyyat, ədəbiyyatşünaslıq və tənqid, dilçilik və myzeyşünaslığın və s. məsələlərinə dair əsərlər vardır. Azərbaycan klassiklərinin və alimlərinin nadir nüsxələri xüsusilə qiymətlidir. Onların içərisində Qətran Təbrizi, Nizami Gəncəvi, M.P.Vaqif, M.F.Axundov, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə və b.-nin əsərləri, İranda və Türkiyədə nəşr edilmiş bir sıra jurnallar da vardır.

Rus ədəbiyyatı klassiklərindən A.S.Puşkinin, L.N.Tolstoyun, M.Y.Lermontovun, A.P.Çexovun, A.M.Qorkinin və b. əsərləri buraya toplanmışdı.

Həmin ildə Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu nəzdində də kitabxana təşkil edilmişdi. İnstitutun fonduna torpaqşünaslığa, aqrobiologiyaya, üzümçülüyə aid, həmçinin botanika, biologiya, coğrafiya, meşəçilik üzrə əlaqədar məsələlərə həsr edilmiş əsərlər "Poçvovedenie"(1904-cü ildən), "İzvestiya AzFAN SSSR"(1936-cı ildən), "Dokladi AN SSSR"(1938-ci ildən), "İzvestiya AN SSSR.Seriya biologiya" (1939-cu ildən), "Dokladi AN AzSSR" (1945-ci ildən) və s. dövrü mətbuat nəşri də toplanmışdı.

Artıq 1945-ci ildə Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının 16 institut kitabxanası, 3 muzey kitabxanası və 4 baza (Kirovabad, Stepanakert, Naxçıvan və Quba bazaları) kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. Kitabxanaya bütün keçmiş Sovet İttifaqında nəşr olunan ədəbiyyatın məcburi pullu nüsxəsini əldə etmək səlahiyyəti verildi. Azərbaycan Respublikasında Elmlər Akademiyasının təşkili ilə əlaqədar olaraq Mərkəzi Elmi Kitabxananın işi yenidən təşkil edilmiş, onun ştatı və funksiyaları genişləndirilmişdir.

Böyük Vətən Müharibəsi ölkəmizdə başqa sahələrdə olduğu kimi, kitabxana işinə də böyük zərbə vurmuşdu. Alman-faşist işğalçıları 43 min kitabxanayı və 100 milyondan artıq kitabı məhv etmişdilər. Müharibə qurtarmamış alman-faşist işğalçılarından azad edilmiş ərazidə kitabxanaları bərpa etmək üçün Dövlət ədəbiyyat fondu yaradıldı. Bu fond ölkədə alman-faşist işğalçıları tərəfindən dağıdılmış kitabxanaları bərpa etmək üçün olduqca böyük rol oynadı. AEA Mərkəzi Kitabxanası da dağıdılmış kitabxanaların bərpasında onlara ədəbiyyat göndərməklə yaxından iştirak etmişdi.

Bu dövrdə respublikamızda da kitabxana işi sahəsində geriləmə və tənəzzül özünü göstərirdi. Bu tənəzzül əsas etibarilə kitab fondlarının və maddi vəsaitlərin azalmasında özünü göstərirdi.

Şiddətli vuruşmalarda faşizmə qarşı misilsiz qəhrəmanlıq salnaməsində Azərbaycan xalqı çoxlu parlaq səhifələr yazmışdır. Azərbaycanın igid oğulları Böyük Vətən Müharibəsi cəbhələrində qəhrəmancasına vuruşaraq adlarını əbədi şöhrətləndirdilər.

Azərbaycan xalqının bu qəhrəmanlığına dair çoxlu monoqrafiya, dissertasiya, oçerk, məqalə, xatirə və s. həsr olunmuşdur ki, bu materialları toplamağın, bir sistem halına salmağın, dərc etməyin zəruriliyi hələ Vətənimizin

başı üstünü təhlükə aldığı – 1941-ci il dekabrın 2-də Azərbaycan KP MK-nin qərarında göstərilmişdi.

Müharibə haqqında, cəbhələrdəki qələbələrimizin əzəməti, arxa cəbhədə əməkçilərimizin rəşadəti haqqında və s. yazılanların hamısını üzə çıxarmaq, ümumiləşdirmək, qayğı ilə qoruyub saxlamaq çox mühüm idoloji və elmi-məlumat işidir. Bu məqsədlə də Azərbaycan Respublikasının EA İctimai elmlər üzrə Elmi Məlumat Mərkəzi həmin mövzu üzrə əsas ədəbiyyatın biblioqrafiyasını tərtib etmişdir. Biblioqrafiyaya 1941-ci ildən başlayaraq bu günə qədər respublikamızda, onun ərazisindən kənarında Azərbaycan və rus dillərində çap olunmuş ədəbiyyat daxil edilmişdir. Bunlar kitab və jurnal məqalələri olub, mövzu ardıcılığına görə yerləşdirilmişdir. Azərbaycanın mərd oğul və qızlarının böyük qələbəmizdəki xidmətlərinin öyrənilməsi bu gün də davam etdirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan EA Arxivləri. F.5, siy.1, arx.185, qutu 14. s. 55.*
2. *Azərbaycan EA Arxivləri. F.5, siy.1, arx. 230, qutu 14. s. 5.*
3. *Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası : Bələdçi. Bakı: Elm, 1990, s. 29; 88.*
4. *Xələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi. Bakı: Azər nəşr, 1974, s.129.*
5. *Xələfov A.A. Böyük Vətən Müharibəsi illərində Azərbaycanda kitabxana işi (1941-1945-ci illər) // ADU-n Elmi Əsərləri. Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya seriyası. Bakı: 1971, s. 33.*
6. *Материалы к истории библиотечного дела в СССР (1917-1959гг.). М.: 1964, с.152 -153.*

THE LIBRARY NETWORK OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF AZERBAIJAN IN THE YEARS OF GREAT PATRIOTIC WAR

S.I.ISLAMOVA

SUMMARY

The article studies the activity of the libraries in the years of the Great Patriotic War, organization of the library service to the population, preservation of informational resources and problems of their reorganization on the basis of war time in the enemy's rear and on the front and other important questions concerning the activity of the government in the sphere of propaganda – agitational work.

**БИБЛИОТЕЧНАЯ СЕТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
АЗЕРБАЙДЖАНА ЗА ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
ВОЙНЫ****Ш.И. ИСЛАМОВА****РЕЗЮМЕ**

В статье говорится о деятельности библиотеки НАН Азербайджана в годы Великой Отечественной войны, организации библиотечного обслуживания населения, сохранении информационных ресурсов и задачах их реорганизации на основе военного времени в тылу и на фронте и др. важные вопросы деятельности правительства в сфере пропагандистко-просветительской работы.

**СМУММИЛЛИ ЛИДЕР ЩЕЙДЯР ЯЛИЙЕВЯ ЩЯСР
ОЛУНМУШ БИБЛИОГРАФИК ИНФОРМАСИЯ НЯШРЛЯРИ****S.A.SADIQOVA**

Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə Ümumi Lider Heydər Əliyev həsr olunmuş bibliografik informasiya resursları təhlil edilmiş onların tərtibat metodikası və quruluşu müasir bibliografiyalaşdırma metodikası baxımından təqdim edilmişdir.

Сийаси дөвләт хадиминя щяср олунан библиографик информасийа мянбяляри щямин шахсин дцнйәәюрцшцнцн, чохъящятли, иътимаи-сийаси, идеоложи фяалийятинин, ъямийятин инкишафында вя дөвләтчилийин мюцкямляндирил-мясиндя, бейнялхалг игтисади, елми вя мядяни ялагялярин әенишлянмясиндяки мисилсиз ролунун тяблиьиндя вя йайылмасында мцщцм васитядир. Нцфузлу библиографийашцнас алимяр библиографик информасийа няшрляринин тарихин айры-айры мярщяляляриндя тядгигатчылар вя китаб щявяскарлары ццн надир вя гиймятли чап ясярляриня даир «Гырмызы китаб» ролу ойнадыьыны иддиа етмякдя йанылмырлар. Бу бахымдан, Азярбайъан Республикасынын президенти, милли дөвләтчилийимизин мемары, дцнйә шющрятли сийаси хадим, халгымызын ифтихары ъянаб Щейдяр Ялирза оьлу Ялийевя щяср олунан әениш ящятяли, мцкяммял библиографик информасийа няшрляри дя ъямийятимизин индисин вя әяляъяйи ццн чох ъидди информасийа гайнаьы олараг онун йарадыгы ирсинин арашды-рылмасында вя юйрянилмясиндя истигамятляндириьи мящял ролуну ойнайа биляр (13, 25).

Азярбайъан Республикасынын мемары вя гуруьусу олан Азярбайъан халгынын цмуммилли лидери ъянаб Щейдяр Ялийевин йени няслин тярбийясиндя әюстярдийи мисилсиз хидмятляринин вя аталыг гайьысыны йаддашларда даими йашатмаг, Азярбайъан әянълийиня вердийи дяйярли тьвсийяляринин тяблиь етмякдя китабын ролу чох бюьцкдцр.

Милли китабханашцнаслыг елминин баниси, Ямякдар елм хадими, профессор Абузяр Хяляфов улу юндяр Щейдяр Ялийевин китабхана гуруьулуьу сащясиндяки фяалийятинин тядгигиня щяср етдийи «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъанда китабхана иши» адлы китабында йазыр: «Щ. Ялийевин ясярляри, зянэин елми-нязяри ирси Азярбайъан китабынын «гызыл фондуна» дахилдир» [10, 197].

Няшр олунмуш китаблардан бири вя деяк олар ки, биринъиси - мъасир Азярбайъан Республикасынын мемары вя гуруъусу олан цмуммилли лидеримиз Щейдяр Ялирза оьлу Ялийевин 80 иллик йубилейи мцнасибятиля йцксяк полиграфик сывиййядя чап олунмуш библиографик мялумат китабыдыр.

Бакы Дювлят Университети Елми Шурасынын гярары иля илк дяфя олагаг «Дцнйанын эюркямли дювлят хадимляри» серийасындан олан бу китаб мцстягил Азярбайъан дювлятчилийинин инкишафында вя мяцкямляндирилмясиндя мисилсиз ролу олан Щейдяр Ялийев ирсинин библиография-лашдырылмасы сащясиндя атылан илк аддымдыр. 434 сящифялик Азярбайъан дилиндя, 446 сящифялик рус дилиндя, 455 сящифялик инэилис дилиндя чап олунмуш бу санбаллы библиографик ясяр (1, 2, 3) БДУ-нун ректору, академик Абел Мящяррямовун рящбярлийи вя цмуми редактяси иля няшр едилмишдир. Китабын тяртибчи-мцяллифляри Ямякдар елм хадими, БДУ-нун китабханашцнаслыг кафедрасынын мцдири, профессор Абузяр Хяляфов вя бу сәтирләрин мөәллифидир.

Гейд етмяк лазымдыр ки, китабын Бакы Дювлят Университетиндя тягдимат мярасими олмуш, (7 май 2003-ъц ил) тядбирдя Азярбайъан Республикасынын Тящсил Назири Мисир Мярданов Щейдяр Ялийев ирсиня щяср олунмуш беля бир библиографик вясаитин илк дяфя чап олундуьуну вурьуламышдыр. Щюрмятли назир хариъдя оларкян орадакы китабханаларда Азярбайъан вя онун рящбяри Щейдяр Ялийев щаггында чох аз китаб олдуьуну тяяссцф щисси иля мярасим иштиракчыларынын нязяриня чатдырараг ону да билдирмишдир ки, беля бир китабын хариъи юлкя китабханаларына эюндярилмяси чох ваъиб вя тягдириялайигдир.

Елм вя тящсил комиссийасынын сядри, миллят вякили Ш.Ясэяров Щейдяр Ялийевин щяйат вя фяалиййятиня тарихи фактларла гыса бир нязяр салараг беля шахсиййятляри заман чох надир щалларда йетишдирдийини вурьулады. Сюз Гара Дяниз Игтисади Ямякдашлыг Шурасынын сядри В.Чегиашвилиля верилди. О, Щейдяр Ялийев шахсиййяти вя ирсиндян сющбят ачараг ону Танрынын Азярбайъан халгына эюндярдийи дяйярли тющфя кими гиймятляндирди [7].

Миллят вякили Низами Ёяфяров библиографик мялумат китабынын йарадыгыларынын ишини йцксяк гиймятляндирди вя бу китабы индийя гядяр Щейдяр Ялийевя щяср олунмуш бцтцн китаблардан ян йахшысы кими дйяярляндирди.

Гейд етмяк лазымдыр ки, китаб щаггында дюври мятбуат сящифляриндя бу гиймятли вьсаитин ящямийятиндян бящс едян йазылар дяръ олунмушдур (5, 6, 7, 8, 9, 12).

Академик Абел Мящяррямовун китаба йаздыы «Азярбайъан интибащынын бюйцк мемары» адлы юн сюздя Щейдяр Ялийев шяхсийяти щаггында объектив фикирляр суюлямиш, ясрин тяхминян цдян бирини ящатя едян Щейдяр Ялийев ерасыны чох йцксяк гиймятляндирмишдир (13).

Библиографик мялумат китабында материаллар дюрд щисся, сяккиз бюлмядя группашдырылмыш вя мянбяляр хроноложу ардыгыллыгла дцзцлмщдцр.

«Щейдяр Ялийев шяхсийяти» адландырылан биринъи щиссядя Азярбайъан президентинин щяйат вя фяалийятинин гыса салнамяси верилмишдир. Бу мцдрик инсанын сийасят, игтисадийят, елм, тящсил, мядянийят, инъяснят, ядябийят, щямчинин, айры-айры эюркямли шяхсийятляр щаггында суюлядийи фикирляри юзцндя якс етдирян «Щейдяр Ялийевин фикир дцнъасындан сечмяляр» бюлмясиндя юз яксини тапмышдыр. Библиографик мялумат китабынын икинъи щиссяси «Щейдяр Ялийевин китаб шяклиндя нящр едилмиш ясярляри» адланыр. Советляр бирлийи дюрцндя «Азярбайъанын тяряггиси вя инкишафына йюнялмиш сийасят (1969-1990-ъы илляр)» бюлмясиндя верилмиш китаблары излядикдя мялум олур ки, щяля о дюрдя, 1977-ъи ил августун 27-дя Щейдяр Ялийев Бакынын али мяктяб тялябляринин нцмайяндяляри иля Москванын, Ленинградын вя диэяр шящярлярин али мяктябляриндя охуйан азярбайъанлыларла республиканын фяаллары иля эюрцщцндя нитг суюлямишдир (С.156, мянбя 14). 1978-ъи ил майын 18-дя Азярбайъан мцяллимляринин Выгурултайындакы нитги (С.158, мянбя 25); 1979-ъу ил апрелин 25-дя «Фяал щяйат мювгейинин формалашдырылмасы: Мяняви тярбийянин тяърцбьаси вя актуал проблемляри: Цмумиттифаг елми-практик конфрансда мярузя» (С.159, мянбя 32); 1979-ъу ил ийулун 17-дя «Идеоложи иши вя сийаси тярбийя ишини даща да

йахшылашдырмаг щаггында» (С.160, мянбя 33); «Виъданымызын нормалары иля» (С.160, мянбя 35); 1980-ъи ил майын 28-дя Азярбайъан али мяктябляринин ишини партийанын йцксяк тялябляри сывиййясиня галдыраг: Али мяктяб ишчиляринин республика мцшавирясиндя нитги (С.160, мянбя 36); Халгларын достлуьу ядыбийятларын достлуьудур; Йазычыларын цмумиттифаг йарадыгылыг конфрансында мярузя (С.161, мянбя 41); 1981-ъи ил сентябрын 3-дя «Эяньлярин бирлик, достлуг вя ямякдашлыьынын мяцкъямляндирилмяси, сцлщ вя сосиал тярягги уьрунда» «Эяньляр, инкишаф вя сцлщ» мявзусунда Бейнялхалг эяньляр конфрансында нитг суйлямишдир (С.163, мянбя 57). Щяля о дюрдя «Гой ядалят зяфяр чалсын» сярлювщяли китабы даща чох диггяти ъялб едир (С.163, мянбя 52). «Эяньлярин ямяк, яхлаг вя идея сийаси тярбийясини щяр васитя иля эцъляндирмяли» (С.164, мянбя 57) вя с. беля мянбяляри даща да артырмаг олар.

«Мцстягиллик йолларында (1991-2003-ъц илляр)» адланан бюлмядя Щейдяр Ялийевин Азярбайъан, рус вя хариъи диллярдя няшр едилмиш китабларынын, ясярляринин вя чохъилдликлярин библиографик тясвири хроноложи ардыгыллыгла юз яксини тапмышдыр. Яввялъя 10 ъилдлик ясярлярин («Мцстягиллийимиз ябядидир»), сонра 4 ъилдлик («Мцстягиллик йолларында»), нящайят, 2 ъилдлик («Мцстягиллик йолларында») ясярлярин библиографик тясвири верилмякля, айры-айры ъилдлярин мязмунунун ачылмасына хцсуси диггят йетирилмишдир. Бу ися китабын ящямиййятини бир даща артырыр.

«Мцстягиллийимиз ябядидир» адлы 10 ъилдликдя бюьцк тарихи шахсийят, дцнйа щющрятли сийаси хадим, мцдрик халг рящбяри Щейдяр Ялийевин 1993-ъц илин ийунундан сонракы сийаси фяалийятинин салнамяси олан бу чохъилдликдя Азярбайъанда сон иллярдя баш вермиш иътимаи-сийаси просесляр, мцряккъаб, чохшахяли щадисяляр, милли дювлят гуруьулуьунун айры-айры мярщяляляри вя яаслары, бу ишдя мявъуд зиддийятляр вя проблемляр, дахили вя хариъи сийасятинин башлыъа истигамятляри дяриндян тящпил едилир вя бу дюр тарихи-сийаси бахымдан там объективлик вя щягигят мейарлары иля гиймятляндирилир. Мясялян, ЙУНИСЕФ тяшкилатында ушагларын щяйаты, мцдафяси вя инкишафына даир БМТ Бяаннамясинин

имзаланмасы мярасиминдя чыхыш (27 сентябр 1994-ъц ил); Тялябя гябулу республиканын щяйатында мцщцм щадисядир (Али вя орта ихтисас мяктяблярина гябулла ялагядар Президент апаратында кечирилмиш мцшавирядя эириш вя йекун сюзц - 2 август 1994-ъц ил), Мяняви мянбяляримиздян истифадя едяряк эяляъяйимизи гураъаыг; Тящилин инкишафында дювлят гайысы, Мцстягиллийимизи горуйуб сахламаг цццн халгымызын милли вя мяняви бирлийини тямин етмялийик. Дювлят дили милли-мяняви сярвятимиздир вя с.

Улу юндярин айры-айрылыгда чап олунмуш ясярлярини нязрядян кечирдикдя эянъляримизин мяняви-яхлаги вя вятянпярварлик тярбийяси иля ялагядар «Аллащын йолунда щамымыз бир олаг» (1993), «Азярбайъан халгынын щцняри ябяди йашайаъагдыр» (1995), «Мцстягил Азярбайъан Республикасы Эянъляринин Ы Форумунда Азярбайъан Республикасынын президенти Щейдяр Ялийевин нитги» (1996), «Азярбайъан президентинин эянълярля эюрцщц (1 феврал 1997-ъи ил)» (1997), «Биз юз йурдумуза гайыдаъаыг: Азярбайъан Республикасынын президенти Щейдяр Ялийевин Хоъалы, Кялбяхяр, Шуша, Лачын, Аьдам, Фцзули, Ђабрайыл, Губадлы вя Зянэилан районлары иътимаийяти нцмайяндяляри иля эюрцщляринин материаллары» (1997), «Азярбайъанлыларын сойгырымы щаггында» (1998), «Дцнйа азярбайъанлыларына» (1998), «Динимиз халгымызын милли-мяняви сярвятидир» (1999), «Ядябийятын йцксяк боръу вя амалы» (1999), «Йени Азярбайъан Партиясынын щяр бир цзвц дювлятимизин, Азярбайъан президентинин сийасятинин щяйата кечирилмясиндя мцбариз инсан, мцбариз ясэяр олмалыдыр» (1999), «Азярбайъан ХХЫ ясин вя цццнъц миниллийин айырыгында» (2001), «Йени Мцстягил Азярбайъан уьрунда!» (2001), «Азярбайъанчылыг - бирлийимизин ясасыдыр» (2002) вя с. дигятимизи тьялб едир.

Тяртибчи-мцяллияфлярин аращдырмалары нятиъясиндя мялум олмушдур ки, 1969-2003-ъц илляр ярзиндя Щ.Ялийевин 209 адда китабы нящр едилмишдир. Онлардан 118-и Азярбайъан, 83-ц рус, галанлары ися мцхтялиф хариъи диллярядир. Мцстягиллик дюврцндя Азярбайъан дилиндя чап олунмуш 50 адда китабын 16-ны чоъхилдли ясярляр тьяшкил едир.

Библиографик мялумат китабынын «Щейдяр Ялийев щаггында ядыбиййат» адланан цццнъц щиссясиндя саяккиз йарымбюлмянин верилмяси онун дяйярини даща да артырыр. Бу бюлмяляр: «Бюйцк щяйат йолундан сящифяляр», «Щейдяр Ялийев Азярбайъан дювлятчилийинин мемарыдыр», «Азярбайъанын сосиал-игтисади инкишафында Щейдяр Ялийев мярщяляси», «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъан Республикасынын нефт стратегийасы», «Щейдяр Ялийев ирсиндя Азярбайъан дили вя ядыбиййаты мясяляляри», «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъанда елм, тящсил, мядяниййат вя инъясянтятин инкишафы», «Азярбайъан ядыбиййатында Щейдяр Ялийев суряти», «Щейдяр Ялийев бейнялхалг алямдя» адланыр ки, бу да эяньляримизин мяняви-яхлагы вя вятянпярвярлик тярбийясиндя, Щейдяр Ялийев ирсинин юйрянилмясиндя мщццм рол ойнайыр.

«Бюйцк щяйат йолундан сящифяляр» бюлмясиндя ъями «5 адда: 51 адда Азярбайъан дилиндя, 9 адда рус дилиндя, 3 адда инэилис дилиндя, 2 адда тцрк дилиндя ядыбиййат верилмишдир.

«Щейдяр Ялийев Азярбайъан дювлятчилийинин мемарыдыр» бюлмясиндя ъями 95 адда: 80 адда Азярбайъан дилиндя, 9 адда рус дилиндя, 4 адда инэилис дилиндя, 1 адда тцрк дилиндя, 1 адда фарс дилиндя; «Азярбайъанын сосиал-игтисади инкишафында Щейдяр Ялийев мярщяляси» бюлмясиндя 27 адда Азярбайъан дилиндя; «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъан Республикасынын нефт стратегийасы» бюлмясиндя ъями 29 адда: 15 адда Азярбайъан дилиндя, 6 адда рус дилиндя, 8 адда инэилис дилиндя; «Щейдяр Ялийев ирсиндя Азярбайъан дили вя ядыбиййаты мясяляляри» бюлмясиндя 5 адда Азярбайъан дилиндя; «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъанда елм, тящсил, мядяниййат вя инъясянтятин инкишафы» бюлмясиндя ъями 26 адда: 25 адда Азярбайъан дилиндя, 1 адда рус дилиндя; «Азярбайъан ядыбиййатында Щейдяр Ялийев суряти» бюлмясиндя ъями 23 адда: 22 адда Азярбайъан дилиндя, 1 адда тцрк дилиндя мянбя юз яксини тапмышдыр. Бу бюлмядя Щейдяр Ялийев щаггында йазылмыш шеирляр, поемалардан парчалар вя айры-айры шахсярин цряк сюзляри адланан «Тале улдузу» адлы китабын тясвири верилмишдир. Бурада 83 няфяр мцяллифин ясярляринин сярлювщяляри ачылмышдыр ки, бу да сащя мцтяхяссисляринин

информасийа тяминатында чох мцццм ящямийятя маликдир (С. 390, мянбя 475).

«Щейдяр Ялийев бейнялхалг алямдя» бюлмясиндя ъями «4 адда: 44 адда Азярбайъан дилиндя, 11 адда рус дилиндя, 6 адда инэилис дилиндя, 1 адда франсыз дилиндя, 1 адда тцрк дилиндя, 1 адда эцрѣц дилиндя олан ядябийят юз яксини тапмышдыр.

Дюрдцнѣц щиссядя верилмиш «Щейдяр Ялийевин ясярляринин ялифба эюстяриѣси» вя «Мцяллифлярин ялифба эюстяриѣси» адлы йардымчы эюстяриѣляр библиографик мялумат китабындан истифадяни асанлашдырыр вя истянилян ядябийятын тез бир заманда мцяйянляшдирилмясиня кюмяк эюстярир. Цмумиликдя эюстяриѣидя 544 мянбянин библиографик тясвири верилмишдир.

Мялумат китабында «Дцнйанын вя Азярбайъанын эюркямли сийасятчиляри, елм вя мядянийят хадимляринин Щейдяр Ялийев щаггында фикирляри»нин дя верилмяси диггятялайигдир.

Библиографийашцнас алим, профессор Зющраб Ялийевин гейд етдийи кими, «Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы» универсал характерли библиографик информасийа мянбяляри силсиясиня аиддир. Йяни китаб библиографик информасийа иля йанашы, елми-публисистик информасийаны да юзцндя бирляшдирир вя бу да онун информасийа потенциалыны эцѣляндирир (8).

«Азярбайъан интибашынын бюйцк мемары» адлы «Юн сюз»цн мцяллифи академик А.Мящяррямовун гейд етдийи кими, мющтярям президентимиз щаггында диггятинизя чатдырылан бу библиографик мялумат китабы диэяр аналожи нцмунялярдян кяскин сурятдя фярглянир. Щяр щансы йазычы, алим, инѣсянят хадимндян йазылан библиографийалардан щямин сащя иля билаваситя баълы олан инсанлар истифадя едирляр. Щейдяр Ялийев щаггында олан бу мялумат китабы ися щамынын истифадя едяѣяйи бир топлудур. Чцнки мющтярям президентимизин юмцр йолу вя йарадыѣылыѣы щяйатын бцтцн сфераларыны ящатя едир вя о, заман-заман ядябийятдан ядябийятчы гядяр, елмдян алим гядяр, сянятдян сянятщцнас гядяр хябярдар олан, щям дя ѣямийятин инкишафында ролуна эюря бу сянят билиѣилляриндян хейли ирялидя олан шахсийятдир. Одур ки, бу ясяр щамынын,

бѳтѳн охуѳуларын, хѳсусян дя эянѳлярин столѳстѳ китабына чевриляѳк вя бундан сонра неѳя-неѳя нясилляр Щейдяр Ялийевин зянѳин ирсиндян бящряляняѳкдир [13, 23].

Беяликля, мѳстягил Азярбайѳан дѳвлятчилийинин инкишафында вя мѳщкямляндирилмясиндя мисилсиз ролу олан Щейдяр Ялийев ирсинин библиографийалашдырылмасы сащясиндя илк аддым олан «Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы»нын Азярбайѳан, рус вя инѳилис дилляриндя электрон диски дя охуѳуларын истифадысиня верилмищдир.

ѳмуммилли лидеримиз Щейдяр Ялийевин рящбярлийи вя гайѳысы сайясиндя Азярбайѳан елми бѳйѳк наилийѳтляр газанды. Щ.Ялийевин 15 май 2001-ѳи ил тарихли фярманы иля Азярбайѳан Елмляр Академийасына «Азярбайѳан Милли Елмляр Академийасы» статусу верилди. Азярбайѳан Республикасынын Президенти Щейдяр Ялийев 4 ѳанвар 2003-ѳц илдя «Азярбайѳан Милли Елмляр Академийасынын статусу щаггында» фярман имзалады. Бу фярманла илк дяфя олага академийа дѳвлятин елми вя елми-техники сийасятини щяѳата кечирян али дѳвлят елми тящкилат статусу верилди [10, 68-69].

«XX ясрдя Азярбайѳан халгынын ян бѳйѳк наилийѳтляриндян бири юлкямиздя елмин, тящсилин сѳрѳтля инкишаф етмясидир» ѳмуммилли лидеримизин мѳдрик кяламы иля башлайан «Щейдяр Ялийев вя Азярбайѳан елми» адлы библиографик ѳюстяриѳи 2010-ѳу илдя улу юндяр Щейдяр Ялийевин Азярбайѳанда щакимийѳтя эялишинин 40 иллийиня щяср олунмущдур. «Шярг-Гярб» мятбяясиндя чапдан чыхмыш китаб Азярбайѳан Милли Елмляр Академийасы тяряфиндян Азярбайѳан Милли Елмляр Академийасы Ряяасят Щейятинин гялары иля чап олунмущдур. Библиографик ѳюстяриѳи Азярбайѳан Милли Елмляр Академийасынын президенти, академик Мащмуд Кяримовун ѳмуми рящбярлийи иля чапа щазырланмышдыр [4].

ѳмуммилли лидеримиз Щейдяр Ялийевин ирси юйрянилик вя тяблиѳ едилдик, эяляѳк нясилляря ютѳрѳлѳр. Улу юндяримиз Щейдяр Ялийевин зянѳин вя щяртяряфли сийаси ирсини юзѳндя ѳямлящдирян китабларын, библиографик вясаитлярин щазырланмасы бѳйѳк ящямийѳят кясб едик. Азярбайѳан Милли Елмляр Академийасынын Мяркязи Елми Китабханасы тяряфиндян

ярсяйя эятирилян библиографик няшр юз ящатялилийи, информасийалылыы бахымындан сечилир.

Библиографик эюстяриъидя цмуммилли лидеримиз Щейдяр Ялийевин Азярбайъан елминин инкишафы сащясиндяки чохшахяли фяалийъитини ящатя едян материаллар якс олунмушдур. Бу библиографик эюстяриъинин мягсяди Азярбайъан елминин инкишафы сащясиндя цмуммилли лидерин имзаладыы рясми сянядляр, елм хадимлярина вердийи фяхри адлар вя мцкафатлар, Азярбайъанын вя дцнйанын елм хадимляринин Щейдяр Ялийев ирсиня вердийи гиймят, Азярбайъан елминин бейнялхалг ялагяляри, Азярбайъан Милли Елмляр Академийасы Мяркязи Елми Китабханасынын «Щейдяр Ялийев ирсинин тяблиьи» шюбясинин фондуна дахил олан сяняд вя информасийа ресурслары цаггында охуъулар мялумат вермякдир. Библиографик эюстяриъи Щейдяр Ялийевин зянэин ирсини тядгиг едян вя Азярбайъан елминин тяряггисиндя онун хидмятлярини юйрянян мцтяхяссисляр цццн нязярдя тутулмушдур.

Библиографик эюстяриъинин тяртибчи-мцяллифи филолоэийа елмляри доктору Айбяниз Ялийева-Кянэярлидир. Библиографик эюстяриъинин елми редактору Ямякдар елм хадими, тарих елмляри доктору, профессор Абузяр Хяляфовдур. ⁴²⁴ сящифялик библиографик эюстяриъидя ¹⁵²² адда мянбянин библиографик тясвири верилмишдир. Библиографик эюстяриъинин ейни заманда электрон варианты да цазырланмышдыр. Библиографик эюстяриъинин яввялиндя «Тяртибчи-мцяллифдя» башлыгы йазыда вясаитин гурулушу цаггында эениш мялумат верилир. «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъан елминин инкишаф стратегийасы» сярлювщяли йазынын мцяллифи Азярбайъан Милли Елмляр Академийасынын президенти Мащмуд Кяримовдур. «Щейдяр Ялийев вя Азярбайъанда елмин инкишафы» бюлмясинин «Щейдяр Ялийев елм вя елм хадимляри цаггында» сярлювщяли йарымбюлмясиндя Щейдяр Ялийевин елм адамлары цаггында фикирляри юз яксини тапмышдыр.

«Эюркямли елм хадимляри Щейдяр Ялийев цаггында» адлы бюлмянин «Фикирлярдя сечмяляр» йарымбюлмясиндя «« няфяр эюркямли алим, о ъцмлядя, Азярбайъан Республикасынын Президенти Илщам Ялийевин, Щейдяр Ялийев Фондунун

Президенти, миллят вякили, ЙУНЕСКО вя ИСЕКО-нун хошмярамлы сяфири Мещрибан Ялийеванын, Азярбайъан Республикасы Президент администрасийасынын рящбярй, академик Рамиз Мещдийевин, Азярбайъан Республикасы Президент администрасийасынын щуманитар сийасят шюбясинин мцдири, профессор Фатма Абдуллазадянин, Азярбайъан Милли Елмляр Академийасынын президенти Мащмуд Кяримовун, академикляр: Аьамуса Ахундовун, Ящлиман Ямираслановун, Ариф Щяшимовун, Ариф Мещдийевин, Бякир Нябийевин, Асяф Надировун, Акиф Ялизадянин, Ёямил Гулийевин, Наиля Вялиханлынын, Вагиф Фярзялийевин, Тоьрул Шахтахтинскинин, Акиф Щаъыйевин, Васим Мяммядялийевин, Иса Щябиббяйлинин, Исмайыл Щаъыйевин, Фярмяз Магсудовун, Теймур Бцнйадовун, Зийад Сямядзадянин, Будаг Будаговун, Абел Мящяррямовун, Ёялал Ялийевин, Ядиля Намазованын, Яли Аббасовун, Айаз Яфяндийевин, Играр Ялийевин, Муса Мусайевин, Няриман Гулийевин, Телман Ялийевин, Ариф Исмайылзадянин, Тофиг Наьыйевин, Расим Яфяндийевин, Фуад Гасымзадянин, Юмяр Елдаровун, Гяриб Мяммядовун, Мирмяммяд Ёавадзадянин, Бяхтийар Ващабзадянин фикирляри верилмишдир. Бурада щямчинин, АМЕА-нын мцхбир цзвляри: Йагуб Мащмудовун, Акиф Мусайевин, Аьасялим Ялясэяровун, Низами Ёяфяровун, Москва Дювлят Университетинин Багы филиалынын ректору, профессор Нярэиз Пашайеванын, Йапонийалы дилчи-алим Акиранын, Иран Ислам Республикасындан ёярращ Доктор Ёавад Щейятин, Америка вя Азярбайъан Достлуг вя Кцлтцр Дярняйинин рящбярй Доктор Фируз Щейятин, АБШ-дакы Азярбайъан Мядяниййят Ёямиййятинин нцмайяндяси Доктор Щяфайи Янсаринин, Иран Ислам Республикасынын «Яср-е Азади» гязетинин редактору Доктор Ващид Пейщанын, АБШ-ын Стенфорд Университетинин профессору Елизабет Шервудун, Тцркийянин «Фатищ» Университетинин ректору, профессор Ерэцн Йенярин, Тцркдилли Юлкялярин Милли Педиатрийа Ёямиййятляри Бирлийинин фяхри президенти, профессор Ищсан Дьорамаъынын, йазычы, Тцркийя Ёцмщуриййятиндян Ирфан Цнвяр Нясряддин оьлунун, П.Анохин адына Елми-Тядгигат Нормал Физиолозия Институтунун директору, академик К.Судаковун, йазычы-алим, Инэилтярядян

Гуламрза Сябри Тябризинин, Щйустондакы тибб мярказынин профессору, дцнйа шющрятли цряк ъяррацы Майкл Де Бейкинин, Газахыстан вя Гырбызыстанын халг шаири, академик Мухтар Шахановун, тарихчи Америка Бирляшмиш Штатларындан Одри Алдстадтын, Москва Дювлят Щцгуг Академийасынын ректору, академик Олег Кутафинин, Тбилиси Дювлят Университетинин ректору Роин Метревелинин, Мирзя Улугбйа адына Дашкянд Университетинин ректору, профессор Тцрабйа Далимовун, Тцркиядяки Азярбайџан лоббисинин башганы, профессор Йящйа Ташдялянин, Русийанын цмуми тящсил вя пешя тящсили назيري Владимир Кинилйовун вя с. фикирляри верилмишдир [4, 45-68]. Йарымбюлмядя илк олараг Азярбайџан Республикасынын Президенти Илщам Ялийевин цмуммилли лидер щаггында фикри верилмишдир: «Азярбайџан тарихинин талейцкц щадисялярля долу отуз илдян артыг бир дюврц Щейдяр Ялийевин ады иля баълыдыр. Бу дювр ярзиндя Щейдяр Ялийев Азярбайџан дювлятини вя миллятини заманын ян чятин сынагларындан чыхарараг юлкянин иџтимаи-сийаси, игтисади вя мядяни-мяняви тяряггисиня наил олмуш гцдрятли шахсиййятдир».

«Щейдяр Ялийев: Азярбайџан дювлятчилийи вя елми» бюлмясинин «Цмуммилли лидер Щейдяр Ялийевин ясярляри» йарымбюлмясиндя 46 адда Азярбайџан вя 1 адда рус дилиндя олан ясярляр верилмишдир. «Елмин инкишафы сащясиндя дювлят сийасяти» адланан бюлмядя «Азярбайџан Республикасынын Президенти Щейдяр Ялийевин фярман вя сярянџамлары» йарымбюлмяси Азярбайџан вя рус дилляриндя юз яксини тапмышдыр.

«Щейдяр Ялийевин Азярбайџан елминин тяряггиси иля баълы нитг вя чыхышлары» бюлмясиндя 22 адда Азярбайџан дилиндя, 9 адда рус дилиндя сянядин тясвири верилиб. «Щейдяр Ялийевин елм хадимляриня вердийи мцкафатлар» йарымбюлмясиндя 18 адда Азярбайџан дилиндя, 19 адда рус дилиндя олан сянядин тясвири верилиб. «Щейдяр Ялийев вя Азярбайџан елминин бейнялхалг ялагяляри» бюлмясиндя 19 адда Азярбайџан дилиндя, 1 адда рус дилиндя мянбянин библиографик тясвири верилиб. «Эюркямли елм хадими Щейдяр Ялийев щаггында» адлы бюлмянин «Мяџмуя, журнал вя гязет мАтериаллары» йарымбюлмясиндя 125 адда

Азәрбайҗан дилиндя, 7 адда рус дилиндя, 1 адда инэилис дилиндя мялуматлар йерляшдирилмишдир. «Щейдяр Ялийев сийасятинин лайигли давамчысы» бюлмясинин «Азәрбайҗан Республикасынын Президенти Илщам Ялийевин елм сащясиндяки сярянҗамлары» йарымбюлмясиндя 82 адда Азәрбайҗан дилиндя, 72 адда рус дилиндя рясми сянядин библиографик тясвиринин верилмяси сащя мцтяхяссисляри цчцн чох ящямийятлидир.

«Азәрбайҗан Республикасы Президенти Илщам Ялийевин китаблары» йарымбюлмясиндя Азәрбайҗан дилиндя 9 адда, рус дилиндя 1 адда китаб, «Азәрбайҗан Республикасынын Президенти Илщам Ялийевя щяср олунмуш китаблар» йарымбюлмясиндя 60 адда Азәрбайҗан дилиндя, 4 адда рус дилиндя китабларын тясвири юз яксини тапмышдыр.

«Щейдяр Ялийев ирсинин тядгиги» бюлмясинин «Китаблары» йарымбюлмясиндя 281 адда Азәрбайҗан дилиндя китабын тясвири верилмишдир. 2 адда тцрк дилиндя, 22 адда рус дилиндя, 12 адда диэяр диллярдя ядьябийятлар верилмишдир. «Щейдяр Ялийев щаггында мяҗмуя, журнал вя гязет материаллары» йарымбюлмясиндя 583 адда Азәрбайҗан дилиндя, 1 адда тцрк дилиндя, 74 адда рус дилиндя, 6 адда инэилис дилиндя дюври няшрлярдя юз яксини тапмыш материал верилмишдир. «Диссертасийа вя авторефератлар» йарымбюлмясиндя 7 адда намизядлик вя докторлуг диссертасийасы щаггында мялумат верилмишдир. «Електрон ресурслар вя мултимедиа» йарымбюлмясиндя 9 адда мянбянин тясвири юз яксини тапмышдыр.

Месялян, Щцсейнова И. Щейдяр Ялийев вя Гафгазда сцлщ просеси. [Електрон ресурс. – Бакы, 2008. – 1 ядяд електрон диск (ЪД-РОМ)] [4, 399]

Бюйцк юмрцн анлары: Щейдяр Ялийев: Портрет ыизэилляри: [Видео йазы]/Бакы, 2006. [4, 400]

6 бюлмя, 16 йарымбюлмядян ибарят олан библиографик эюстяриыидян истифадяни асанлашдырмаг цчцн «Мцяллифлярин ялифба эюстяриыиси» Азәрбайҗан, тцрк, рус, инэилис вя франсыз дилляриндя верилмишдир. Библиографик эюстяриыидя материаллар ялифба принсипи цзря дцзцлмцшдцр. Щяр бир бюлмя вя йарымбюлмядя дя бу принсипя ямял олунмушдур. Библиографик вясаит цмуммилли лидеримиз Щейдяр Ялийевин зянэин ирсини

тядгиг едян вя Азярбайъан елминин тяряггисиндя онун хидмятлярини юйрянян мцтяхяссисляр цццн явязолунмаз информасийа мянбяйидир.

Щейдяр Ялийев ирсинин тядгиги вя тяблиьи истигамятиндя апарылан ишляр инкишаф етдикъя бу гябилдян олан няшрлярин дя сайы артаъагдыр. Щейдяр Ялийев ирси эяляъяк нясилляр цццн юрнякдир. Цмуммилли лидерин сийаси курсу бу эцн Президент Илщам Ялийев тяряфиндян уъурла давам етдирилир. Президент Илщам Ялийев елм, тящсил вя мядянийят сащясиндя Щейдяр Ялийевин стратегийасыны ардыгыл шякилдя щяйата кечирир. Юлкъ башчысынын 2003-ъц ил нойабрын 24-дя имзаладыъы «Азярбайъан Республикасында социал-игтисади инкишафын сцрятляндирилмяси тядбирляри щаггында» фярман республиканын тяряггисиндя йени мярщялянин ясасыны гойду. Елми иътимаийят инаныр ки, Азярбайъан Республикасынын Президенти Илщам Ялийевин 2008-ъи ил апрелин 10-да имзаладыъы «Азярбайъан елминдя ишлащатларын апарылмасы иля баълы Дювлят Комиссийасынын йарадылмасы щаггында» фярман елмин инкишафы цзря милли стратегийанын щяйата кечирилмясини, Азярбайъан елминин бейнялхалг елм мяканына интеграсийасынын тямин олунмасыны, тяряггисини сцрятляндириякъдир [4].

ЯДЯБИЙАТ

1. Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы / Тярт. едянляр: А.А.Хяляфов, С.А.Садыгова; Ред. вя юн сюзцн мцяллифи А.М.Мящяррямов. – Б.: Бакы Университети няшрийяты, 2003. – 434 с.

2. Heydar Aliyev: Bibliоэрапциъ reference book / Compiled by: A.A.Khalafov, S.A.Sadiэova; Editor and preface A.M.Maharramov. – B.: Baku University Press, 2003. – 455 с.

3. Гейдар Алиев: Библиографический справочник / Составители: А.А.Халафов, С.А.Садыгова; Ред. и автор выступ. слова А.М.Магеррамов. – Б.: Издательство Бакинского университета, 2003. – 446 с.

4. Щейдяр Ялийев вя Азярбайъан елми: библиографик эюстяриъи / Тярт. мцял.: А.Ялийева-Кянэярли; Елми ред.: А.Хяляфов. – Б.: Шярг-Гярб, 2010. – 424 с.

5. Аслан К. Щейдяр Ялийев ирси марагла юйрянилир // Азярбайъан. – 2003. – 9 нойабр. – с.2.
6. Азярбайъанын юзц кими ябяди («Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы» щаггында) // Багы Университети. – 2003. – 19 декабр. – с.8.
7. БДУ дцнйа шюцрятли мязунунун йубилейини гейд етди / «Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы»нын тягдимат мярасими кечирилди // Багы Университети. – 2003. – 14 ийун. – с.2.
8. Ялийев З., Исмайылов Н. Азярбайъан библиографийасыны зянэнляшдирян дяйярли тющфя: Дцнйанын эюркямли дювлят хадимляри // Республика. – 2003. – 13 ийун. – с.1; 2.
9. Ясядзадя Ц. «Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы» / БДУ-да президентин йубилейи мцнасибятиля йени китаб няшр олунуб // Йени Азярбайъан. – 2003. – 8 май. – с.8.
10. Хяляфов А. Щейдяр Ялийев вя Азярбайъанда китабхана иши. – Б.: Азярняшр, 2006. – 312 с.
11. Кяримов М. Щейдяр Ялийев вя мцасир Азярбайъан елминин инкишаф стратегийасы // Щейдяр Ялийев вя Азярбайъан елми: библиографик эюстяриъи. – Шярг-Гярб, 2010. – с.13-20.
12. Гоъайева А. Дяйярли тющфя / Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы щаггында // Ики сацил. – 2003. – 9 май. – с.5.
13. Мящяррямов А.М. Азярбайъан интибащынын бюцк мемары // Щейдяр Ялийев: Библиографик мялумат китабы. – Б.: Багы Университети няшрийаты, 2003. – с. 5-28.

**BIBLIOGRAPHIC INFORMATION PRESS DEVOTED TO
NATIONAL LEADER HEYDAR ALIYEV**

S.A.SADIQOVA

SUMMARY

The article is devoted to bibliographic investigation of bibliographical aids as “Heydar Aliyev bibliography” (2003), “Heydar Aliyev of Azerbaijan and Science” (2010) which are dedicated to national leader of Azerbaijan, outstanding statesman Heydar Alirza oglu Aliyev. Also speaking about the role of bibliographies in information support of specialists who study, explore the legacy of the great leader.

**БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ИЗДАНИЯ
ПОСВЯЩЕННЫЕ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОМУ ЛИДЕРУ ГЕЙДАРУ
АЛИЕВУ****С.А.САДЫГОВА****РЕЗЮМЕ**

Статья посвящена библиографическому исследованию библиографических пособий как «Гейдар Алиев: библиографический справочник» (2003) и «Гейдар Алиев и наука Азербайджана» (2010) которые, посвящены общенациональному лидеру Азербайджана, выдающему политику Гейдару Алиеву. Рассказывается о роли библиографических указателей в информационном обеспечении специалистов, которые изучают, исследуют наследие великого лидера.

**ƏDƏBIYYATŞÜNASLIQ BİBLİOQRAFİYASININ
MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ****S.P.İSMAYILOVA*****Bakı Dövlət Universiteti***

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyasının müasir inkişaf vəziyyəti, perspektivləri haqqında məlumat verilmiş, gələcəkdə həlli vacib olan istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycan milli bibliografiyasının mühüm tərkib hissəsini ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyası təşkil edir. Respublikamızda ədəbi-bədii bibliografik informasiya fəaliyyətinin uzun bir dövr ərzində qazandığı təcrübə və əldə etdiyi nailiyyətlər aydın şəkildə sübut edir ki, ədəbi-bədii bibliografik proses ölkəmizdə ədəbi mühitin və kitabxana-bibliografiya fəaliyyətinin ayrılmaz üzvü sahəsi kimi cəmiyyətdə ədəbi-bədii əsərlərin təbliğinə, insanların bədii zövqünün formalaşmasına və ədəbiyyatşünaslıq sahəsində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin kitabxana-informasiya təminatına təsir göstərmişdir.

Ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyası inkişaf edib təkmilləşərək kitabxanaların ümumilikdə bibliografik fəaliyyətinin, ədəbi ictimaiyyətin bibliografik informasiya mədəniyyətinin yüksəlişinə səbəb olmuş, cəmiyyətdə sənəd-informasiya axtarışı üzrə bir çox maneələrin aradan qaldırılmasına, bu sahədə

formalaşmış zəngin sənəd kütləsindən səmərəli istifadə üçün geniş imkanlar açmışdır.

Ədəbi-bədii biblioqrafik vəsaitlərin yaradılmasında ciddi addımlar atılmış, xalqımızın bədii ədəbiyyat, ədəbiyyatşünaslıq və milli biblioqrafiya tarixində əlamətdar hadisələrə çevrilən uğurlu biblioqrafik tədqiqatlar meydana gəlmiş, yeni biblioqrafik mərkəzlər yaradılmış, bu sahədə mütərəqqi ənənələr formalaşmışdır.

Azərbaycanda bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq sahəsindəki biblioqrafik informasiya prosesləri milli ədəbiyyatımızın mühüm yaradıcılıq məsələləri ilə əlaqədar surətdə inkişaf etmiş, onun məzmun, forma və ədəbi əhatəlik xüsusiyyətlərində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərini əsasən əks etdirə bilmişdir.

Respublikamızda dinamik və daim yeniləşən ədəbi-bədii biblioqrafik fəaliyyət, bu sahədə informasiya tələbatçılarına təqdim edilən rəngarəng biblioqrafik vəsaitlər cəmiyyətdə bədii əsərlərin təbliğində, ədəbiyyat tarixi və nəzəriyyəsinə dair aparılan elmi-tədqiqat işlərində müvəffəqiyyətlə istifadə edilir.

XX əsrin sonlarında Azərbaycanın yenidən öz müstəqilliyini bərpa etməsi və yeni iqtisadi inkişaf yoluna keçməsi ilə əlaqədar həyatımızın bütün sahələrində olduğu kimi informasiya sistemində də (o cümlədən biblioqrafik informasiyada) mühüm dəyişikliklər baş vermişdir. Bu həm də biblioqrafik informasiya tələbatçılarının fəallaşması və bu tələbatlarda milli-mənəvi dəyərlərə yiyələnmək zərurətilə bağlı olmuşdur. Müasir dövrdə elə bir şərait yaranmışdır ki, yüksəkixtisaslı mütəxəssislər belə hər hansı məsələ üzrə dolğun informasiya almaq üçün biblioqrafiyanın vasitəçiliyinə ehtiyac duyur. Çünki müəyyən qrup mütəxəssislər yalnız öz ixtisaslarına dair deyil, həm də digər sahələrə, daha çox isə bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslığa dair sənəd kütləsini izləməli olurlar.

Ədəbiyyat axtarışı bu işin metodikasını, mənbələrini bilməyən insan üçün çoxlu zəhmət tələb edir. Bəzən elə olur ki, mövcud olan informasiya, mütəxəssislərə operativ kömək edə bilən, lakin onların xəbəri olmayan nəşrlər illərlə istifadəsiz qalır. Bunu təmin edən vasitəyə böyük ehtiyac duyulur. Sənədlər və informasiya tələbatçıları arasında bəşəriyyətin topladığı möhtəşəm sənəd resurslarından daha mütərəqqi və səmərəli istifadə olunmasına təsir göstərən belə vasitəçilərdən biri biblioqrafik informasiyadır.

Biblioqrafiyanın bu missiyasını yerinə yetirməyə kömək edən ən mühüm vasitə biblioqrafik informasiyadır. Yalnız biblioqrafik informasiya sənəd kütləsini hərtərəfli araşdırır, onların daha mühüm nümunələrindən istifadə olunmasına kömək edir. Bu işdə digər informasiya orqanları kimi kitabxanaların rolu əvəzənilməzdir.

Professor A.Xələfov yazır: “Müasir cəmiyyətdə hər cür informasiyanı cəmiyyət üzvləri arasında yaymağı qarşısına məqsəd qoyan, informasiya resurslarını toplayıb saxlayan, onu əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə ötürən informasiya daşıyıcısı kimi fəaliyyət göstərən informasiya müəssisələrinin ən mühüm vəsiləsi kitabxana sistemləridir” (4).

Müasir sosial - iqtisadi tərəqqi dövründə Azərbaycan Respublikasının tam müstəqillik əldə etdiyi bir şəraitdə kitabxanaların informasiya funksiyası daha böyük əhəmiyyət kəsb edir və bu “Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nda da öz real ifadəsini tapmışdır: “Kitabxana – elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur” (1).

Müasir dövrdə müstəqil və çox qədim ənənələrə malik olan Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı məzmunlu ilkin mənbələr haqqında biblioqrafik informasiya olmadan, həmin mənbələrdən mütəxəssislərin səmərəli istifadə etmələri mümkün deyil. Elə buna görədir ki, çox zəngin ədəbi-bədii sənəd kütləsi və axını zaman keçdikcə inkişaf edərək zənginləşir, təkmilləşir və cəmiyyətin ədəbi biblioqrafik informasiyaya olan tələbatının daha dolğun şəkildə ödənilməsinə xidmət edir. Ədəbiyyatşünaslıq üzrə biblioqrafik informasiyanın formalaşdırılması və ehtiyacı olanlara çatdırılması vasitələri onun təsbit olunduğu mənbələrdir. Deməli, “sənəd-kommunikasiyaları sistemi” cəmiyyət üzvlərinin informasiyaya olan tələbatının ödənilməsində əsas amildir. Cəmiyyətdə sənəd tələbatı obyektiv olaraq həmişə var və baş verdiyi dövrün konkret sosial şəraiti ilə şərtləşir.

Azərbaycanda hal-hazırda ədəbi-bədii prosesin biblioqrafik informasiya təminatı, o cümlədən biblioqrafik vəsaitlər sisteminin formalaşması bu sahənin reallıqlarını əks etdirən, onun gələcək inkişafını müəyyənləşdirən elmi-biblioqrafik metod kimi formalaşmışdır.

Bu dövrdə meydana gəlmiş ədəbi-bədii biblioqrafik vəsaitlər məqsəd, oxucu istiqaməti, növ, biblioqrafiyalaşdırma metodikası, nəşr forması baxımından rəngarəng, xalqımızın ədəbi, mədəni-mənəvi həyatındakı yenilikləri, aparıcı inkişaf meyllərini qavrayıb təcrübəyə tətbiq edən yaradıcı fəaliyyətin nəticəsi kimi təzahür etmişdir. Məhz bu biblioqrafik vəsaitlər sistemi ölkədə bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq sahəsinin sənəd kommunikasiya sistemindəki maneələrin aradan qaldırılmasına səmərəli təsir göstərmişdir.

XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində meydana gəlmiş çoxsaylı ədəbi –bədii biblioqrafik vəsaitlər özünəqədərki bu mürəkkəb və yaradıcı fəaliyyətin tarixi ənənələrinin bütün qabaqcıl keyfiyyətlərini mənimsəyib inkişaf

etdirmiş, yeni, müasir biblioqrafik informasiya meyllərini özündə bu və ya digər dərəcədə əks etdirmişdir.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinə həsr edilmiş elmi-köməkçi biblioqrafik vəsaitlərin tərtibində göstərilən mütərəqqi meyllər özünü bir daha “Elçin” biblioqrafik göstəricisində nümayiş etdirmişdir.(2)

Biblioqrafik göstərici respublikamızın tanınmış yazıçısı və ictimai-dövlət xadimi Elçin Əfəndiyevin 1959-1996-cı illərdə Azərbaycan, rus, və digər xarici ölkə xalqlarının dillərində çap edilmiş bədii əsərlərini, publisistikasını, elmi-tənqidi yazılarını, o cümlədən monoqrafiya və elmi məqalələrini, həmçinin müxtəlif sessiya, simpozium və elmi konfranslardakı məruzə və çıxışlarını, müqəddimə yazdığı və redaktə etdiyi əsərləri əhatə edir. Vəsaitdə həmçinin ədibin həyat və yaradıcılığı, ictimai fəaliyyəti haqqında ədəbiyyat əks etdirilmişdir. Biblioqrafik göstərici çox zəngin yardımçı aparata malik olub, ədibin həyat və yaradıcılığı, onun əsərlərinin nəşri, tərcüməsi, nəşriyyatlar, redaktorlar, tərcüməçilər, dövrü nəşrlər və s. müəllifin əsərlərinin nəşri ilə əlaqədar şəxsiyyətlər və kollektivlər haqqında geniş məlumat verir. Bu vəsaiti digər elmi-köməkçi göstəricilərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyət onun çox dəqiq və elmi-biblioqrafik cəhətdən düzgün müəyyənləşdirilmiş struktur quruluşuna malik olmasıdır. Belə ki, bu biblioqrafik tədqiqat bir neçə bölmədən ibarət olan giriş hissəsi ilə yanaşı özündə 30-dan çox bölməni birləşdirən dörd əsas hissədən, 21 yardımçı aparatdan ibarət “Köməkçi göstəricilər” adlandırılmış xüsusi bölmədən ibarətdir.

Vəsaitin giriş hissəsində göstərici haqqında professor Zöhrab Əliyevin rəyi, sonra E.Əfəndiyevin əsərlərinin nəşri haqqında qısa oçerk, ədibin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri və ədib haqqında ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinin fikirləri təqdim edilir.

Biblioqrafik göstəricinin I hissəsində müəllifin Azərbaycan dilində kitabları, redaktə etdiyi kitablar, dövrü mətbuatda və müxtəlif məcmuələrdə dərc edilmiş bədii əsərləri, ədəbi-tənqidi və publisistik məqalələri, tərcümələri və əsərləri haqqında ədəbiyyat verilmişdir. Bütün mənbələr hər bir bölmə daxilində əlifba sırası ilə düzülmüşdür.

Vəsaitin II hissəsində ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında Azərbaycan dilində ədəbiyyat verilmiş və sənədlər aşağıdakı bölmələr üzrə qruplaşdırılmışdır:

- I. Həyat və yaradıcılığı haqqında;
- II. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqındakı fəaliyyəti;
- III. “Vətən” cəmiyyətindəki fəaliyyəti;
- IV. Baş nazirin müavini kimi fəaliyyəti.

Biblioqrafik göstəricinin III hissəsi Elçin Əfəndiyevin əsərlərinin rus dilindəki nəşrlərini və onun həyat və yaradıcılığı haqqında rus dilində nəşr

edilmiş ədəbiyyatı əhatə edir. Materialların sistemləşdirilməsi əsasən göstəricinin Azərbaycan dilindəki mənbələri əhatə edən hissəsinə uyğun şəkildə təşkil edilmişdir: kitabları, müqəddimə yazdığı əsərləri, dövrü mətbuat materialları, ədəbi-tənqidi və publisistik məqalələri, ictimai fəaliyyəti, ekranlaşdırılmış əsərləri, filmləri haqqında ədəbiyyat, həyat və yaradıcılığı haqqında ədəbiyyat. Bu hissədə materiallar Azərbaycan dilindəki sənədlər kimi əlifba prinsipi əsasında düzülmüşdür.

Bibliografik göstəricinin IV hissəsi ədibin xarici dillərdə nəşr edilmiş əsərlərini və onun haqqında ədəbiyyatı əks etdirir. Burada ədibin keçmiş SSRİ respublikaları və digər xarici ölkələrdə nəşr edilmiş əsərləri və onun həyat və yaradıcılığı, eləcə də ayrı-ayrı əsərləri haqqında müxtəlif ölkələrdə (Bolqarıstan, Belarusiya, Çexiya, ABŞ, Almaniya, Türkiyə, Macarıstan, İraq, Qazaxıstan, Polşa, Rusiya və s.) dərc edilmiş əsərlərinin nəşrinin mükəmməl təsviri verilmiş və müəllif haqqında xarici ölkələrdə dərc edilmiş çoxsaylı mənbələr toplanmışdır. Materialların düzülüşü ölkələrin əlifba sırasına görə sistemləşdirilmişdir. Hər bir ölkəyə həsr olunmuş bölmə daxilində də mənbələrin düzülüşündə əlifba prinsipi əsas götürülmüşdür.

Nəhayət, bibliografik göstəricidə diqqəti cəlb edən xüsusiyyət burada orijinal köməkçi göstəricilər sisteminin yaradılmasıdır. Belə ki, burada vəsaitə daxil olan çoxsaylı və çoxdilli sənədlərin müxtəlif axtarış əlamətlərinə görə müəyyənləşdirilməsini təmin edən 21 yardımçı göstərici tərtib edilmişdir. Bu yardımçı göstəricilər vasitəsilə ədibin Azərbaycan, rus və xarici dillərdə nəşr edilmiş əsərlərini, redaktə etdiyi əsərləri, (kitabları və məqalələrini) tərcümələrini, onun əsərlərinin redaktorlarını, rəyçilərini, yazıcının ssenarilərini, səhnələşdirilmiş və ekranlaşdırılmış əsərlərini, nəşriyyatların, dövrü orqanların adlarını, müəllifin əsərləri çap edilən ölkələrin adlarını və tərcümə edilmiş əsərlərinin sərlovhələrini operativ və dəqiq müəyyənləşdirmək mümkün olur. Vəsaitdə bütövlükdə 1152 adda mənbə əhatə edilmişdir. Vəsaitin müəllifi Bəybala Ələsgərovun gərgin zəhməti və hərtərəfli axtarışları nəticəsində meydana gəlmiş bu tədqiqat əsəri Azərbaycan ədəbi-bədii bibliografiyasının nailiyyəti hesab olunur.

Bu bibliografik vəsaitin ən qiymətli cəhəti ilk növbədə onun mükəmməlliyidir. Belə ki, göstəricidə ədibin həyatı, ictimai fəaliyyəti və yaradıcılığının tam bibliografik salnaməsi yaradılmışdır. Vəsaitdə Elçin Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığının bütün məqamları, onun ədəbi laboratoriyası bütövlükdə tələbatçıların nəzərində canlanır. Göstəricinin istər məzmunu və istərsə də quruluşunda özünəməxsusluğu diqqəti cəlb edir.

“Elçin” bibliografik göstəricinin təhlilini bu vəsait haqqında professor Zöhrab Əliyevin aşağıdakı sözləri ilə yekunlaşdırmaq istərdik: “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Elçin haqqında bibliografik göstərici başqa şəxsi bibliografik vəsaitlər sistemində özünə-

məxsus yer tutacaqdır və Azərbaycan ədəbiyyatı üzrə biblioqrafik axtarışda mühüm rol oynayacaqdır” (3).

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının bünövrəsini qoyanlardan biri olan görkəmi nasir, ədəbiyyatşünas alim, pedaqoq Mir Cəlal Paşayevə həsr edilmiş ilk biblioqrafik göstərici ədibin 60 illik yubileyi münasibətilə tərtib edilmişdir. Mir Cəlal Paşayev haqqında növbəti şəxsi biblioqrafik göstərici 1998-ci ildə ədibin 90 illik yubileyi münasibətilə M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanası tərəfindən çap edilmişdir. Bu biblioqrafik göstərici 1968-ci ildə tərtib edilmiş vəsaitin məntiqi davamı olaraq 1969-1998-ci illər ərzində Mir Cəlalin əsərləri, həyat və yaradıcılığı haqqında müxtəlif dillərdə olan materialları əhatə edir.

Bu biblioqrafik mənbədə Mir Cəlalin 30 adda kitabı, 115 adda ədəbi-bədii və publisistik məqaləsi, eyni zamanda ədibin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş 7 adda kitab və 26 adda məqalə haqqında biblioqrafik məlumat öz əksini tapıb (6).

Müstəqillik şəraitində Mir Cəlal yaradıcılığına tələbatçı marağının gündən-günə artması, yeni, daha mükəmməl, xronoloji əhatəlik baxımından daha bitkin bir məlumat kitabının yaradılması zərurətini meydana çıxarmışdır. Bu məqsədlə M.F.Axundov adına Milli Kitabxana ədibin irsini bütövlükdə əks etdirən sonuncu əsaslı şəxsi biblioqrafik göstəricini hazırlayıb çap etdirmişdir. Bu biblioqrafik göstəricinin nəşri ilə Milli Kitabxana “Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri” seriyasının əsasını qoyub. “Mir Cəlal” adlı biblioqrafik tədqiqat 1926-cı ildən 2006-cı ilə kimi ədibin yaradıcılığı, haqqında olan mənbələrin biblioqrafik təsvirini verən çox zəngin informasiya mənbəyidir. (7) Biblioqrafik vəsaitə xalq yazıçısı, professor Elçin “Sadəlik və müdriklik (Müəllim haqqında söz)” adlı giriş məqaləsi yazmışdır. Məqalədə Mir Cəlal müəllimin portiretinin əsas cizgiləri haqqında dolğun təsəvvür yaradılmış, sevimli müəllim haqqında səmimiyyətlə söhbət açılmışdır. Biblioqrafik vəsaitin ilk bölməsi “Mir Cəlalin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri” adlanır. Bölmədə Mir Cəlal müəllimin həyat və yaradıcılığı haqqında biblioqrafik məlumat xronoloji ardıcılıqla verilmişdir.

“Əsərləri” adlanan 2-ci bölmədə ədibin 1926-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində çapdan çıxmış 80 adda kitabı, 774 adda bədii, ədəbi-tənqidi və publisistik məqaləsi, 9 adda tərcümə əsəri, başqa dillərdə çap olunmuş kitab və 23 məqaləsi, redaktə etdiyi 26 adda əsər və rəhbərlik etdiyi 36 adda dissertasiya işinin biblioqrafik təsviri verilmişdir. Bu bölmədən məlum olur ki, Mir Cəlalin ilk kitabı 1932-ci ildə “Sağlam yollarda” adı ilə çapdan çıxıb. Ədibin sonuncu kitabı isə 2005-ci ildə Ədibə Paşayeva tərəfindən tərtib olunmuş “Seçilmiş əsərləri” adı ilə hekayələr və romanlar kitabıdır.

Biblioqrafik vəsaitin “Dissertasiyalara elmi rəhbərlik” yarım bölməsi böyük alimin elmi məktəbi, rəhbərlik etdiyi namizədlik və doktorluq

dissertasiyaları haqqında dolğun təsəvvür yaradır. Mir Cəlal müəllim 1949-1975-ci illər ərzində 36 adda dissertasiyaya rəhbərlik etməklə çağdaş milli ədəbi mühitin formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Kamal Talıbzadə, Bəxtiyar Vahabzadə, Cəlal Abdullayev, Təhsin Mütəllibov, İnayət Bektaş, Abdulla Abbasov və başqaları Mir Cəlal müəllimin rəhbərliyi ilə yetişmiş nəslin parlaq nümayəndələridir.

Vəsaitin 3-cü bölməsi “Mir Cəlalin həyat və yaradıcılığı haqqında” adlanır. Bu bölmədə Mir Cəlal haqqında Azərbaycan dilində yazılmış 10 adda kitab və 417 adda məqalənin biblioqrafik təsviri öz əksini tapıb. Ümumiyyətlə, biblioqrafik göstərici zəngin faktiki materiallar əsasında tərtib edilmişdir.

Bu biblioqrafik məlumat kitabı yalnız əsas mətndə verilmiş biblioqrafik informasiyalarla məhdudlaşdırılmamış, onun müəllifi zəngin köməkçi göstəricilər yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Vəsaitdə bölmə və yarım bölmələrə müvafiq Azərbaycan və rus dillərində 15 adda köməkçi göstərici tərtib olunub. Qeyd etmək lazımdır ki, bəhs etdiyimiz sonuncu göstərici 3 şəxsi biblioqrafik vəsait içərisində ən mükəmməlidir. Təkcə bir faktı qeyd etmək yetər ki, 1968-ci ildə çap olunmuş şəxsi biblioqrafik göstəricidə Mir Cəlalin ilk qələm təcrübəsi kimi 1928-ci ildə “Maarif yolu” jurnalının 9-cu sayında işıq üzü görən “Dənizin cinayəti” adlı şeridir. Lakin tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, ədibin ilk mətbu məqaləsi 1926-cı ildə “Yeni fikir” qəzetində dərc olunmuş “Dinsizlər ittifaqı nasıl çalışmalıdır?” adlı ədəbi-tənqidi məqaləsidir. Bu məlumat məhz 2006-cı ildə çap olunmuş şəxsi göstəricidə öz əksini tapıb. Bu baxımdan həmin göstərici Mir Cəlalin əsərləri və ona həsr olunmuş mənbələrin biblioqrafik modelini yaradan universal xarakterli məlumat kitabıdır. Mir Cəlal Paşayev irsinin tədqiqi və öyrənilməsi baxımından mütəxəssislərin və geniş oxucu kütləsinin biblioqrafik informasiya təminatında olduqca əhəmiyyətli olan bu mənbələr çox qiymətlidir.

Azərbaycanda ədəbi biblioqrafiya təcrübəsi sübut edir ki, bu sahədə biblioqrafik vəsaitlərin tərtibində ədəbiyyatşünas alimlərin yaxından iştirakı çox yaxşı nəticələr verir. Bu prosesdə ədəbiyyatşünas alimlərlə təcrübəli biblioqrafların əlaqələndirilmiş fəaliyyəti elmi baxımdan yüksək səviyyədə hazırlanmış biblioqrafik vəsaitlərin meydana gəlməsinə səbəb olur.

XX əsrdə bir sıra görkəmli ədəbiyyatşünas alimlər bu və ya digər dərəcədə biblioqrafik fəaliyyətlə məşğul olmuş və qiymətli biblioqrafik tədqiqatlar yaratmışlar. Bunlara misal olaraq Firudin Bəy Köçərlini, Feyzulla Qasımzadəni, Həmid Araslıni, Nazim Axundovu, Həbib Babayevi, Əziz Mirəhmədovu, Rasim Tağıyevi göstərmək olar.

Keçən əsrin 70-80-ci illərində formalaşmış bu mütərəqqi ənənə 90-cı illərdə də uğurla davam etdirilmişdir. Bakı Dövlət Universitetinin professoru, filologiya elmləri doktoru İfrat Əliyeva tərəfindən 1997-ci ildə xalq şairi

Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr edilmiş bibliografik göstərici tərtib edilmişdir. Həmin vəsaitin peşəkar bibliograf Əşrəf Xələfov tərəfindən redaktə edilməsi, onun yüksək bibliografiyalaşdırma metodları əsasında tərtib edilməsini şərtləndirmişdir.

Ədəbiyyatşünas alim, Bəxtiyar Vahabzadənin tədqiqatçısı və bibliografiyaşünas alimin əlaqəli fəaliyyəti nəticəsində bu böyük sənətkara həsr edilmiş mükəmməl bibliografik informasiya vəsaiti meydana gəlmişdir. Bu vəsaitin əsas məziyyəti onun Bəxtiyar Vahabzadə irsinin bibliografik mənbələr əsasında tam və dolğun əhatə edilməsi, sənədlərin məqsədyönlü bibliografiyalaşdırılmasıdır.

XX əsrin II yarısında Azərbaycanda bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyasının inkişafını təmin edən şərtlərdən biri də bu sahədə yeni peşəkar bibliograf kadrların meydana gəlməsi olmuşdur. Həmin dövrdə bibliografik fəaliyyətlə məşğul olan iri elmi kitabxanalarımıza BDU-nun kitabxanaşünas-bibliograf ixtisası üzrə ali təhsil almış, gənc, istedadlı kadrlar bu prosesə fəal surətdə cəlb edilmiş, onların yaradıcılıq fəaliyyəti, elmi bilikləri meydana gələn yeni bibliografik vəsaitlərdə öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanda ədəbi-bədii mühitin müasir inkişaf səviyyəsi, burada baş verən keyfiyyət dəyişiklikləri bu sahənin bibliografik informasiya sistemi qarşısında yeni ciddi vəzifələr qoyur.

XXI əsrdə Azərbaycan milli bibliografiyasının informasiya potensialının mühüm tərkib hissəsini ədəbi-bədii bibliografik vəsaitlər sisteminin təşkil etməsi artıq fakta çevrilmişdir. Xüsusilə, son 50 ildən artıq bir dövr ərzində ölkəmizdə ədəbiyyatşünaslığın sənəd kütləsinin bibliografiyalaşdırılması prosesi getdikcə təkmilləşmiş, ədəbi-bədii məkanın mühüm infrastrukturunu və ayırmaz tərkib hissəsi kimi onun inkişafına səmərəli təsir göstərən zəngin sənəd-informasiya bazasına çevrilmişdir. Bu zəngin elmi, ədəbi-bədii xəzinənin təşəkkülü və formalaşmasında respublikamızın elmi kitabxanalarının, peşəkar bibliograflar nəslinin, bir sıra ədəbiyyatşünas alimlərin böyük xidmətləri olmuşdur.

İnformasiya əsri adlandırılan XXI əsrdə Azərbaycan ədəbi bibliografik informasiya sisteminin müasir texnologiyaya əsaslanan fəaliyyət sahəsi kimi yeniləşməsi, onun elmi, ictimai və kommunikativ funksiyasının təkmilləşməsi, struktur quruluşu və nəşr növlərinin zənginləşməsi, nəzəri-metodiki əsaslarının güclənməsi zəruri məsələ kimi meydana çıxır.

Bu prosesə təsir edən amillərdən ən mühümü XX əsrin mühüm kəşflərindən biri olan yeni informasiya texnologiyalarının – İnternetin sürətlə inkişaf etməsi, onun elm, mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənətin bütün sahələrinə sirayət etməsi və geniş şəkildə tətbiq olunmasıdır. Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xarakterik cəhətlərindən biri İnternet dünyasında informasiya ehtiyatlarının və məlumat bazalarının sürətli artımıdır. Mövcud

informasiya ehtiyatlarından ədəbiyyatşünas mütəxəssislərin səmərəli istifadəsini təşkil etmək məqsədilə 2002-ci ilin yanvar ayında AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda “İnformasiya və biblioqrafiya” şöbəsi fəaliyyətə başlamışdır. “İnformasiya və biblioqrafiya” şöbəsi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının son nailiyyətlərinin “İnternet” vasitəsilə dünya elminə inteqrasiya edilməsi, dünya miqyasında müvafiq informasiyaların toplanması və tələbatçılara çatdırılmasını təmin edir. Habelə, “İnternet” şəbəkələr sistemindən alınmış informasiyalar əsasında dünya ədəbiyyatşünaslığının son nailiyyətlərini əks etdirən bülletenin nəşr edilməsi mütəxəssis ədəbiyyatşünasların biblioqrafik informasiya təminatında mühüm rol oynayır. Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun “İnformasiya və biblioqrafiya” şöbəsi tərəfindən tərtib edilib nəşr olunan “Ədəbiyyatşünaslıq.İnformasiya bülleteni” adlı toplu mövzu və məzmun əhatəliyi baxımından çox zəngin mənbədir. Azərbaycanda bu sahə üzrə informasiyanı çətinliklə əldə edən mütəxəssislər bi bülletendən istifadə etməklə özlərinə lazım olan informasiyanı topludan istifadə etməklə İnternet dünyasından əldə edə bilirlər.

İnformasiya bülleteninə əvvəlcə verilmiş “məlumat”da deyilir: “Zəmanəmizin əsas xarakterik cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, indi alim, hüquqşünas, mühəndis, müəllim, jurnalist və s. Sahələrdə çalışan bütün mütəxəssislər informasiya axını qarşısında çaş-baş qılır. Mövzu ilə əlaqədar nə oxumalı? Lazım olan materialları haradan və necə tapmalı? Bu günün tədqiqatçısı nəhəng Himalay dağlarında qızıl dənələri axtaran geoloqun vəziyyətindədir” (5).

İnformasiya bülleteninə qarşısına qoyduğu əsas məqsəd Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı haqqında İnternet dünyasında məlum olan informasiyanı əldə etməkdir. Məsələn, Məhəmməd Füzuli (www.kultur.gov.tr), “XV-XVI əsrlərin Azərbaycan ədəbiyyatı” (www.azeriros.ru/az).

İnformasiya bülleteninə əsas əhəmiyyətindən biri də çağdaş dünya ədəbiyyatşünaslığı sahəsindəki elmi yeniliklərlə mütəxəssisləri tanış etməkdir. Müasir dövrdə informasiya texnologiyalarına yiyələnən ədəbiyyatşünas alimlərin biblioqrafik informasiya təminatında bu mənbənin rolu olduqca böyükdür. Belə ki, milli ədəbiyyatşünaslığımız öz uğurlarını təbliğ etməklə yanaşı, dünya İnternet resurslarından da lazımınca bəhrələnir.

Ədəbiyyatşünaslıq biblioqrafiyasının müasir vəziyyətindən bəhs edərkən bu sahə üzrə elektron biblioqrafik informasiya mənbələrinin də əhəmiyyətini qeyd etmək lazımdır.

Azərbaycanda bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq üzrə elektron biblioqrafik mənbələrin yaradılması problemi ümumilikdə milli biblioqrafik ehtiyatların yaradılması probleminin tərkib hissəsidir və buna görə də həmin problemə kompleks yanaşılmalıdır.

Respublikamızda digər elm sahələri kimi ədəbiyyatşünaslıq sahəsində rəqəm biblioqrafik resursun yaradılması və istifadə edilməsi XX əsrin 80-ci illərinin əvvəllərinə təsadüf edir. Lakin bir sıra təşkilati, maliyyə problemləri nəticəsində bu proses ləng gedirdi və SSRİ-nin dağılması ərəfəsində bu işlər demək olar ki, dayandırılmışdır.

Azərbaycanda biblioqrafik fəaliyyətdə informasiya texnologiyalarının növbəti, keyfiyyətə yeni mərhələsi 2000-ci illərə təsadüf edir. Bu dövrdə respublikamızın beynəlxalq, siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələr sisteminə daha intensiv cəlb edilməsinin tərkib hissəsi və nəticəsi kimi kitabxana-biblioqrafik fəaliyyətdə də dünyada mövcud olan metodlar və texnologiyalar ölkəmizdə tətbiq edilməyə başladı. Bu prosesin məntiqi nəticəsi kimi bir sıra kitabxanalarda, kitab fonduna malik ictimai təşkilatlarda biblioqrafik informasiyanın kompyuterlə işlənərək verilənlər bazalarının yaradılması sahəsində ilkin təcrübələr aparılmağa başladı.

Məsələn, 2000-ci ildən etibarən İSAR humanitar təşkilatında, 2001-ci ildən etibarən Gələcək naminə Gənclər təşkilatının kitabxanasında və bir sıra təşkilatlarda kiçik də olsa biblioqrafik verilənlər bazaları yaradılmağa başladı. Belə ki, 2001-ci ildən Xəzər Universitetinin Elmi kitabxanasında, BDU-nin Elmi kitabxanasında elektron kataloqun yaradılmasına başlanıldı. BDU-nun Elmi kitabxanasında Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfovun rəhbərlik etdiyi “Kitabxanaların kompyuterləşdirilməsi” elmi-tədqiqat laboratoriyasının iştirakı ilə kitabxanada Azərbaycan ədəbiyyatı fondunda, dissertasiyalar və nadir ədəbiyyat fondunda olan xeyli kitab və dissertasiyaların elektron biblioqrafik yazısı tərtib edilmişdir.

Respublikamızda kitabxanaların elektron biblioqrafik ehtiyatlarının işlənməsi və onun tələbatçılara verilməsi sahəsində digər əhəmiyyətli addım Gələcək naminə İctimai Birliyin və Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin birgə icra etdiyi və Exxonmobil Şirkətinin yardımı ilə həyata keçirilən “Elektron kitabxana şəbəkəsi” layihəsi olmuşdur. 2002-ci ildən həyata keçirilən bu layihəyə əsasən respublikanın 12 əsas kitabxanasının (əsasən ali məktəb və respublika səviyyəli kitabxanalar) və 4 ictimai təşkilatın kitabxanası fondunda olan 100 min sənədin biblioqrafik yazısı tərtib edilərək WEB – serverə yerləşdirilmişdir və bununla da dünyada bütün İnternet istifadəçiləri üçün istifadə imkanı açılmışdır.

Elektron kitabxana şəbəkəsi BDU ilə yanaşı M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, Dövlət İqtisad Universiteti, Dövlət Neft Akademiyası, Dövlət Dillər Universiteti, Tibb Universiteti, MEA-nın kitabxanalarını əhatə edir.

Verilənlər bazasının menyusu 4 aspekt üzrə axtarışı həyata keçirməyə imkan verir. Bunlar axtarış, mövzu, kitabxana və dil aspektləridir. Axtarış adlı aspektdə müəllif, sərəlvhə, söz əlamətləri üzrə, mövzu aspekti üzrə isə UOT-

un 9 bölməsi üzrə axtarış aparmaq mümkündür. Ədəbiyyatşünaslıq və bədii ədəbiyyat üzrə 8-ci mövzu bölməsi üzrə axtarış aparmaq mümkündür.

Digər elektron bibliografik mənbə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin kitabxanasına məxsusdur. Kitabxanada bibliografik verilənlər bazasının yaradılmasına 2004-cü ilin may ayından başlanmışdır. Verilənlər bazası kitabxanada tətbiq edilən İRBİS-64 Kitabxanaların Avtomatlaşdırılması sisteminin tərkib hissəsidir. Verilənlər bazasına Azərbaycan, rus və digər dillərdə olan 6000-ə yaxın sənədin bibliografik yazısı daxil edilmişdir ki, bunun da 20%-ni bədii ədəbiyyat, ədəbiyyatşünaslıq üzrə materiallar təşkil edir. Verilənlər bazası həm kitabxanadakı avtomatlaşdırılmış sistemdən, həm də WEB kataloqu vasitəsilə İnternetdən müyəssərdir.

Azərbaycanda ədəbi-bədii bibliografiyanın müasir inkişaf səviyyəsi, burada baş verən keyfiyyət dəyişiklikləri bu sahənin gələcək inkişafı qarşısında ciddi vəzifələr qoyur. Bu vəzifələr hər şeydən əvvəl ədəbi-bədii bibliografik fəaliyyətdə mühüm rol oynayan mərkəzlərin bibliografik fəaliyyəti ilə əlaqədardır. Bu mərkəzlər içərisində M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun bibliografik fəaliyyəti diqqət mərkəzindədir.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxana respublikada çap əsərlərinin, o cümlədən ədəbi-bədii nəşrlərin dövlət qeydini, nəhayət ölkə mətbuatının statistik uçotunu aparmaq istiqamətindəki fəaliyyətini yeni tələblərə uyğun şəkildə təşkil edərək “Birillik Azərbaycan kitabı”nın nəşrini bərpa etmişdir. Vəsaitdə bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslığa dair materiallar “Ədəbiyyatşünaslıq” və “Azərbaycan ədəbiyyatı” bölməsində sistemləşdirilmişdir.

Milli Kitabxana qarşısında duran vəzifələrdən ən əsası respublikada çap əsərlərinin, o cümlədən ədəbi-bədii nəşrlərin dövlət qeydini, cari bibliografik informasiya nəşrlərini əks etdirən “Azərbaycan mətbuat salnaməsi”nin bərpa edilməsidir.

Müasir dövrdə Azərbaycanda bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyasının bibliografik informasiya təminatında mühüm rol oynaya biləcək müstəqil sahəvi cari bibliografik informasiyanı özündə əks etdirən signal, referativ və analitik xarakterli informasiya nəşrlərinin olmamasıdır. Gələcəkdə həlli vacib olan bu problem AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının, M.F.Axundov adına Milli Kitabxanasının və BDU-nun Elmi Kitabxanasının əlaqələndirmə və ixtisaslaşma prinsipləri əsasında cari bibliografik informasiya mənbələrinin yaradılması bu sahədəki mövcud boşluqları doldurmuş olacaqdır.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyasının gələcək perspektivlərindən bəhs edərək bu sahənin mühüm istiqamətlərini təşkil edən “Uşaq ədəbiyyatı”nı və “Folklorşünaslıq” materiallarını özündə əks etdirən müstəqil

elmi-köməkçi xarakterli bibliografik informasiya mənbələrinin olmamasıdır. Uğurlu və ciddi axtarışların nəticəsi olaraq yeni bir nəşr olan “Folklor kitabı” adlı vəsait filologiya elmləri doktoru A.K.Əliyeva tərəfindən tərtib edilib 2010-cu ildə nəşr edilmişdir. Gələcəkdə həlli vacib olan məsələlərdən biri də Azərbaycan ədəbiyyatının ən aktual problemlərinə dair materialları əks etdirən mövzu bibliografik informasiya mənbələrinin yaradılmasıdır.

Müasir dövrdə bibliografik fəaliyyətin digər sahələrində olduğu kimi, ədəbi-bədii bibliografiyalaşdırma yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə mümkün olur. Bu baxımdan ədəbi-bədii bibliografik proseslərin kompyuterləşdirilməsi, ədəbi-bədii bibliografik ehtiyatların yerləşdirilməsi və istifadəsinin intensivləşməsi qarşıda duran vacib problemlərdəndir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcürbi jurnal. 1999. №1. s.3-16.

2. Elçin (Əfəndiyev Elçin İlyas oğlu): Bibliografiya/M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanası.-Bakı.: 1997. 206 s.

3. Əliyev Z.H. Rəy // Elçin (Əfəndiyev Elçin İlyas oğlu): Bibliografiya /M.F.Axundov ad.Azərbaycan Dövlət Kitabxanası. B.,1997. s.9.

4. Xələfov A.A. İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xüsusiyyətləri və problemləri //Respublika. 2002. 17 aprel.

5. İsmayılova S.Müstəqillik illərində ədəbi bibliografiyanın inkişafı vəziyyəti // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcürbi jurnal.- Bakı: BUN, 2008. №1. s.164-173.

6. Mir Cəlal Paşayev: Bibliografiya / M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanası. B.,1998. 70 s.

7. Mir Cəlal Paşayev: Bibliografiya /M.F.Axundov adına Milli Kitabxana. B., 2006. 226 s.

**MODERN PERSPECTIVES AND DEVELOPMENT OF LITERATURE
BIBLIOGRAPHY****S.P.İSMAYILOVA****SUMMARY**

The article studies the present state and perspectives of Azerbaijan Literature Bibliography. Main directions of development bibliographic resources are analyzed.

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ БИБЛИОГРАФИИ****С.П.ИСМАИЛОВА****РЕЗЮМЕ**

В статье рассматриваются проблемы современного состояния и перспективы азербайджанской литературоведческой библиографии. Анализируются основные направления развития библиографических ресурсов.

**AZƏRBAYCAN KİTABXANALARINDA İNFORMASIYA
KOMMUNİKASIYA TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİNİN
BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ****E.Ç.MƏMMƏDOV****AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu**

Məqalədə Azərbaycan kitabxana sistemində informasiya texnologiyalarının tətbiqinin bəzi məsələləri araşdırılmışdır. Həmçinin elektron kataloq və elektron kitabxanalar, müxtəlif Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemləri haqqında ətraflı məlumat verilmişdir. İRBİS 64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sisteminin Azərbaycanda geniş yayılmasının əsas səbəbləri göstərilmişdir.

Dövlətimizin hərtərəfli inkişafı respublikada bir çox sahələrdə olduğu kimi kitabxana işinin də getdikcə inkişaf etməsinə, kitabxana işində dəyişikliklər aparılmasına şərait yaratmışdır. Bu dəyişikliklər həm kitabxana işi təcrübəsində, həm də onun elmi nəzəri bazasını təkil edən kitabxanaşünaslıq elmləri silsiləsində özünü göstərir.

Müstəqillik dövründə baş verən hadisələr dövlətimizə kitabxana işi sahəsində yeni, müstəqil, demokratik siyasət yeritməsi üçün şərait yaratdı. Kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti müəyyənləşdirildi. Bu siyasətin əsasında dünya şöhrətli dövlət xadimi, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev “Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mənəviyyatını nümayiş etdirən amillərdən biridir» kəlamı durur. Kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini müəyyənləşdirmək üçün 1999-cu ildə Milli Məclis tərəfindən “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi. Həmin qanunun böyük öndərimiz tərəfindən imzalanması mədəniyyətimizin bu mühüm sahəsinə böyük dövlət qayğısının təzahürüdür. Qanunda kitabxanalar elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutlar kimi qiymətləndirilmişdir. [3,246]

Müasir şəraitdə kitabxanalar kommunikasiya vasitəsi kimi olduqca böyük rol oynamaqla cəmiyyətin informasiyalaşdırılması prosesində çox əhəmiyyətli iş görürlər. Bəşəriyyətin tarixi inkişaf məhələlərində olduğu kimi, son onillikdə də informasiya, elmi-texniki və sosial tərəqqinin mühüm

vasitələrindən biri olmuş, hazırda isə cəmiyyətin informasiyalaşdırılması ilə əlaqədar olaraq aparıcı qüvvəyə çevrilmişdir. Bununla əlaqədar olaraq yeni kitabxana-informasiya mühiti formalaşdırılmışdır.

Bu dövrdə nəinki kitabxaxalar, həm də bir sıra qurumlar informasiya emalı proseslərinə cəlb olunmuşdur. Cəmiyyətdə informasiya proseslərinin avtomatlaşdırılması xeyli dərəcədə genişlənmiş, yeni tipli informasiya sistemləri yaradılmışdır və onların funksiyalarından asılı olaraq onları informasiya axtarışı, informasiya idarəetmə, hesablama, məlumatın işlənməsi, kitabxana-informasiya sistemləri və s. adlandırılmışdır.

Yeni informasiya texnologiyalarına keçid nəinki Azərbaycan kitabxanaları, həm də dünya kitabxanaları üçün xarakterik olan bir sıra mürəkkəb problemlərin həllini qarşıya qoyur. Bu problemləri 5 qrupa ayırmaq olar:

- Maliyyə problemləri
- Normativ-hüquqi təminat problemləri
- Proqram və texniki təminat problemləri
- Dil təminatı problemləri
- İxtisaslı kadr problemləri

Bu problemlər içərisində dil təminatı problemi Azərbaycan kitabxanaları üçün daha kəskin nəzərə çarpacaqdır. Burada ilk növbədə aşağıdakı problemlər öz əksini tapır:

- Vahid elektron kommunikasiya formatlarının işlənməsi
- Dünya kitabxanaları üçün vahid təsnifat sxeminin qəbul edilməsi və onun elektron versiyasının hazırlanması
- İnformasiyanın indeksləşdirilməsi üçün lüğət tezarus sisteminin, predmet rubrikatorunun və linqvistik konvertorların yaradılması
- Müxtəlif əlifba sistemlərinin qarşılıqlı kodlaşdırma və konversiya protokollarının işlənməsi və s.

Milli kitabxana-informasiya məkanı üçün də həll edilməsi vacib olan problemlər qrupuna normativ-hüquqi təminat problemləri daxildir:

- Elektron informasiyalara müəlliflik hüququ
- Kopirayt proseslərinin hüquqi normativlərinin işlənməsi
- İnformasiyadan sərbəst istifadənin hüquqi normaları
- İnformasiya mübadiləsində normativ sənədlərin və standartların işlənməsi
- İnformasiya ehtiyatlarının formalaşdırılmasında və istifadəsində kitabxanaların hüquqi statusu [5, 142]

Göründüyü kimi problemlər kifayət qədərdir və kitabxana-informasiya texnologiyalarının səmərəli inkişafı onların həlli səviyyəsindən və intensiv işləməsindən asılıdır.

Kitabxana və informasiya mərkəzləri kommunikasiya və texniki vasitələri birlikdə ölkənin informasiya infrastrukturunu təşkil edir. Bu səbəbdən təsadüfi deyildir ki, kitabxana-informasiya işinə təsir göstərən fak-

torlardan biridir, cəmiyyətin informasiyalaşması səviyyəsi inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Bu isə ənənəvi kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılmasını tələb edir. Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması isə, öz növbəsində müasir kitabxana-informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə sıx əlaqədardır.

İnformasiya texnologiyaları – obyektin, prosesin və ya hadisənin (informasiya məhsulunun) vəziyyəti haqqında yeni informasiyaların alınması üçün məlumatın (ilkin informasiyanın) toplanması, emalı və mübadiləsində istifadə olunan metod və vasitələrin məcmuudur.

İnformasiya texnologiyalarının inkişafı və onların insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinə tətbiqi, müasir cəmiyyətin bütün quruluş elementlərini dəyişərək onu transformasiya edir. Xüsusilə kitabxana fəaliyyətinin bütün sahələrinə sürətlə nüfuz etməkdə olan informasiya texnologiyaları (şəbəkə texnologiyaları), hər bir istifadəçiyə informasiya proseslərində (informasiya hazırlanması və yayılması, informasiya xidmətlərinin təqdim edilməsi və onların istifadə edilməsi) iştirak etmək imkanı yaradan şəbəkə infrastrukturunun interaktivliyi, o cümlədən, kommunikasiya mühitinin özünütəşkil və özünüinkişafa uyğunlaşması ilə şərtlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, geniş mənada kommunikasiya sistemləri, şəbəkə texnologiyaları, ilk növbədə İnternet texnologiyaları sahəsində aparılan tədqiqatlar kitabxanaçılıq elmi və təcrübəsi üçün bir sıra səbəblər üzündən çox vacibdir:

- Cəmiyyət tərəfindən yaradılan informasiya resurslardan istifadə zamanı imkanların bərabər təmin edilməsi zəruridir, o cümlədən coğrafi diskriminasiyaların aradan qaldırılmasıdır. Bu müxtəliflik şəraitində paytaxtların, iri şəhərlərin və ölkənin bütün digər yaşayış məntəqələrinin sakinlərinin aktual informasiyaya çıxış imkanları əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Yeri gəlmişkən, bu heç də tələbatçının maddi imkanlarından asılı olan bir səbəb deyil və bu da cəmiyyət üçün aşkar mənfi nəticələrə gətirib çıxarır;

- Kitabxanaların və informasiya mərkəzlərinin bütün informasiya sərəvlərinə rahat, etibarlı və universal müraciət vasitələrinin istifadəçilərə təqdim edilməsi zərurəti: bu kitabxanalar və informasiya mərkəzlərinin bazası əsasında informasiya xidmətinin mahiyyətə yaxşılaşdırmaq, informasiya axtarışı və istifadəsi zamanı əmək və vaxt sərfini azaltmaq, yeni xidmət formaları tətbiq etmək və konkret kitabxanaya və ya kitabxanalar şəbəkəsinə yeni istifadəçi kateqoriyası cəlb etməkdir. Bu cür sistemlərin mövcudluğu kitabxana istifadəçilərinin sayını real dərəcədə artırmağa imkan verir;

- Oxuculara xidmət işinin getdikcə yaxşılaşdırılması və son dövrlərə

qədər kifayət dərəcədə zəif inkişaf etmiş yeni şəbəkə texnologiyalarının kitabxana işində bilavasitə tətbiqi vasitəsi kimi kitabxanalararası qarşılıqlı əlaqələrin mahiyyətcə genişlənməsi və inkişaf zərurəti; [2, 16]

Müasir informasiya texnologiyaları kitabxanaların inkişaf taktikasını və strategiyasını müəyyən edən əsas vasitələrdən biridir. İnformasiya metodları getdikcə daha geniş miqyasda elmi fəaliyyət sahələrinə tətbiq olunmaqdadır. Bu proseslər elmi tədqiqat fəaliyyətində informasiya axtarışının həlledici rolu ilə bağlıdır. İnformasiyalaşdırılmış demokratik cəmiyyətdə bir tərəfdən müxtəlif informasiya sistemləri və xidmət sahələri yaranır, digər tərəfdən şəxsiyyətin informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi, informasiyanı axtarmaq və istifadə etmək bacarığından asılı olur. Ona görə də informasiyanın elə səmərəli təminat sistemi yaradılmalıdır ki, fəal tələbatçı kateqoriyası olan alim və mütəxəssisləri informasiya resurslarının operativ və dolğun axtarışı ilə təmin etmiş olsun. [4, 223]

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin mühüm təzahür forması olan kitabxana-informasiya texnologiyalarının bir çox tətbiq vasitələri və istiqamətləri vardır ki, bunlardan ən vacibləri aşağıdakılardır:

- CD-ROM
- Şəbəkə texnologiyaları
- Elektron kataloq
- Elektron kitabxana
- Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemləri və s. [6, 53]

1990-cı illərdə CD-ROM texnologiyaları kitabxanaların həyatını bir çox istiqamətlərdə dəyişirdi. İstifadəçilər böyük informasiya və xidmət sərbəstliyi qazandılar; kitabxanalar CD-ROM-ları öz cari texnologiyalarına daxil edə bildilər. Belə ki, CD-ROM-larda kataloqlar, biblioqrafik göstəricilər, təsnifat sistemləri, rubrikatorlar və s. buraxılmağa başlandı. [6, 76]

Yeni kitabxana-informasiya texnologiyalarının inkişafında XX əsrin böyük nailiyyəti şəbəkə mühitinin formalaşması mühüm rol oynayır. Şəbəkə mühitinin formalaşması kitabxanaların və digər qurumların informasiya əlaqələrinin və mübadiləsini qlobal informasiya məkanında yeni səviyyədə qaldırdı, xüsusilə lokal və qlobal (İnternet) şəbəkəsi başlıca yer tutur.

Lokal kompyuter şəbəkələri (LAN–Local Area Network) yaxın məsafədə yerləşən işçi stansiyaları arasında sürətli informasiya mübadiləsini təmin edir. Lokal şəbəkə həm kiçik bir kitabxanayı, həm də bir neçə kitabxana sistemini əhatə edə bilər. Onun köməyi ilə məlumatların uzaqdan idarə edilməsi ümumi resurslardan birgə istifadə edilməsi, sənədlərin ötürülməsi və s. kimi funksiyaların yerinə yetirilməsi mümkündür. Lokal şəbəkədə məlumatlar rabitə vasitələri ilə on km məsafəyə qədər ötürülə bilər. [6, 124]

Lokal Şəbəkə əsasən, peşəkar fəaliyyətinə görə işi bilavasitə bu şəbəkə ilə bağlı məhdud istifadəçi əhatəsinə xidmət edir. Lokal şəbəkədə isti-

fadəçilər işçi qruplarda birləşə bilər. Bir LŞ çərçivəsində bir neçə işçi qrupu fəaliyyət göstərə bilər. Bu fəaliyyət zamanı əməkdaş və ya istifadəşilərin şəbəkə resurslarından istifadə etmək hüququ müxtəlif ola bilər. İstifadə hüququnun iştirakçılara verilməsi və məhdudiyyəti qaydaları şəbəkə siyasəti adlanır. LŞ ümumiyyətlə şəbəkənin idarə edilməsidir. Şəbəkə iştirakçılarının işinin təşkilini idarə edən şəxs sistem inzibatçısı adlandırılır. [6, 95]

Dünya üzrə səpələnmiş lokal şəbəkələri, üstəgəl fərdi kompyuterləri birləşdirən şəbəkə Qlobal Şəbəkə (WAN Wide Area Network) adlanır.

İnterneti məhz bütün dünya üzrə müxtəlif ölkələrdə olan kompyuter şəbəkələrinin birləşməsi kimi təsəvvür etmək lazımdır. 1991-ci ildə ilk dəfə elektron poçt xidmətindən istifadə etməyə başlayan Azərbaycanda ilk İnternet bağlantısı 1995-ci ildə həyata keçirilib. [1, 76]

XX əsrin sonlarında kitabxanaların həyatında ən böyük dəyişikliklər elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaranması oldu. Yeni kitabxana-informasiya mühiti kompyuter texnologiyalarının və telerabitə vasitələrinin geniş istifadəsi bazasında korporativ, milli və qlobal kitabxana-informasiya sistemləri şəbəkəsinin yaradılması ilə müəyyənləşir. Şəbəkənin əsas seqmentləri elektron kitabxana kataloqları, elektron informasiya resursları bazasında formalaşdırılan elektron kitabxanalar, online rejimində sənəd/-informasiya mübadiləsi və yaxın gələcəkdə reallaşdırılması nəzərdə tutulan intellektual elektron kitabxanalarıdır.

Kitabxana-bibliografiya proseslərində yeni metodlar, texnika və texnologiyalar tətbiq etmiş kitabxanalarda ənənəvi kataloq və kartotekalarda məşinləoxunan kataloqlaşma həyata keçirilir və bununla da elektron kataloqla əvəz olunur və nəticədə ənənəvi kitabxana-informasiya axtarışı ilə uzaq məsafədən informasiya axtarışı üzvi şəkildə inteqrasiya olunur. E-kataloq çap və əlyazma sənədləri, notları, video və səs yazılarını (kinofilmlər və videomateriallər daxil olmaqla), elektron resursları və kartoqrafik sənədləri, bir sözlə kitabxanaya daxil olan bütün növ sənədlərin (metaverilənləri) özündə əks etdirilməsinə imkan verir.

İnformasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi bir vaxtda çoxları kitabxanaların gələcəkdə daha mövcud olmayacağını proqnozlaşdırırlar. Lakin tarixən toplanmış və indi də sürətlə artan çap əsərləri həmişə mövcud olduğuna görə, ənənəvi kitabxanalar yaşaması hələ ki aktualdır. Elektron informasiya daşıyıcılarının və elektron kitabxanaların yaranması ənənəvi kitabxanaların xidmət funksiyalarının inkişafı, informasiya daşıyıcılarının tarixi təkamülünün məntiqi davamıdır. Onun əsas vəzifəsi hansı coğrafi ərazidə yerləşməsindən və müəyyən iş vaxtından asılı olmayaraq dünyəvi maraq kəsb edən ən qiymətli çap və digər növ sənədləri (məsələn: mikroformaları, əlyazmalarını və s.) elektron versiyaya keçirib, uzaq məsafədən istifadəsini təşkil etməkdir. Bu işə ənənəvi kitabxana xidmətinə əlavə

edilən yeni funksiyadır. Başqa sözlə desək elektron kitabxana əsasən ənənəvi və modernləşən metodlara əsaslanaraq (bəzən virtual kitabxana, rəqəmsal kitabxanada adlandırılır) müxtəlif resursların elektron tammətli halda komplektləşdirilmiş, sistemləşdirilmiş, xidmətə daha da keyfiyyətli formada təqdim olunan verilənlər bazasıdır. Azərbaycanda da elektron kitabxanaların yaradılmasına «Heydər Əliyev irsi», «Quttenberq-Az», «Azeribooks» kimi layihələri misal göstərmək olar. Burada Azərbaycan ədəbiyyatını, tarixini, siyasətini əks etdirən müxtəlif resurslar toplanmışdır. Bu resursları həm CD-ROM və həm də İnternet (online) vasitəsi ilə əldə etmək mümkündür. Bundan başqa son dövrlərdə Azərbaycanın müxtəlif kitabxanaları öz resurslarını elektron formaya salaraq geniş istifadəçi kütləsinə təqdim edirlər.

Kitabxanaların fəaliyyətində ən böyük nailiyyətlərdən biri də bütün ənənəvi proseslərin elektronlaşdırılması (avtomatlaşdırılması) oldu, beləliklə də Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemləri (AKİS) və qərb ədəbiyyatında İntegrallaşdırılmış Kitabxana Sistemi İKS (İLS-İntegrated Library System) yaradıldı. Kitabxanada avtomatlaşdırma proseslərinin tətbiqi onların bütün fəaliyyət istiqamətlərini əhatə edir: dövrü nəşrlərə abunə yazılışı, sənədlərin komplektləşdirilməsi, işlənməsi, kataloqlaşdırılması, abonement və qiraət zallarında, oxucuların qeydiyyatı, ədəbiyyatın verilməsi və qaytarılması, kitabxanalararası abonement, ədəbiyyatın mühafizəsi, nadir nəşrlərin konservasiyası, xarici ölkələrlə ədəbiyyat mübadiləsinin təşkili və biblioqrafik fəaliyyətin ən mühüm istiqamətlərindən biri olan biblioqrafik informasiya xidməti və s.

Bu gün dünyada çoxlu sayda Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemləri (AKİS) mövcuddur VTLS, İRBİS, Millenium. Follet, Aleph, Ruslan və s. Lakin bu AKİS-lərin hamısı məbləğinə, təyinatına, istifadə edilmə məkanına, işçi yerlərinin sayına, İnternet şəbəkəsinə çıxma imkanına, tam mətnli informasiyaları əks etdirməsinə, davamlılığınə, yeniləşmə tezliyinə, müxtəlif dildə olan informasiyaların daxil edilməsinə, yəni müxtəlif əlifbalarda yazmaq imkanına, müxtəlif məlumat bazalarının yaradılması və çoxaldılması sayına və s. inqredientlərə görə bir-birlərindən fərqlənirlər.

Azərbaycanda adı çəkilənlərdən İRBİS 64 (ИРБИС 64), VTLS (VTLS Inc.) sistemləri geniş tətbiq olunur.

Məsələn, İRBİS 64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya. Azərbaycan Respublikasında aşağıda qeyd olunan kitabxanalarda tətbiq olunur:

1. Azərbaycan Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi
2. Prezident Kitabxanası
3. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası
4. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası
5. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun kitabxanası

6. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanası
7. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Elmi kitabxanası
8. Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi kitabxanası
9. Azərbaycan Dillər Universiteti İnformasiya Resurs Kompleksi və s.

İRBİS 64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi (AKİS) əsas kitabxana prosesləri üçün nəzərdə tutulmuşdur və bu proseslərə uyğun Avtomatlaşdırılmış İşçi Yerlərindən (AİY) ibarətdir. [7, 188]

Bu sistemin Azərbaycanda geniş yayılmasında əsas səbəbləri kimi:

a) Bir sıra beynəlxalq bibliografik formatlara və standartlara cavab verir. Sistem vasitəsi ilə bütün növ resursları təsvir etmək mümkündür.

b) Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan Respublikası 70 il Sovet dönməni keçmişdir, ikinci istifadə olunan dil rus dili olmuşdur və bizim yerli, əsas işə orta və yuxarı yaş kitabxanaçılar üçün bu sistemin qavranılması nisbətən daha rahatdır.

Bütün bunları nəzərə alaraq İnteqrallaşdırılmış Kitabxana Sistemlərinin (İKS) və İnternet texnologiyalarının əsasında qurulmuş proqram texniki və texnoloji sistemlərin yeni növü kimi kitabxana İnternet kompleksləri yaradılmışdır. Kitabxana texnologiyalarına bütün imkan dairələrində inteqrasiya olunan İnternet texnologiyalarının reallaşdırılmasına kompleks yanaşma, mümkün səhvləri və vaxt sərfini azaltmağa, maliyyə və kadr ehtiyatlarından səmərəli istifadə etməyə imkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Gündüz, O. İnternet /Osman Gündüz. Bakı: Multimedia mərkəzi, 2004. 199 s.*
2. *İsmayılov X.İ. Kitabxana-informasiya texnologiyaları: dərs vəsaiti / X.İ. İsmayılov.-Bakı: Nurlar nəşriyyatı-poliqrafiya mərkəzi, 2009. 312 s.*
3. *Xələfov, A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə). H.3.-Bakı: 2003.314 s.*
4. *Moyo, L. Electronic libraries and the emergence of new service paradigms / L. Moyo // The Electronic Libraries. 2004. Vol 22, N3. P.220-230*
5. *Rüstəmov, Ə.M. İnformatika: Qeyri-riyaziyyat ixtisasları üzrə təhsil alan tələbələr üçün dərslik / Ə.M. Rüstəmov.-Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı, 2002. 550 s.*
6. *Земсков А.И, Шрайберг Я.Л. Электронные библиотеки [Текст]: учеб.пособие / А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг. М.:ГПНТБ России, 2001. 352 с.*
7. *Система автоматизации библиотек ИРБИС64. Общее описание системы. М.:ГПНТБ России, 2004. 259 с.*

***THE INTRODUCTION OF INFORMATION COMMUNICATION
TECHNOLOGIES IN AZERBAIJAN LIBRARIES***

E.CH.MAMADOV

SUMMARY

This article examines the introduction of Information Communication Technologies in Azerbaijan libraries.

***НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ
ИНФОРМАЦИОННО КОМУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
БИБЛИОТЕКАХ АЗЕРБАЙДЖАНА***

Е.Дж.МАМЕДОВ

РЕЗЮМЕ

В статье были рассмотрены некоторые вопросы, связанные с возможностями расширения внедрения информационных технологий в библиотечную систему Азербайджана.

AZƏRBAYCAN KİTABXANALARINDA ELEKTRON MÜHİTİN
FORMALAŞMASI VƏ MÖVCUD PROBLEMLƏR

A.T.ABDULLAYEVA

*M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası
AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının aspirantı*

Məqalədə kitabxanada həyata keçirilən əsas iş proseslərinə texniki vasitələrin tətbiqi ilə əlaqədar respublika kitabxanalarının avtomatlaşdırılması və onların global şəbəkəyə qoşulmasından danışılır. Həmçinin yeni yaradılmış elektron kitabxanalarda axtarış sistemləri və istifadəçilərə (oxuculara) elektron xidmətlər zamanı yaranan problemlər işıqlandırılır. Şəhər və rayon kitabxanalarında elektron mühitin səviyyəsini müəyyən etmək məqsədilə monitoring və təhlillərin keçirilməsinin əhəmiyyətindən bəhs edilir.

Gündən-günə sürətlənən qloballaşma prosesləri informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının ictimai həyatın bütün sahələrində, həmçinin mədəniyyət, incəsənət, elm və təhsildə də əhəmiyyətini artırmışdır. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin indiki səviyyəyə çatmalarında müasir İKT-nin tətbiqi, onun üstünlüklərindən istifadə olunması böyük rol oynamışdır.

Hazırda informasiya cəmiyyətinin “vəsiqə”lərindən biri olan “İnternet” dünya informasiya infrastrukturalarının ən mühüm elementidir. XX əsrin 60-cı illərində ABŞ-ın Müdafiə Nazirliyinin hərbi məqsədlər üçün etibarlı rabitə sistemi yaratmaq qərarı bugünkü İnternetin yaradılmasına səbəb oldu. [7, 4.] Bu rəqəmsal texnologiya nəhəng informasiya, bilik potensialını özündə əks etdirməklə bəşəriyyətin milli-mədəni sərhədləri aşaraq, vahid global cəmiyyətdə birləşməsinə gətirib çıxarmışdır. Qlobal İnternet şəbəkəsinin yaratdığı geniş imkanlar insanların düşüncə tərzində, iş üsulunda, ünsiyyətində və sosial fəaliyyətində böyük dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. İnternetin ölkəmizə ilk gəlişində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun mühüm rolu olmuşdur. Məhz bu elm ocağının ilkin bazası olan Avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemləri (AİS) şəbəkəsində respublikamızda ilk dəfə olaraq İnternetin Azərbaycan seqmenti qurulmuş və xarici ölkələrlə elektron məktub mübadiləsi edilmişdir. Lakin o vaxtın məlum hadisələri ölkəmizdə İnternetin genişləndirilməsinə imkan verməmiş və yalnız 1995-ci ildən başlayaraq respublikamızda global şəbəkənin inkişafı geniş vüsət almağa başlamışdır. [3, 109.] Hazırda İnternet artıq ölkənin ictimai, siyasi və iqtisadi həyatının ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmiş və ölkədə cəmiyyətin aparıcı təbəqəsinin informasiya mübadiləsi və informasiya mənbəyi vasitəsi

olmuşdur. Bəzən hər hansı bir məlumatı kitabxanada deyil, İnternetdə axtarmaq daha asan olur. İnternetdə yerləşdirilən axtarış sisteminin köməyi ilə istənilən mövzuya dair materialları əldə etmək imkanı bu işi xeyli asanlaşdırır.

Son illərdə Azərbaycanda informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə sahəsində müəyyən addımlar atılmış, bir sıra sahələrdə bu texnologiyaların tətbiqində ciddi uğurlar qazanılmış və ümumiyyətlə, bu istiqamət dövlət siyasətinin prioritetlərindən birinə çevrilmişdir. Kitabxanalar informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin əsas atributlarından biri, informasiya müəssisələrinin ən mühüm vasitəsi olduğu kimi, müasir kitabxana da informasiya texnologiyası olmadan səmərəli fəaliyyət göstərə bilməz. Bu fəaliyyətin də əsas elementləri kimi kitabxanaların texniki təchizatını, İnternetə qoşulması və veb saytının yaradılmasını göstərmək olar. Saytın əsas resurslarına isə məlumat bazaları, elektron kataloq, elektron kitabxana, kitabxananın fəaliyyətini əks etdirən məlumatlar, keçiriləcək tədbirlər haqqında anonslar daxildir. [4, 74.]

Elektron inqilab informasiya texnologiyalarını dövlət orqanlarına, insan fəaliyyətinin bütün sahələrinə kütləvi tətbiq etməklə “Elektron hökumət” adlanan yeni idarəetmə üsulunun yaradılmasına, sənədlərin “kağız dünyasından” rəqəmli məkana keçirilməsinə, işin keyfiyyətinin və şəffaflığının artırılmasına, bürokratik əngəllərin aradan qaldırılmasına, vətəndaşların keyfiyyətli təhsil, tibbi xidmət və sosial təminatlar alması üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına yol açmışdır. Müasir iqtisadi vəziyyət, fəal rəqabət mühiti kitabxanaları informasiya xidmətlərinin geniş spektrini (ənənəvi kitabxana çeşidi çərçivəsindən çıxaraq) mənimsəməyə, öz təyinatını istifadəçilərə (kitabxana fondları ilə məhdudlaşmayan) istənilən sənəd informasiyasını çatdırmaqla əlaqələndirməyə məcbur edir. Buna görə də müasir kitabxanada onun sosial statusu və cəmiyyət tərəfindən kütləvi istifadəsini nəzərə alaraq oxucuların informasiya tələbatlarının ödənilməsində yalnız ənənəvi kitabxana məhsulları və xidmətləri ilə kifayətlənmək olmaz, eyni zamanda elektron informasiya məhsulları və xidmətləri çeşidindən də, müxtəlif məlumat bazalarından da geniş istifadəni təmin etmək lazımdır. [5, 219.] Nəzərə alınmalıdır ki, bugünkü oxucular (istifadəçilər) artıq kitabxanadan onlayn xidmətlər tələb edirlər.

Bu gün “Azərbaycan Respublikasının İnkişafı Naminə İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları Üzrə Milli Strategiyaya (2003-2012-ci illər)” əsasən informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində milli mütəxəssislərin hazırlanması, milli vahid elektron informasiya məkanının formalaşdırılması, milli tarixi, ədəbi və mədəni irsin qorunub saxlanması və təbliğində, o cümlədən kitabxana, muzey və arxiv işlərində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının geniş tətbiq olunması, milli informasiya resurslarının beynəlxalq aləmə çatdırılması üçün onların ümumdünya elektron

informasiya məkanına inteqrasiyası, Azərbaycan diasporuna elektron informasiya dəstəyinin təmin olunması, İnternetin Azərbaycan seqmentinin genişləndirilməsi, milli axtarış saytlarının inkişaf etdirilməsi kimi bir sıra işlər nəzərdə tutulmuşdur. [2, 242-243.] “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nda da kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinə uyğun olaraq kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun yaradılması, istifadəçilərə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, əhəlinin intellektual potensialının və bilik səviyyəsinin inkişafı, elektron informasiya fondlarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması nəzərdə tutulmuşdur. [1, 2467.] Bu istiqamətdə bir sıra işlər də həyata keçirilmişdir.

Hesablamalara görə, ötən 10 il ərzində həmyerlilərimiz qlobal şəbəkəyə 10000-dən artıq İnternet resursu yerləşdirmişlər. Təqdirəlayiq haldır ki, həmin resurslar arasında bu və ya digər formada elektron kitabxana, elektron mətn, müxtəlif janrlı ədəbiyyat və informasiya çeşidini özündə cəmləyən saytlar mövcuddur. Kitabxanalarda informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə əlaqədar əldə olunan bir çox uğurları da sadalamaq mümkündür. Kitabxanaların informasiyalaşdırılması sahəsində müsbət təcrübə qazanmış M.F.Axundov adına Milli Kitabxana “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”na əsasən Azərbaycan kitabxanalarının saytlarını birləşdirən bir portal (<http://azerbaycan-kitabxanalari.az>) yaratmışdır. Portal dedikdə çox sayda kitabxanaların xidmətlərindən İnternet vasitəsilə yararlanmaq üçün vahid giriş nöqtəsinə malik resurs nəzərdə tutulur. İstifadəçilər bu portaldan Heydər Əliyev Fondu, Prezident Kitabxanası, AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Milli Kitabxana, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanası, Respublika Gözdən Əlillər Kitabxanası, Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin Kitabxanası, M.Qorki adına MSKF, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, “Heydər Əliyev irsi” Beynəlxalq elektron kitabxana, M.Ə.Sabir adına kitabxana-klub, M.Seyidzadə adına Mərkəzi şəhər Kitabxanası, Azərbaycan Kitabxana İnformasiya Konsorsiumunun saytları ilə yanaşı 5 şəhər (Gəncə, Lənkəran, Mingəçevir, Sumqayıt, Şirvan), 28 rayon (Ağdaş, Ağstafa, Ağsu, Astara, Balakən, Bərdə, Biləsuvar, Füzuli, Gədəbəy, Göyçay, Hacıqabul, Xaçmaz, İmişli, Qazax, Qəbələ, Quba, Qubadlı, Qusar, Masallı, Neftçala, Sabirabad, Salyan, Şamaxı, Şəmkir, Tovuz, Ucar, Zaqatala, Zərdab) və 9 ali məktəb kitabxanasının saytlarına asanlıqla keçid edə bilirlər. Müntəzəm olaraq bu siyahı daha da

genişləndirilir. Respublikamızın şəhər və rayonlarında mövcud olan Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin yeni texnologiyalarla təchizatı, iş proseslərinin avtomatlaşdırılması, elektron kataloq və elektron kitabxananın yaradılması işi hələ ilkin mərhələdə olduğu üçün mövcud veb saytlarda da hələ elektron kataloq, elektron kitabxana bölmələri tam şəkildə aktiv deyil. Bu gün Elektron kitabxanalar mövcud olsa da bəzi kitabxanalarda axtarışlar istənilən nəticəni vermir. Bəzən virtual oxucular elektron kataloq vasitəsilə tapdığı məlumatı tam versiyada əldə etmək istəyir. Ancaq burada maddi-texniki təchizat, proqram təminatı və kadr problemi ilə yanaşı başqa bir problem-müəlliflik hüquqlarının qorunması problemi üzə çıxır. Elektron daşıyıcıların sayı artdıqca, kitabxanaçılar müəlliflik hüququ və rəqəmsal informasiyaya münasibətdə digər intellektual mülkiyyət hüquqları ilə tez-tez rastlaşırlar. Elektron dünyada müəlliflik hüququ fəlsəfəsinin özü şübhə altına alınır. Əsas çətinlik ondan ibarətdir ki, fərdi (qurucuların, hüquq sahiblərinin) və ictimai (istifadəçilərin, cəmiyyətin) maraqları balanslaşdırılsın. [6, 105.] Müəlliflər öz əsərlərini kitabxanaya gətirərkən onların elektron mətnlərini də şəxsi razılıqları ilə diskdə və digər elektron daşıyıcılarda təqdim edirlər, bəzən isə bir çox müəlliflər kitablarının elektron kitabxanada yerləşdirilməsinə tərəddüd edir, icazə vermirlər. Məlum məsələdir ki, elektron versiyası əldə edilə bilən kitabın satış imkanları avtomatik azalacaqdır. Ancaq onu da qəbul etməliyik ki, müasir şəraitdə istifadəçilər öz tələbatlarının ödənilməsi zamanı bütün imkanlardan yararlanmaq istəyirlər. Qlobal şəbəkədə biz Azərbaycan dilində hansısa məlumat axtarıqsa, bu heç də müsbət nəticələr vermir. Həmin məlumatı ya rus, ya ingilis, ya da digər dillərdə axtarmalı oluruq. Əgər axtarış sistemində Azərbaycan dilində hər hansı bir məlumat çıxırsa da onlar çox gec yüklənir. Bəzən isə adı çıxan səhifələr, ümumiyyətlə açılmır.

Ölkənin informasiya cəmiyyətinə doğru irəliləməsinin səviyyəsini müəyyənləşdirmək və mövcud problemləri aradan qaldırmaq məqsədilə ölkə kitabxanalarındakı elektron vəziyyətin daimi monitorinqinin aparılması məqsəduyğundur. Belə monitorinqlər kitabxanada həyata keçirilən müxtəlif proseslərin işləmə mexanizminin yoxlanılması, tətbiq edilən elektron kitabxana sistemlərinin təhlili, oxuculara xidmətin, onların informasiya tələbatının ödənilməsinin səviyyəsinin müəyyən edilməsi məqsədilə keçirilə bilər. Bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi paytaxtda və region kitabxanalarında tətbiq edilmiş sistemlər əsasında vahid Elektron kitabxana sistemlərinin təhlilini həyata keçirmişdir. Aparılan təhlil nəticəsində məlum olmuşdur ki, bütün kitabxanalar üçün vahid mərkəzləşdirilmiş məlumat informasiya bazasının olması, iri dünya kitabxanalarının elektron resurslarına qoşulma imkanı, rayon kitabxanalarında bahalı avadanlıqlara və yüksəkixtisaslı İT kadrlarına tələbatın olmaması və digər üstünlüklərinə görə dəstəklənən VTLS sisteminin tətbiqi daha qəna-

ətbəxşdir. Bu sistem hazırda M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada tətbiq edilir.

Ümidvarıq ki, bütün regionlarımızda kitabxanaların saytlarının müntəzəm və aktiv fəaliyyəti, elektron məlumat bazalarının yaradılması, oxuculara elektron xidmət işinin təşkili tezliklə bəhrəsini verəcəkdir. Belə ki, təhlillər və keçirilən monitorinqlər nəticəsində Bakıda və region kitabxanalarının fəaliyyətində yeni iş üsullarının tətbiq olunması, istifadəçilərə müasir tələblərə uyğun kitabxana-informasiya xidmətinin göstərilməsi üçün yeni təkliflərin hazırlanması, kitablarla yanaşı qəzet və jurnalların rəqəmsallaşdırılması sahəsində mövcud problemlərin həll edilməsi məqsədilə müasir texniki avadanlıqlarla kitabxanaların təchizatı, İnternet vasitəsilə kitabxanalarla operativ əlaqənin yaradılması kimi problemlərin həll edilməsi qarşıya qoyulmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı [Mətn] //Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu. 2008. 31 oktyabr. № 10 (136). s. 2464-2479.*
2. *Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər) [Mətn] //Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu. 2003. 28 fevral. № 2 (68). s. 240-253.*
3. *Gündüz, O. İnternet. Azərbaycanın İnternet resursları [Mətn] /O. Gündüz. Bakı: Multimedia mərkəzi, 2008. 336 s.*
4. *Xələfov A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri [Mətn]: (mülahizələr, təkliflər və proqnozlar) /A.Xələfov. Bakı: 2006.- 106 s.*
5. *İsmayılov X. Kitabxana-informasiya texnologiyaları [Mətn]: dərs vəsaiti / X.İsmayılov. Bakı: Nurlar Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2009. 312 s.*
6. *İsmayılova, N. Əcnəbi müəlliflər elektron kitabxanalar haqqında [Mətn] /N.İsmayılova // Kitabxanaşünaslıq və informasiya. 2010. №1. s. 101-107.*
7. *Qroşev, S. İnternet: sürətlə və hər şey haqqında [Mətn] / S.Qroşev. Bakı: Adiloğlu, 2003. 205 s.*

**FORMATION OF THE ELECTRONIC ENVIRONMENT OF
AZERBAIJAN LIBRARIES AND EXISTING PROBLEMS****A.T.ABDULLAYEVA****SUMMARY**

The article deals with the automatization of libraries in connection with implementation of new technological means in basic working processes of library and the reception of access to libraries in global networks.

Search engines in new electronic libraries and in electronic catalogs about the occurred problems during electronic services (service activities) to users (readers), as well as the importance of monitorings and the analysis in connection with the definition of the condition of electronic position in city and regional libraries are investigated.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ СРЕДЫ БИБЛИОТЕК
АЗЕРБАЙДЖАНА И СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ****А.Т. АБДУЛЛАЕВА****РЕЗЮМЕ**

В статье говорится об автоматизации библиотек в связи с внедрением новых технологических средств в основные рабочие процессы библиотеки и о получении доступа библиотек в глобальные сети.

Широко освещаются поисковые системы в новых электронных библиотеках и в электронных каталогах, о возникших проблемах во время электронных сервисов (обслуживаний) к пользователям (читателям), а также исследуется важность мониторингов и анализа в связи с определением состояния электронного положения в городских и районных библиотеках.

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJİ UNİVERSİTETİNİN
KİTABXANASINDA TƏLƏBƏLƏRƏ KİTABXANA-İNFORMASIYA
XİDMƏTİ (1991-2010-cu illər)**

R.M. NAMAZOVA
Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə müstəqillik illərində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində tələbələrə və professor-müəllim heyətinə kitabxana-informasiya xidmətinin vəziyyətindən bəhs edilir. Dövlət Pedaqoji Universitetinin kitabxanasında tələbələrə və professor-müəllim heyətinə xidmət işinin keyfiyyətini yüksəltmək üçün görülən işlərdən, kitabxananın kompyuterləşdirilməsi və elektron kitabxananın yaradılması vəziyyəti araşdırilib.

Yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlığının təşkili və həyata keçirilməsində ali məktəblərin struktur bölmələri olaraq fəaliyyət göstərən ali məktəb kitabxanalarının rolu və əhəmiyyəti əvəzsizdir. Bu kitabxanalar ali məktəblərin soraq-informasiya və tədris bazaları kimi çıxış edərək, elmin inkişafında iştirak edən bütün struktur bölmələrinə yaxından kömək edirlər. Respublikamızın bütün tip və növlərindən olan kitabxanalar kimi ali məktəb kitabxanaları da gənc nəslin təhsil, təlim və tərbiyə məsələlərinin həllində yaxından və fəal şəkildə iştirak edirlər. Bu kitabxana şəbəkəsinin xarakterik xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar respublikada elm və mədəniyyətin, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üçün yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasına kömək edən ali məktəbin bölməsi kimi fəaliyyət göstərən kitabxanalardır. Başqa sözlə, ali məktəb kitabxanaları öz fondunu ali məktəbin profilinə uyğun komplektləşdirir, professor-müəllim heyətini, tələbələrə elmi ədəbiyyatla, dərslər və dərslər vəsaitləri ilə təmin edir, ali məktəbin illik elmi tədqiqat işi haqqında hesabatlarını, elmi və elmi metodik konfransların materiallarını, ali məktəbin hazırladığı metodik materialları, habelə müdafiə olunmuş dissertasiyaları toplayır və mühafizə edir.

Görkəmli kitabxanaşünas alim, professor A.Xələfov haqlı olaraq qeyd edir ki, «...Kitabxanalar təkcə çoxəsrlik mədəni sərvətlərin, o cümlədən milli mədəniyyətin özülü deyil. Belə ki, kitabxanaların müəyyən tarixi dövr ərzində zərrə-zərrə toplayıb saxladığı və milyonların istifadəsinə verdiyi informasiya ehtiyatları həm də iqtisadiyyatın və siyasətin tərkib hissəsini təşkil edir. Bu da həqiqətdir ki, milli mədəniyyətimizin gələcəyi onun bugünkü inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir» (4, 145).

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi ali məktəb kitabxanalarının Əsasnaməsində deyilir: «Kitabxana ali məktəbin aparıcı struktur bölmələrindən biri olub, təlim-tərbiyə və elmi-tədqiqat prosesini,

tədris, elmi, metodiki ədəbiyyatla və informasiya materialları ilə təmin edən və bilikləri təbliğ edən mənəvi və intellektual əlaqələrin yayılması mərkəzidir» (3).

Respublikamızın ən qabaqcıl dövlət ali məktəblərindən biri olan Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti geniş tədris və elmi şəbəkə quruluşuna malikdir. 90 ildən çoxdur ki, fəaliyyət göstərən bu ali pedaqoji müəssisənin elmi kitabxanası 1921-ci ilin sentyabr ayında yaradılmışdır. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanası özünün mövcud imkanları daxilində qarşısında qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq həm professor-müəllim heyətinə, həm də bakalavriatura və magistratura pillələrində təhsil alan çoxsaylı tələbə-gənclərə hərtərəfli xidmət göstərir.

2009-cu il yanvarın 1-nə olan məlumata görə, kitabxananın fondunda 598768 nüsxə ədəbiyyat toplanmışdır. Bu ədəbiyyatın 120 min nüsxəsini elmi, 276 min nüsxəsini tədris-pedaqoji, 21 min nüsxəsini bədii, 42400 min nüsxəsini isə ictimai-siyasi və başqa məzmunlu ədəbiyyat təşkil edir. Kitabxananın xarici ədəbiyyat şöbəsində 7162 nüsxə ədəbiyyat vardır. Kitabxananın vahid oxucu biletinə əsasən 11382 nəfər oxucusu vardır ki, bunların da 9762 nəfəri müxtəlif ixtisaslar üzrə təhsil alan tələbələrdir (8).

Tələbələrə tədris ədəbiyyatı ilə ixtisaslaşmış oxu zalları və abonement vasitəsilə xidmət sahəsində ADPU-nun kitabxanası respublikanın digər ali məktəblərindən geri qalmır. Kitabxana ilk növbədə tədris-tərbiyə prosesinə, eləcə də kafedraların və laboratoriyaların elmi-tədqiqat işinə inamla xidmət göstərir.

Tələbələrə kitabxana-informasiya xidmətini səmərəli təşkil etmək məqsədilə kitabxana müvafiq tədris ədəbiyyatını diqqətlə seçir, onu tədris fondu və ya tədris kitabxanası adlandırılan ixtisaslaşmış şöbəyə verir. Şöbə öz fəaliyyətində tədris ədəbiyyatına tələbin spesifikasiyasını nəzərə alan metodlar tətbiq edir. Tədris ədəbiyyatına tələbat tədris proqramının və planının tələblərinin dərəcəsi ilə uyğun gəlir. Buna görə də bu ədəbiyyat hər bir fənnin keçilməsi müddətinin nəzərə alınması əsasında tələbələr arasında planlı surətdə bölüşdürülür. Tələbələrə kitabla xidmət işi tədris ədəbiyyatının verilməsi ilə məhdudlaşmır. ADPU-nun kitabxanasının vəzifəsi tələbələrin elmi görüş dairəsini və xüsusi biliklərini genişləndirmək, həmçinin kitab üzərində müstəqil surətdə işləmək vərdisləri aşılamaq üçün onların elmi və tədris ədəbiyyatına olan qayğılarını fəallaşdırmaqdır. Buna nail olmaq üçün universitetin kitabxanası tələbələrə xidmətin məlum olan metodlardan əlavə auditoriyalarda xüsusi kurslar üzrə ayrı-ayrı mühazirə və seminarlara dair elmi ədəbiyyatın sərgisinin təşkili, biblioqrafik seminarların, ən yeni ədəbiyyatın təqdimatlarının keçirilməsi və s. kimi metodlar da tətbiq edir. Tələbələrdə elmi dünyagörüşünün formalaşması sahəsində pedaqoji universitetin kitabxanasının imkanı genişdir. Adətən humanitar profilli ali məktəblərin I kurs

tələbələri respublikanın daxili və xarici siyasəti, beynəlxalq vəziyyət haqqında qənaətbəxş bilik səviyyəsinə malik olurlar. Bu isə ali məktəb kitabxanasının fəaliyyət imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir. Bununla yanaşı, hazırda daha çox vacib sayılan hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi müasir dövrdə xüsusi aktualıq kəsb edir. Respublikamızda demokratiya və aşkarlığın genişləndirildiyi bir zamanda həyatı mövqeləri, ideal arzuları hələ tam formalaşmamış tələbələrin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə böyük ehtiyac vardır. Məhz buna görə də pedaqoji universitetin kitabxanası kitab təbliğinin bütün güc və təsirindən tam şəkildə istifadə etməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, tələbələrin tədris-tərbiyə işinin təşkilində Pedaqoji Universitetin kitabxanasının imkanı daha yüksək səviyyədədir. Birincisi ona görə ki, bu kitabxananın oxucuları artıq müəyyən məqsəd uğrunda fəaliyyət göstərən formalaşmış kollektivdir. İkincisi, tələbələrin tədris-tərbiyə işi ilə bütün ali məktəb, onun ayrı-ayrı quruluş bölmələri və təşkilatları da məşğul olur. Bu isə kitabxananın işini asanlaşdırır. Üçüncüsü, ali məktəb kitabxanası tələbələrin sosial-psixoloji xarakteristikası, ixtisas xüsusiyyətləri, habelə digər bu kimi cəhətlər haqqında əvvəlcədən hazırlanmış ilkin məlumatlara malik olur. Bütün bunlar Pedaqoji Universitetinin kitabxanasının özünəməxsus fəaliyyət xüsusiyyətləri kimi tələbələrin tədris-tərbiyə işinin səviyyəsinə bu və ya digər dərəcədə təsir göstərir (4, 36).

Dövlət Pedaqoji Universitetinin kitabxanasında tələbələrə xidmət işinin keyfiyyətini yüksəltmək üçün fərqli xidmət, açıq rəf, tədris ədəbiyyatı ilə qrup xidməti kimi səmərəli və qabaqcıl metodlardan istifadə edilir. Məlum olduğu kimi, oxuculara fərqli xidmət kitabxananın xidmət şöbələrinin təşkilati quruluşu ilə müəyyən edilir və 3 prinsip əsasında həyata keçirilir: oxucu kateqoriyaları, bilik sahələri və nəşr növləri üzrə. ADPU-nun kitabxanasında tələbələrə kitabxana xidmətinin təşkilində bu üç prinsiptən ən müxtəlif şəkildə istifadə olunur.

Pedaqoji Universitetin kitabxanasında müxtəlif ədəbiyyat növləri ilə kitabxana-bibliografiya və məlumat xidməti həyata keçirən müstəqil şöbələr ayrılmışdır. Bu şöbələrin təşkili daha çox tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinə, magistr dissertasiyaları, buraxılış, kurs və ya yoxlama işlərinin yazılmasına kömək məqsədini güdür. Bu şöbələrin son dövrlərdə topladığı iş təcrübəsinin öyrənilməsi göstərir ki, onlar öz məqsədlərinə tam şəkildə nail olur və vəzifələrini səmərəli yerinə yetirir. Kitabxanalarda tələbələrə abonementlə fərqli xidmət işinin təşkili 2 prinsip – elm sahələri və oxucu kateqoriyaları prinsipləri əsasında həyata keçirilir. Kitabxananın əsas fondunun yerləşməsi baxımından parçalanması ilə əlaqədar olaraq oxuculara baş tədris binasında və Bakıxanov küçəsində yerləşən binasındakı 2 saylı korpusda təşkil edilmiş abonementlər xidmət edir. Lakin vahid oxucu biletindən istifadə edən tələbələr bütün abonementlərdən eyni dərəcədə istifadə edirlər. Əsaslı binada

tələbələrə geniş və səmərəli iş aparmaq üçün müasir tələblərə cavab verən yaxşı iş şəraiti yaradılmışdır. Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, tələbə yataqxanasında və digər tədris binasında 500 nəfərlik müasir tipli oxu zalları fəaliyyət göstərir. 1 saylı tədris binasında yerləşən ictimai fənlər üzrə və təbiət elmləri üzrə oxu zalları hər gün yüzlərlə müəllim və tələbəyə xidmət edir. 2 və 3 saylı tələbə yataqxanasındakı oxu zallarında təmir tam başa çatmışdır. Texniki ədəbiyyat üzrə oxu zallarında ümumtəhsil və ümumtexniki fənlər üzrə dərslilər və dərs vəsaitləri, elm və texnikanın bütün sahələri üzrə ensiklopediya və məlumat kitabları, yeni texniki ədəbiyyat nüsxələri, texnika üzrə dövrü mətbuat toplanmışdır. Humanitar ədəbiyyat zalında dövlət qərarlarının məcumələri ictimai və iqtisadi elm kafedralarının kursları üzrə əlavə və əsas ədəbiyyat ensiklopediya və məlumat kitabları cəmləşir. Bu oxu zallarında müxtəlif mövzular üzrə ədəbiyyat topluları, sərgilər təşkil edilir, seminar məşğələləri, ali məktəblərin qarşısında duran, tədris kimi elmi-tədqiqat və tərbiyə işləri üzrə müxtəlif kütləvi tədbirlər həyata keçirilir. Göründüyü kimi, ADPU-nun kitabxanasında tələbələrə kitabxana xidmətinin forma və metodları mürəkkəb və çoxsahəli olmaqla özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir (8).

Ali məktəbin özünün iş xüsusiyyəti tələb edir ki, kitabxanaçılar tələbələrin təhsili və təlim-tərbiyəsi ilə əlaqədar mürəkkəb vəzifələr kompleksinin yerinə yetirilməsində yaxından iştirak etsinlər. Ali məktəblərin qiyabi şöbə tələbələri kitabxana xidmətinə xüsusi ehtiyacı olan oxucu qrupudur. Bu oxucuların çoxu Azərbaycanın, hətta başqa respublikaların şəhər və rayonlarında yaşadıqlarından öz ali məktəb kitabxanalarına yalnız imtahan sessiyası müddətində gələ bilər. Pedaqoji Universitetin qiyabi oxuyan tələbələri üçün kitabxanada dərslilər və dərs vəsaitləri ehtiyatı çoxalmışdır. Kitabxanada həmçinin qiyabi abonement də fəaliyyət göstərir. Az tapılan ədəbiyyatdan isə oxu zalında istifadə olunur. Pedaqoji Universitetin kitabxanasında açıq rəf üsulundan da geniş istifadə olunur. Kitabxananın oxu zalında təşkil olunmuş açıq rəf məzmununa görə müxtəlifdir. Burada humanitar və dəqiq elmlər üzrə ədəbiyyat ayrı-ayrılıqda təşkil edilmişdir. Açıq rəfdən tələbələr müxtəlif şəkildə istifadə edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, Pedaqoji Universitetin kitabxanasında tələbələr üçün təşkil olunmuş açıq rəfdən evə kitab verilmir. Pedaqoji Universitetin əsas binasındakı kitabxanada açıq rəf üsulundan geniş istifadə olunur. Açıq rəfdə olan ədəbiyyatlar müntəzəm olaraq yeniləşir.

ADPU-nun kitabxanasında xüsusi oxucu qrupu kimi abituriyentlərə kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində təcrübə son zamanlar yaradılmışdır. Kitabxana abituriyentlərə kömək məqsədi ilə ixtisas qrupları üzrə metodik vəsaitlər, test proqramları, “Abituriyent” jurnallarından ibarət xüsusi bölmə təşkil etmişdir. Demək olar ki, hər gün abituriyentlərə xidmət işinə test üzrə

qəbulun ümumi qaydaları haqqında da müxtəlif məsləhətlər verilir. Kitabxanada I kursa daxil olmuş tələbə oxucular üçün müəyyən şərait yaradılmışdır. I kursa yenidən qəbul olunmuş tələbələr üçün ənənəvi iş formaları tətbiq olunur. Bu formalar kataloqlarla tanışlıq məqsədi güdən ekskursiyalardan, kitabxana-bibliografiya məşğələlərindən, ədəbiyyat icmallarından müxtəlif məzmunlu tədbirlərdən ibarətdir. Bu da tələbələrin kitabxanaya cəlb olunmasında az əhəmiyyət kəsb etmir.

ADPU-nun əsas binasındakı kitabxananın işi digər tədris korpuslarındakı kitabxanaların işinə nisbətən daha dolğundur. Kitabxanada tələbələrə xidmət işini asanlaşdırmaq məqsədilə evə kitab verilişini təşkil etmək məqsədilə abonement xidmətidən daha geniş istifadə edilir. Xüsusilə qış və yay imtahan sessiyaları vaxtı tələbələrin kitabxanaya axını daha çox olur. Bu zaman oxu zallarında yer çatışmazlığı baş verir. Oxu zalının imkanlarından kənar qalan oxucular abonement xidmətidən istifadə edərək ev şəraitində mütaliə edirlər. Məsələn 2008-2009-cu ilin yay sessiyası dövründə ADPU-nun abonement şöbəsi vasitəsilə humanitar elmlər üzrə tələbələrə 384 446 nüsxə, qeyri-humanitar elmlər üzrə isə 242 411 nüsxə ədəbiyyat verilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, elm sahələri üzrə ədəbiyyatın üst-üstə hamısı 9462 nəfər oxucuya verilmişdir (8).

Əlbəttə, tələbələrə kitabxana xidmətinin lazımı səviyyədə olması tədris ədəbiyyatı fondundan istifadə effektivliyindən də çox asılıdır. Tədris ədəbiyyatı fondundan istifadə effektivliyini yalnız ödənilən tələblərə görə deyil, habelə ödənilməyən oxucu tələblərinin nəzərə alınması ilə müəyyənləşdirmək olar. Bu xüsusiyyətlərin təhlili və ümumiləşdirilməsi əsasında tədris fondunun istifadə olunması haqqında fikir söyləmək olar. Bununla belə qeyd etmək lazımdır ki, ali məktəb tələbələrin ədəbiyyata olan bütün tələblərini tam öhdəsinə götürə bilməz. Əgər oxucu sorğusu kitabxananın ümumi fondu əsasında ödənilmirsə, onda sorğular kitabxanalararası abonement və qiymətli abonement vasitəsilə ödənilməlidir.

ADPU-nun kitabxanasında tələbələrin sorğularının hərtərəfli ödənilməsi üçün kitabxanalararası abonement bölməsi verilən sifarişləri vaxtılı-vaxtında ödəməyə çalışır və sifarişlərin sayı ildən-ilə artır. Tələbələrin sorğularını tam və dolğun ödəmək məqsədilə Pedaqoji Universitetin kitabxanası 2006-cı ildə 1162 nüsxə ədəbiyyatı digər ali məktəb kitabxanalarındakı kitabxanalararası abonement vasitəsilə (KAA) alıb oxuculara vermişdir (8).

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində tələbələrə kitabxana-informasiya xidmətini səmərəli təşkil etmək məqsədilə kitabxananın kataloq və kartoteka sistemi yenidən qurulmuşdur. Əsaslı binada yerləşən kitabxananın ümumi kataloqundan tələbələr müstəqil surətdə istifadə edirlər. Oxu zalında Pedaqoji Universitetin kafedraları tərəfindən buraxılan elmi əsərlərin geniş sərgisi təşkil edilmişdir.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanası müstəqillik illərində tələbələrə kitabxana-informasiya xidməti sahəsində bir sıra uğurlu nəticələr qazanmışdır. Məlum olduğu kimi, müasir dövrdə cəmiyyətin qarşısında duran vacib məsələlərdən biri gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsidir. Bu cəhətdən elmi kitabxanada aparılan işi təqdirəlayiq hesab etmək olar. Belə ki, hər iki elmi kitabxana müntəzəm olaraq hər il «28 May-Demokratik Respublikanın yaradılması günü»nə, «31 mart Azərbaycanlıların soyqırımı günü»nə, «20 Yanvar faciəsi»nə, «18 Oktyabr-Müstəqillik günü»nə, «12 Noyabr-Konstitusiyaya günü»nə, «18 Noyabr-Milli Dirçəliş günü»nə həsr edilmiş sərgilər, fotomontajlar və digər kütləvi tədbirlər keçirir (8).

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanasının 2004-cü ildə təşkil etdiyi «Şəhidlər ölmülər», «Torpaq - uğrunda ölənlər varsa, Vətəndir» fotostendlər, M.Ə.Rəsulzadənin anadan olmasının ildönümü münasibətilə yanvarın 31-də hazırladığı kitab sərgisi və fotomontaj, 25 fevral-Xocalı faciəsi ilə bağlı tərtib etdiyi stend, fotosərgi və kitab sərgisi, Əhməd Cavadın 109 illiyi ilə bağlı fevralın 15-də hazırladığı kitab sərgisi, Novruz bayramı münasibətilə tərtib etdiyi plakat və kitab sərgisi, 9 may faşizm almaniyası üzərində qələbənin ildönümünə həsr olunmuş kitab sərgisi, 10 may-ümum-milli liderimiz Heydər Əliyevin anadan olması günü ilə bağlı hazırladığı fotomontaj, kitab sərgisi və başqa kütləvi tədbirlər oxucuların kitabxanaya cəlb edilməsində mühüm rol oynayır (8).

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin kitabxanasında tələbələrə kitabxana xidmətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə müxtəlif məzmunlu kütləvi tədbirlərin təbliğat gücündən də bacarıqla istifadə edilir. Məsələn, 2004-cü ildə kitabxanada 20 divar qəzeti, 8 fotosərgi 23 mövzu sərgisi, 25 kitab sərgisi hazırlanmış, 4 ədəbi-bədii gecə və 5 müxtəlif tədbir keçirilmişdir (8).

«Kitabxanaçı» divar qəzetinin bir nömrəsi şəhidlərimizin xatirəsinə həsr olunmuş, 20 Yanvar 1990-cı il Bakı faciəsini əks etdirən fotostendlər hazırlamışdır. Kitabxanada M.Süleymanlının «Təbiətin fəryadı» və S.Rüstəmxanlının «Ömür kitabı» əsərlərinin müzakirələri yüksək səviyyədə keçirilmişdir. Bundan başqa, müntəzəm olaraq oxu zallarında plakatların nümayiş edilməsinə və ədəbi-bədii gecələrin təşkilinə xüsusi diqqət yetirilmişdir (8).

2004-cü ildə kitabxananın oxu zallarında general Həzi Aslanovun, ədəbiyyatşünas Əziz Mirəhmədovun, tənqidçi Mikayıl Rəfilinin, şair və yazıçılardan Şəhriyar, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Fikrət Qoca, Sergey Yesenin, Əyyub Abbasovun, görkəmli dövlət xadimi Şıxəli Qurbanovun, dünya şöhrətli bəstəkarlar Üzeyir Hacıbəylinin və Müslüm Maqommayevin yubleylərinə, Xocalı faciəsinə, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarına, 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Bayramına, Novruz Bayramına, Bilik gününə, Dövlət

Müstəqilliyi Gününə, Dünya Azərbaycanlılarının Milli Həmrəylik Gününə həsr olunmuş sərgilər, fotomantajlar və başqa tədbirlər hazırlanmışdır (8).

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanasında tələbələrə kitabxana-informasiya xidmətinin öyrənilməsi göstərir ki, müasir dövrdə bu kitabxana öz oxucularının artan informasiya tələbatını və sorğularını ödəmək üçün müyyən sənəd-informasiya ehtiyatlarına malik olsa da, görüləsi işlər də az deyildir. Belə ki, bu ali məktəb kitabxanasının maddi-texniki bazası son dövrdə bəzi dövlət və özəl universitetlərlə müqayisədə az inkişaf etmişdir. Oxuculara yeni informasiya texnologiyası əsasında (avtomatlaşdırılmış kitabxana-bibliografya sistemlərinin yaradılması, kitabxananın kompyuterləşdirilməsi, sürətçixarma-çoxaltma texnikası, rabitə texnikası, elektron nəşrlər və s.) xidmətin təşkili bu yaxınlarda həyata keçirilməyə başlamışdır və bu iş o qədər də sürətlə aparılmır.

Bir çox dövlət, özəl ali məktəblərin elmi kitabxanalarında bir neçə il öncə INTERNET qlobal informasiya şəbəkəsindən istifadə olunduğu halda, ölkəmizin təhsil ocaqları üçün müəllim kadrlar hazırlayan bu pedaqoji ali məktəbin elmi kitabxanasında oxucular əsasən ənənəvi kitabxana xidmətindən istifadə edirlər.

Şübhəsiz ki, belə bir vəziyyət Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanasının işinin səmərəliliyini azaldır və gələcək ixtisaslı kadrların hazırlanması işinə informasiya təminatını zəiflədir. Ona görə də, yaxşı olardı ki, elmi kitabxananın rəhbərliyi kitabxana işinin avtomatlaşdırılması və kitabxana fondlarının tədricən müasir informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi, elektron mübadilə sistemlərindən (İnternetdən və s.) istifadəyə keçilməsi, yeni kitabxana-informasiya texnologiyasında istifadənin sürətləndirilməsi məsələsini qaldırsın;

- Kitabxananın maddi-texniki bazasının zəif olması və təchizat sisteminin qənaətbəxş olmaması oxuculara yüksək səviyyəli müasir kitabxana-informasiya xidməti göstərilməsinə mane olduğundan bu məsələ təxirə salınmadan həll olunmalıdır;

- Son zamanlar kitab fondunun komplektləşdirilməsi məsələsi zəif həyata keçirildiyindən bu sahədə bəzi nöqsanlara yol verilmişdir, ona görə də bu iş qaydaya qoyulmalıdır;

- Kitabxananın kompyuterləşdirilməsi və elektron kitabxananın yaradılması prosesi sürətləndirilməlidir.

Bütün bunlarla bərabər Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin kitabxanası ali məktəbin fakültə və kafedraları ilə əlaqəni gücləndirməli, fakültələrdə kitabxananın filialları təşkil edilməli, kadr hazırlığı məsələsi optimal şəkildə həll edilməlidir. Zənnimizcə, bu tövsiyələrin nəzərə alınması Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanasında işin daha da

canlanmasına, oxuculara xidmət sisteminin təkmilləşdirilməsinə müsbət təsir edə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu//Azərbaycan. 1992. 30 dekabr.*
2. *Ali məktəb kitabxanalarının Əsasnaməsi / Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 133 sayılı 08.02.2000-ci il tarixli əmri ilə təsdiq olunmuşdur.*
3. *Xələfov A. və b. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı. – Bakı: Azərnaşr, 1986. 286 s.*
4. *Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə). H.1-2. Bakı: 2001. 400 s.*
5. *Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə). H.3. Bakı: 2003. 314 s.*
6. *Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal / BDU.- Bakı: 1999. №1. s.11-12.*
7. *Mərdanov M. Azərbaycan Respublikasında milli təhsilin inkişafı sahəsində görülmüş işlər və qarşıda duran vəzifələr: Azərbaycan müəllimlərinin qurultayında məruzəsi // Azərbaycan müəllimi. 1998. 1 oktyabr.*
8. *Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanasının 1991-2009-cu illərə dair hesabatları.*

LIBRARY-INFORMATION SERVICE OF TEACHING STAFF AND STUDENTS IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE AZERBAIJAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY (1991-2010)

R.M.NAMAZOVA

SUMMARY

This article analyzes the state of library-information service of the teaching-staff and students in the Scientific Library of the Azerbaijan State Pedagogical University in the years of independence.

**БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ
ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА И
СТУДЕНТОВ В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
(1991-2010 г.)**

Р.М.НАМАЗОВА

РЕЗЮМЕ

В статье был проведен анализ состояния библиотечно-информационного обслуживания профессорско-преподавательского состава и студентов в научной библиотеке Азербайджанского Государственного Педагогического Университета в годы независимости

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ
AZƏRBAYCAN DÖVRI MƏTBUATINDA KİTABXANA İŞİ
(1991-1995)**

**Ramilə BAXIŞOVA
BDU-nun Kitabxanaşünaslıq
kafedrasının magistranı**

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ilk illərində dövrü mətbuatda kitabxana işinə həsr olunmuş bəzi materialların təhlili verilmişdir.

Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi böyük tərəqqi və inkişaf yolu keçmişdir. Onlar kitabı təbliğ və tövsiyə edən, onun məzmununu açmağa bilən, oxucu mütaliəsinə rəhbərlik edən, öz fəaliyyətini dövrün tələbləri ilə əlaqəli quran mədəni-maarif, elmi-informasiya müəssisələrinə, başqa sözlə, sosial institutlara çevrilmişlər. Eyni zamanda kitabxanalar ümumbəşəri mədəniyyətin əsası və sənəd yaddaşı kimi fəaliyyət göstərirlər. Hazırda kitabxanaların fəaliyyətində humanizm, aşkarlıq meyilləri üstünlük təşkil etdir, informasiya ehtiyatları əhalinin bütün təbəqələri üçün ümümaçlıq xarakter daşıyır. Kitabxanalar xalqın mədəniyyətini, tarixini, dilini, siyasi və iqtisadi müstəqilliyini geniş təbliğ edən, oxuculara aşılacaq mühüm sosial institut funksiyasını yerinə yetirməkdədirlər.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi şəraitində kitabxana işinin elmi əsaslar üzərində qurulmasına diqqət yetieilməsə, əhaliyə xidmət işinin səmərəliliyindən danışmaq olmaz. Bu baxımdan dövrü mətbuatda kitabxana işinə dair materialların çap olunmasının da böyük əhəmiyyəti vardır. Kütləvi informasiya vasitələrində müntəzəm olaraq kitabxana işinin bu və ya digər problemlərinə dair, ayrı-ayrı iş formaları, qabaqcıl iş təcrübəsi haqqında və s. məqalələr dərc edilir.

Respublikamızda kitabxana işinin tarixi nəzəriyyəsi, metodikası, kitabxana şəbəkəsinin inkişafı, kitab təbliği, oxuculara xidmət və bu sahədə əldə edilən qabaqcıl iş təcrübəsinin, habelə kitabxanaşünaslıq məsələlərini ümumiləşdirən dövrü mətbuat orqanları arasında ayrı-ayrı qəzetlər və jurnallar xüsusi yer tutur. Hər il ardıcıl olaraq dövrü mətbuatda başqa sahələrlə birlikdə kitabxana işi və biblioqrafiya sahəsi haqqında bir sıra məqalələr çap olunur. Təkcə 1991-1995-ci illərdə “Kitablar aləmində”, “Mədəni-maarif işi” jurnallarında, “Azərbaycan”, “Azərbaycan müəllimi”, “Azərbaycan gəncləri”, “Xalqın səsi”, “Mədəniyyət” və s. kimi qəzet və jurnallarda kitabxana işi və biblioqrafiyaya aid 20-dək yazı işıq üzü görmüşdür.

Bu yazıları qruplaşdırarkən onların kitabxana işinin və biblioqrafiyanın əsas aşağıdakı sahələrini əhatə etdiyini görmək olar: 1) Ayrı-ayrı kitabxanalar

və kitabxanaçılar haqqında; 2) Oxucularla iş və onlara xidmət işinin təşkili haqqında; 3) Xarici əlaqələr haqqında; 4) Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi ilə bağlı materiallar; 5) Biblioqrafik göstəricilər haqqında; 6) Biblioqrafik fəaliyyət haqqında; a) Biblioqrafiyaşünaslıq kursunun öyrənilməsi haqqında; 7) Kitabxana-biblioqrafiya xidməti haqqında; 8) Metodik tövsiyələr haqqında; 9) Kitabxana fondunun mühafizəsi və köhnəlmiş kitablardan təmizlənməsi haqqında; 10) Oxuculara informasiya xidməti haqqında; 11) Görkəmli kitabxanaçı alim və mütəxəssislərlə müsahibələr; 12) MKS-lər haqqında; 13) Metodik iş haqqında; 14) Kütləvi tədbirlər haqqında; 16) Kitabxanalarda əməyin elmi təşkili haqqında və s. Həmin materiallarda kitabxana işi və biblioqrafiyanın aktual məsələlərindən, müxtəlif kitabxanaların özlərindən, kitabxanaçılardan və s. bəhs olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı illərin əvvəllərində – ictimai-siyasi hadisələrin kəskinləşdiyi bir şəraitdə bütün sahələrdə olduğu kimi mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olan kitabxanalar da öz işlərində müəyyən çətinliklərlə üzləşməli olmuşdu. Uzun müddət yuxarıların göstərişi əsasında işləməyə öyrənmiş kitabxanalarımız imperiya dağılandan sonra çox çətin vəziyyətlə qarşılaşmışdı. Ona görə də geniş kitabxana ictimaiyyəti bu çətinliklərdən çıxmağa çalışır və yollar axtarırdılar. Respublikamızın kitabxanaşünas alimləri və qabaqcıl kitabxana işçiləri müstəqil Azərbaycan dövlətinin kitabxana konsepsiyasını hazırlamaq üçün dövrü nəşrlərdə tez-tez çıxış edir, öz fikirlərini geniş ictimaiyyətlə bölüşürdülər. Bu baxımdan BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin alim və mütəxəssislərindən prof. A.Xələfov, prof. X.İsmayılov, dos. Z.Baxşəliyev, dos.K.Aslan, dos.E.Əhmədov, eləcə də F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasının, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının əməkdaşlarının fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, onlar vaxtaşırı mətbuatda çıxış edərək kitabxana işinin bu və ya digər məsələlərindən bəhs edən elmi məqalələr çap etdirirdilər.

Məlum olduğu kimi, 1991-ci ildə respublikamızın müstəqilliyə qədəm qoyması ilə əlaqədar köhnə qayda-qanunlar və təlimatlar öz qüvvəsini itirməyə başlamışdı. Bu səbəbdən kitabxanaçıların vəziyyəti son dərəcə dözülməz idi. Ona görə də vəziyyəti yaxşılaşdırmaq və kitabxanaçı kadrların hüquqlarını qorumaq məqsədilə respublikada Azərbaycan Kitabxanaçılıq Cəmiyyətinin təşkilinə başlanmışdı. Həmin dövrdə mətbuatda bu cəmiyyətin nizamnaməsinin qızğın müzakirəsi aparılmış, bu məqsədlə müəyyən tədbirlər həyata keçirilmişdir. Cəmiyyətin təşəbbüs qrupunun üzvləri vaxtaşırı mətbuatda çıxış edərək bu sahədə görülən işlər barəsində məlumat vermişlər. Belə yazılara misal olaraq “Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi”, “Yeni cəmiyyət yaranır”, “Kitabxanaçılar, birləşin!” və s. göstərmək olar.

Respublikamızda kitabxanaşünaslığın nəzəri məsələləri BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin alimlərinin yaradıcılığından bəhrələnir. Belə ki, milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doxtoru, professor Abuzər Xələfovun və onun ardıcıllarının ayrı-ayrı vaxtlarda dövrü mətbuatda elmi məqalələrlə çıxışı, kitabxanaşünaslığın nəzəri məsələlərini tam istiqamətləndirmişdir. Bu cəhətdən professor A.Xələfov tez-tez dövrü mətbuatda çıxış edərək, kitabxanaşünaslığın nəzəri və təcrübi məsələlərinə dair qiymətli fikirlər söyləmişdir. Bu cəhətdən 1991-ci ildə professor A.Xələfovun “Azərbaycan müəllimi” qəzetində dərc olunmuş “Yeni cəmiyyət yaranır” adlı müsahibəsi, eləcə də “Bakı” qəzetində dərc olunmuş “Kitabxanaçılar, birləşin!” adlı müsahibəsi diqqəti cəlb edir.

Bundan başqa dos. X.İsmayılov və Z.Baxışəliyevin “Unudulan sahə” adlı yazısı da maraq doğurur. Müəlliflər respublikamızda kitabxana işinin inkişafı haqqında öz fikirlərini bildirir, Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin yaradılması haqqında məlumat verirlər. Onlar qeyd edirlər ki, artıq Baltıyanı respublikalarda, Ukrayna və Belorusiyada belə cəmiyyətlər yaranmışdır. Bu yaxınlarda Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsində mətbuatda dərc edilmiş və geniş müzakirəyə səbəb olmuşdur. Həmin materialda o dövrdə Bakı şəhər kütləvi kitabxanalarında oxucuların potensial sorğularının yarından çoxunu ödənilmədiyindən, zəif kadrların kitabxana işində səriştsizliyindən də bəhs edilmişdir. Bütün bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün müəlliflər öz təkliflərini vermişlər:

1. Respublika kitabxanalarının, onların bütün şöbələrinin rəhbərləri alternativ əsasla işçilər tərəfindən seçilsin;
2. Kitabxanaların uçot və hesabat işlərinin aparılması təkmilləşdirilsin;
3. M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasına daimi dövlət qayğısı göstərilsin və onun yeni statusu müəyyənləşdirilsin;
4. Kitabxanası olan bütün nazirlik və komitələr ixtisaslı kitabxanaçı kadrlara olan tələbatını ödəmək üçün Dövlət Plan Komitəsinə sifariş versinlər və kadr hazırlığına diqqəti artırınsınlar.

Dos. X.İsmayılov və Z.Baxışəliyevin digər bir məqaləsində – “Respublikada kitabxana işi yeniləşəcəkmi?” adlı materialda fikirlərini daha geniş əlaqələndirmişlər. Müəlliflər burada respublikada kitabxana işinin iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişafı, sosial təsisatlar haqqında, eləcə də kitabxanalarda otaqların darısqallığı, lazımı dərəcədə qızdırılmaması, avadanlıqlarla təchiz olunmaması və s., eləcə də kitabxanaçı kadrların problemləri, əmək haqqının artırılması barəsində fikirlərini söyləmişlər. Burada diqqəti cəlb edən əsas məsələlərdən biri də kitabxanalara lazimi maliyyə vəsaitinin ayrılmamasıdır.

Müəlliflər qeyd edirlər ki, ayrı-ayrı ölkələrdə kitabxana işinin demokratiqləşdirilməsi və inkişafı üçün öz milli konsepsiyalarının hazırlayıb həyata keçirmək yolundadırlar, lakin bizim respublikamızda kitabxanalarda yaranmış mövcud vəziyyət haqqında və onun yaxın gələcək üçün inkişaf istiqamətlərini xalqa göstərməyə cəhd göstərən və ya çalışan heç bir rəsmi dairə nümayəndələrinin kiçik bir məlumatı və yazısı heç bir yerdə dərc olunmamışdır. Respublika kitabxanaçıları bu vəziyyətdə hansı idealara əsasən fəaliyyət göstərəcəklərini bilmirlər, çünki onların fəaliyyətini istiqamətləndirməli olan şəxslər hələlik susurlar.

Yaranmış vəziyyətdən çıxış yolu budur ki, bütün demokratik cəmiyyətdə, o cümlədən bir sıra keçmiş müttəfiq respublikalarda olduğu kimi, bizim respublikamızda da cəmiyyətin bütün sahələri ilə yanaşı kitabxana işinin də demokratiqləşdirilməsinə real imkan yaradılsın. Bunun üçün ilk növbədə kitabxana işçilərinin və oxucuların ümumi mənafeyini yüksək rəhbərlikdə təmsil edə biləcək "Azərbaycan kitabxanaçıları Cəmiyyəti" yaradılmalıdır. Artıq belə bir cəmiyyətin yaradılmasına təşəbbüs göstərilib, lakin kitabxana işinə rəhbərlik edən "yuxarı" dairələr onun təşkilinə mane olurlar. Səbəbi isə aydındır, öz hakimiyyətlərini hər vasitə ilə imkan qədər saxlamaq istəyirlər.

Digər tərəfdən müəlliflər həmin məqalədə respublikada Milli Məclis tərəfindən kitabxana işinə dair qanunun qəbul edilməsini vacib hesab edirlər. Bununla əlaqədar olaraq elm, din və mədəniyyət komissiyasına görkəmli kitabxanaşünas alimlərin və praktiklərin cəlb edilməsi vacib hesab olunur. Məqalədə kitabxana işinin demokratiqləşməsi haqqında da fikirlər açıqlanır.

Məlumdur ki, 1990-cı illərdə ölkəmizin bir çox sahələrində olduğu kimi kitabxanalarda da avtomatlaşdırma və mexanikiqləşdirmə işləri başlamış, artıq bəzi kitabxanalarda da tətbiq edilmişdir. Bu məsələyə həsr edilmiş məqalələrdən biri də Z.Baxşəliyevin "Təhsil" qəzetində dərc olunmuş "Elm və təhsilin səviyyəsi onun informasiya təminatından asılıdır" məqaləsidir.

Müəllif bildirir ki, inkişaf etmiş dünya ölkələrində müasir texnologiya ilə təmin edilmiş ümumə dövlət informasiya sistemi yaradılmışdır. Buna görə də hazırda müstəqillik qazanmış Azərbaycan Respublikası da şübhəsiz özünün Dövlət Avtomatlaşdırılmış Elmi Texniki İnformasiya Sistemini müstəqil yaratmalı və bu günə qədər mövcud olan informasiya ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması qayğısına qalmalıdır. Belə ki, hazırda respublikamızda 10 minə qədər kitabxana vardır. Bu kitabxanaların çoxu yəni 4500-ə qədəri xalq təhsil sisteminin, ali və orta ixtisas, orta ümümtəsil və texniki peşə təhsili məktəblərinin kitabxanalarıdır. Bizdə bu işə uzun illər diqqət vermədiyindən xalq təhsili sistemi kimi mühüm dövlət orqanında xalqın, cəmiyyətin gələcəyi olan gənc nəslin yetişdirilməsinə, mütəxəsis kadrların hazırlanması prosesinə, elmin, təhsilin inkişafına informasiya xidməti hələ də yoxdur və bu yalnız

təəssüf hissi doğurur. Ona görə də informasiya xidmətinin təşkil edə bilməyən ali məktəb kitabxana rəhbərləri uzağa getmədən, respublikamızda bu sahədə təcrübəsi olan EA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının, Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının və s. sahə nazirliklərinin, idarə və müəssələrin qabaqcıl elmi-texniki kitabxanaların iş təcrübəsindən istifadə edə bilirlər.

Lakin işləmək həvəsində olan kitabxanalar indi də mövcud imkanlardan istifadə edərək çox şeyə nail ola bilirlər. Məs., BDU-nun Tətbiqi-riyaziyyat fakültəsinin dekanı dos. R.Paşayev öz təşəbbüsü və tələblərin yaxından köməyi ilə fakültənin zəngin elmi kitabxanasını yaratmışdır. Maraqlıdır ki, bu sistem kitabların oğurlanmasının, itirilməsinin qarşısını almaqla onun tez bir zamanda oxucuya tapıb verilməsi təmin edir.

Dos. Z.Baxşəliyevin “Oxucu hüquqları müdafiə edilirmi?” adlı digər bir məqaləsində qeyd olunur ki, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş Qərb ölkələrindən mədəniyyətin və informatikanın əsası olan kitabxanalar digər istehsal sahələri ilə bərabər tutulur və yüksək qiymətləndirilir. Bizdə isə uzun illər sözdə kitabxana işi partiyanın ideoloji vasitəsi, dayaq bazası kimi yüksək qiymətləndirilmiş, onun inkişafı üçün bir çox qərar və göstərişlər verilmişdir. Lakin qeyd edək ki, bu qərarlar yalnız ürəyində qalmışdır.

Maraqlı bir cəhəti xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, insanların maddi tələbatını ödəyən xidmət sahələrində qanun-qayda pozularkən (ticarətdə, məişətdə, tibbdə və s.) hüquq mühafizə orqanları tərəfindən lazım gəldikdə təsirli tədbirlər görülür, heç olmasa adamların ”Şikayət və təklif” kitabxanasına rəylərini qeyd etmək imkanları vardır. Lakin insanların mənəvi tələbatını ödəyən mədəni-maarif müəssələlərində, o cümlədən kitabxanalarda əgər oxucuya qarşı kobudluq edilərsə, onların sorğuları əsassız ödənilmərsə və s. neqativ hallarda onlar heç yerə müraciət edə bilmir. ”Şikayət və təkliflər” kitabı da yoxdur ki, öz narazılıqlarını və təkliflərini hardasa qeyd etsinlər və s. Əslində faktlar göstərir ki, kitabxana işçilərinin çoxu lazımi kitabxana daxili qayda və qanunları bilmir və ona daim əməl etmirlər. Nəticədə oxucuların onsuz da məhdud olan hüquqları kitabxanaçılar tərəfindən məhdudlaşdırılır. Respublika kitabxana işini lazımi səviyyəyə qaldırmaq istəyiriksə, onda heç olmasa mövcud qayda və qanunlara əməl etmək lazımdır. Bu sahədə olan nöqsanları səmimiyyətlə etiraf etməli və müvafiq dövlət orqanları öz iş prinsiplərini ciddi sürətdə dəyişdirilməlidir.

“Mədəniyyət” qəzetinin 9 iyul 1992-ci il tarixli nömrəsində “Hər şeyi kadr həll edir, bəs kadrları kim seçir?” adlı “dəyirmi stol” arxasında söhbət dərc edilmişdir. Doğrudan da kadrlar bütün müəssələrin əsas aparıcı qüvvəsi hesab edilir. Ona görə də ilk növbədə kadrların hazırlığı onların dözgön yerləşdirilməsinə ciddi fikir vermək lazımdır. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsi tələbələrinin qəzetə müraciətindən sonra, bu mövzuda tədbir keçirilməsi nəzərə alınmışdır. Burada respublikamızın bir sıra təcrübəli,

müxtəlif kitabların məsul şəxsləri, eləcə də kitabxanacılıq fakültəsinin tələbələri iştirak etmişlər. Onlar burada öz təklif və mülahizələrini söyləmiş eləcə də kadrların seçilməsi sahəsində yaranmış nöqsan cəhətlərdə öz münasibətlərini bildirərkən qeyd olunur ki, qeyri-ixtisasçılar savadlı tələbələrin yerini tutmuşlar.

Göründüyü kimi, Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində dövrü mətbuat səhifələrində kitabxanacılıq işin nəzəriyyəsinə dair bir sıra məqalələr çap edilmişdir. Şübhəsiz, həmin yazılar kitabxana ictimaiyyəti üçün faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin Nizamnaməsi" // *Mədəni-Maarif işi*, 1990, №3, s.36-38.

2. "Yeni cəmiyyət yaranır" (Prof. A.Xələfovla müsahibə) // *Azərbaycan müəllimi*, 1991, 16 yanvar.

3. İsmayilov X., Baxışəliyev Z. *Unudulan sahə* // Bakı, 1991, 14 fevral.

4. Baxışəliyev Z. *Elm və təhsilin səviyyəsi onun informasiya təminatından asılıdır* // *Təhsil*, 1993, 6 avqust.

5. *Hər şeyi kədr həll edir, bəs kadrları kim seçir?* ("Dəyirmi stol" söhbəti) // *Mədəniyyət*, 1992, 9 iyul.

LIBRARY WORK IN THE PERIODICAL PRESS IN THE FIRST YEARS OF THE INDEPENDENCE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC

Ramila BAXİSHOVA

SUMMARY

In the article analysis of the some materials devoted to library work have been given in the periodical press in the first years of the independence of the Azerbaijan Republic.

**БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ
В ПЕРВЫЕ ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА**

Рамиля БАХЫШОВА

РЕЗЮМЕ

В статье анализированы материалы, по библиотечное дело печатающие в периодической прессе впервые годы независимости Азербайджана.

REDAKSİYAYA MƏKTUB

Hörmətli redaksiya!

Prof. X.İsmayılovun görkəmli rus kitabxanaşünas alimi K.İ.Abramov haqqında yazdığı bir məqalədə⁴ tarixi faktlar təhrif edilmiş, bir sıra düzgün olmayan fikirlər özünə yer almışdır. Məqalədə sözü gedən hadisələrdə bilavasitə iştirakım məni təhrif edilən faktlara, səhv fikirlərə aydınlıq gətirməyə sövq etdi. Məqalənin tarixə qalmasını nəzərə alaraq mənim bu məktubuma jurnalda yer ayrılması məqsəd uyğun olardı.

*Hörmətlə
prof. A.A.Xələfov*

Təzkib

TARİXİ FAKTLARI TƏHRİF ETMƏK KİMƏ LAZIMDIR?

Bu günlərdə Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin nəşriyyatı görkəmli rus kitabxanaşünas alimi, professor K.İ.Abramovun 90 illiyinə həsr edilmiş “Konstantin İvanoviç Abramov – alim, kitabxanaçılıq təhsilinin təşkilatçısı, pedaqoq” (Moskva, 2010, 230 s.) adlı kitab nəşr etdirmişdir. Bu məcmuədə 21 müəllifin məqaləsi dərc edilmişdir. Həmin yazılardan biri də prof. X.İ.İsmayılovun “K.İ.Abramov-alim, kitabxanaşünas, tarixçi, müəllim, Azərbaycanın dostu” məqaləsidir.

Məqalədə respublikamızda kitabxanaşünaslıq məsələləri, kitabxanaçı kadrların hazırlanması və müəllifin özü haqqında yanlış fikirlər özünə yer tapdığından bu səhvlərə aydınlıq gətirmək üçün öz mülahizələrimi bildirməyi lazım bildim.

Öncə qeyd etmək istəyirəm ki, RSFSR-in Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor K.İ.Abramov görkəmli tədqiqatçı alim, elm və təhsil təşkilatçısı idi. Rusiyada kitabxanaşünaslığın inkişafında, xüsusilə həmin ölkədə kitabxana işi tarixinin yaradılmasında onun xidmətləri danılmazdır. O, həm də sadə, təvazökar, zəhmətkeş, obyektiv, həqiqəti sevən bir insan idi. Əgər özü sağ olsa idi, Xəlil İsmayılovun onun ünvanına yazdığı həqiqətdən uzaq “tərifləri” rədd edərdi. Bizdən hələ o qədər də uzaqlaşmamış tarixi gerçəklikləri təhrif edən belə bir məqalənin çap edilməsinə təvazökar alim heç vaxt icazə verməzdi. Professor K.İ.Abramov heç zaman razı olmazdı ki, vaxtilə sıx dostluq etdiyi Azərbaycan kitabxanaşünas alimlərinin xid-

⁴ Константин Иванович Абрамов–ученый, организатор библиотечного образования, педагог. – Москва, 2010, с. 43-52.

mətləri onun ayağına yazılsın. Buna görkəmli alimin vicdanı qətiyyənlə yol verməzdi.

İndi isə keçək məqalədə təhrif edilmiş fikirlərin təhlilinə.

Məqalədə yazılır: “Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının üzvü, Azərbaycanın Əməkdar mədəniyyət işçisi, tarix elmləri doktoru, professor A.Xələfov da K.İ.Abramov kimi kitabxana işi tarixinin öyrənilməsinə böyük əhəmiyyət vermişdir. Burada, şübhəsiz, K.İ.Abramovun təsiri görünür”.

Fakt: Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasında 1955-ci ildən, yəni filologiya fakültəsinin kitabxanaçılıq şöbəsini qurtardıqdan sonra müəllim saxlanılan Abuzər Xələfova “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1920-1932-ci illər)” adlı mövzu o dövrdə Azərbaycan MEA Tarix İnstitutunun direktoru EA-nın müxbir üzvü, professor Z.İbrahimov tərəfindən təklif edilmiş, 1957-ci ildə BDU-nun Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrası ilə Azərbaycan tarixi kafedrası tərəfindən namizədlik dissertasiyası mövzusu kimi təsdiq edilmişdir. O zaman həmin kafedranın müdiri vəzifəsində respublikamızın görkəmli biblioqraf alimi, filologiya elmləri namizədi, dosent Ə.Qəhrəmanov işləyirdi. Mən - Abuzər Xələfov isə K.İ.Abramovla 1962-ci ildə Moskva şəhərinə ezamiyyətə gedərkən tanış olmuşam. Belə olan halda hələ heç bir ünsiyyətimiz və ya tanışlığımız olmaya-olmaya K.İ.Abramov mənə necə məsləhət verə bilərdi?! Xəlil İsmayılovun bu yanlış faktı haradan götürdüyü məlum deyil!..

Bəs görəsən Abuzər Xələfovun BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının həqiqi üzvü (akademiki) olmağını üzv kimi verməkdə, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi olduğunu danmaqda, yalnız Əməkdar mədəniyyət işçisi fəxri adını göstərməkdə məqalə müəllifinin məqsədi nədir? Bizcə, əsl şəxsiyyət hər hansı bir insan haqqında fikir söyləyərkən onun haqqını tapdalamaq, həqiqəti olduğu kimi yazmalı, heç bir təhrifə yol verməməlidir.

Məqalədə həmçinin Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin qarşısında duran elmi və tədris məsələlərinin həllində K.İ.Abramovun böyük xidmətinin olması, tədris planlarının onun bilavasitə tövsiyəsi və məsləhəti ilə tərtib edilməsi, tədris planına yeni ixtisas fənlərinin salınması göstərilir.

Müəllif yazır: “Yeni fənlər və yeni tədris planları Azərbaycanda yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanmasında müasir mərhələyə keçidin başlanğıcı oldu. Bütün bunlarda K.İ.Abramovun xidməti böyükdür”.

Bu fikirlər həqiqətdən çox-çox uzaqdır.

1998-ci ildə SSRİ Dövlət Xalq Təhsili Komitəsinin göstərişi ilə SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin yanında fəaliyyət göstərən kitabxanaçılıq təhsili üzrə tədris-metodik şurası ilə razılaşdırılmış və təsdiq olunmuş nümunəvi tədris

planı əsasında işlənmiş yeni tədris planı tərtib etmək nəzərdə tutulmuşdu. Ölkədə yüksək ixtisaslı kitabxanaşünas-biblioqraf kadrlar hazırlayan dövlət universitetləri və pedaqoji institutlar üçün yeni tədris planı hazırlamaq məqsədilə xüsusi komissiya yaradılmışdı. Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı, prof. A.Xələfov həmin komissiyanın sədri təyin edilmişdi. Bu komissiyanın tərkibinə Bakı, Vilnüs, Dağıstan, Türkmənistan, Kişinyov dövlət universitetlərindən və Tallin, Tibilisi, Çimkənd pedaqoji institutlarından 8 nəfər üzv daxil edilmişdi. Komissiyanın tərtib etdiyi yeni tədris planı 1989-cu ildə SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən nümunəvi tədris planı kimi təsdiq olundu.

Digər tərəfdən, məlumdur ki, respublikamız 1991-ci ildə müstəqillik əldə etmişdir. Müstəqilliyin ilk illərində, yəni 1991-ci ildən 1994-cü ilə qədər BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanı prof. A.Xələfov olmuş və həmin dövrdə K.İ.Abramovun bu fakültə ilə heç bir əlaqəsi olmamışdır. 1994-cü ildən fakültəyə prof. X.İsmayılov rəhbərlik etməyə başlamışdır. K.İ.Abramov isə 2001-ci ildə vəfat etmişdir. Həmin dövrdə K.İ.Abramov nə Azərbaycanda olmuş, nə də BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tədris planları və proqramları Moskvada müzakirə edilmişdir. Belə olduğu tərzdə K.İ.Abramovun xidməti harada və necə özünü göstərə bilərdi?!

Məsələyə aydınlıq gətirmək üçün qeyd etməliyəm ki, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ilk illərindən başlayaraq Təhsil Nazirliyi tədris planlarını və proqramlarını, hazırlamaq üçün əmrlər vermiş, müvafiq təlimatlar təsdiq etmiş, təhsil standartlarını yaratmaq üçün Təhsil Nazirliyinin yanında xüsusi komissiya yaradılmışdır. Kitabxanaşünaslıq-informasiya ixtisası üzrə təhsil standartlarını işləyib hazırlamaq isə məhz professor A. Xələfovun sədrliyi ilə yaradılan komissiyaya tapşırılmışdır. Komissiyanın işində fakültənin dosentlərindən R.Kazımov və N.İsmayılov da yaxından iştirak etmişdir.

Bu komissiya müstəqilliyin ali təhsil qarşısında qoyduğu vəzifələrə müvafiq kitabxanaşünaslıq-informasiya ixtisası üzrə təhsil standartlarını hazırlamış, bu standartlarda tədris planlarına salınacaq bütün fənlər öz əksini tapmışdır. Beləliklə, tədris planlarına daxil edilən yeni fənlər Xəlil İsmayılovun dediyi kimi K.İ.Abramov tərəfindən yox, Təhsil Nazirliyinin müvafiq komissiyası tərəfindən müəyyənləşdirilmişdir. BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tədris planları fakültənin kafedra müdirləri prof. A.A.Xələfov, prof. Z.B.Əliyev, prof. B.V.Allahverdiyev, dos. T.F.Quliyev tərəfindən hazırlanmış, Kitabxanaşünaslıq, Biblioqrafiyaşünaslıq, Kitabşünaslıq, Kitabxana resursları və məlumat axtarış sistemləri kafedralarında və fakültə elmi şurasında müzakirə olunaraq təsdiq edilmişdir. Həmçinin fakültənin tədris planı Təhsil Nazirliyinin Kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq,

kitabşünaslıq üzrə elmi-metodik şurası (sədr prof. A.A.Xələfov) tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bunlardan başqa, fakültənin kollektivi 40-a yaxın fənn proqramı, 35-dən çox dərs vəsaiti, 10-dan çox dərslik yazıb çap etdirmişdir. Bütün proqramlar, dərs vəsaitləri və dərsliklər Azərbaycan dilində yazıldığından, Moskvada yaşayan və Azərbaycan dilini bilməyən K.İ.Abramovun onların hazırlanmasında, redaktəsində və çapında heç bir xidməti ola bilməzdi!..

Məqalədə prof. X.İsmayılovun özü haqqında verdiyi məlumatlar da yanlışdır. Onun yazdığını tərcümə edirik: “K.İ.Abramovun Bakıya gəlişi zamanı, onunla tanış olarkən mən hələ ADU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin tələbəsi idim. Onunla ünsiyyət zamanı yəqin ki, çox maraq ifadə etdiyim üçün onun diqqətini öz sadə şəxsiyyətimə cəlb etdim”.

Zənnimizcə, hörmətli oxucu üçün hər şey aydındır.

Daha sonra X.İsmayılov yazır: “Bu zamandan o mənim həyat yoluma daxil olub. Onun məsləhəti ilə mən aspiranturaya daxil oldum.”

Yenə də faktlara müraciət edək. X.İsmayılov 1972-ci ildə BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin axşam şöbəsini bitirib. BDU-nun aspiranturasına 1976-cı ildə daxil olub, 1978-ci ildə oranı bitirib.

K.İ.Abramov isə ilk dəfə Bakıya 1981-ci ilin oktyabr ayında Bakıda keçirilən Kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya təhsili üzrə elmi-metodik şuranın iclasında iştirak etmək üçün gəlib.

Göstərdiyimiz faktlardan məlum olur ki, K.İ.Abramov Bakıya Xəlil İsmayılovun universiteti bitirməsindən on il sonra, aspiranturaya daxil olmasından isə 6 il sonra gəlmişdir. Sual olunur: bu tarixi faktları təhrif etmək X.İsmayılovun nəyinə lazımdır?!

Daha sonra Xəlil İsmayılov yazır: “K.İ.Abramov mənim kimi fakültənin müəllimi Nadir İsmayılovun da namizədlik dissertasiyasının müdafiəsinə kömək etmişdir.”

Bu fakt da dəqiq deyildir. Nadir İsmayılov ixtisasca biblioqrafdır, dissertasiyasının mövzusu isə “Tələbat üzrə regional kitabxana-biblioqrafiya resurslarının yerləşdirilməsi vəziyyəti və təkmilləşdirilməsi” adlanır. O zamanlar Bakıda kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya ixtisası üzrə müdafiə şurası olmadığından BDU-nun rektorluğu Nadir İsmayılovun dissertasiya işini müdafiə üçün Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutuna göndərmişdi. Həmin dissertasiya işi prof. Y.S.Zubovun rəhbərlik etdiyi “Sahəvi biblioqrafiya” kafedrasında müzakirə edilib müdafiəyə tövsiyə olunmuşdu.

Beləliklə, K.İ.Abramov ona dəxli olmayan bir dissertasiya işinin müdafiəsinə necə kömək edə bilərdi?

Məqalədə Xəlil İsmayılov yazır: “K.İ.Abramov Bakını çox sevirdi və bir necə dəfə Bakıda olmuşdur”. Bu fikir də düzgün deyildir. Çünki K.İ.Abramov Bakıda cəmi bir dəfə - 1981-ci ildə olmuşdur.

Xəlil İsmayılov sonra qeyd edir ki, 1982-ci ildə Bakıda ölkənin kitabxanaçılıq ali məktəblərinin ümumittifaq yığıncağı keçirilmişdir. İkinci abzasda isə yazır ki, bu, ali kitabxanaçılıq təhsilinə həsr edilmiş birinci konfrans idi. Bilmək olmur bu, yığıncaqmı, yoxsa konfransmı olmuşdur? “Birinci konfrans” ifadəsinin də izaha ciddi ehtiyacı var. Necə ola bilərdi ki, Sovet dövlətinin mövcud olduğu 64 il ərzində kitabxanaçılıq təhsilinə dair 1-ci konfrans keçirilsin, özü də Bakıda?! Görəsən, bu yanlış məlumatı professor Xəlil İsmayılov haradan götürüb?!

Daha sonra müəllif yazır: “Nəticə olaraq konfrans ali kitabxanaçılıq təhsilinə dair vahid tipik tədris planı qəbul etmişdir”.

Təəssüf ki, prof. X.İsmayılovun yazdığına əksinə olaraq 1982-ci ildə Bakıda nə belə konfrans keçirilmiş, nə də tədris planı təsdiq edilmişdir!..

Doğrudur, 1981-ci il oktyabrın 28-30-da Bakıda SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin ali təhsil üzrə tədris-metodik şurasının yanında olan Kitabxanaçılıq-bibliografya təhsili üzrə elmi-metodik şurasının iclası keçirilmişdir. SSRİ-nin o dövrdəki ənənəsinə görə elmi-metodik şuranın səyyar iclasları ayrı-ayrı müttəfiq respublikalarda və regionlarda da keçirilirdi. Belə seçim zamanı həmin respublikalarda ali kitabxanaçılıq təhsili sahəsində əldə edilmiş qabaqcıl təcrübə nəzərə alınır.

Məlum olduğu kimi, XX əsrin 70-80-ci illərində respublikamızda ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı sahəsində olduqca böyük uğurlar əldə edilmişdi. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsi SSRİ-nin ən qabaqcıl fakültələrindən biri hesab edilirdi. Fakültənin dekani, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun fəaliyyəti respublikamızdan çox-çox uzaqlarda məlum idi. O, SSRİ Kitabxanaçılıq-bibliografya təhsili üzrə elmi-metodik şurasının üzvü, V.İ.Lenin adına SSRİ Dövlət Kitabxanasının yanında fəaliyyət göstərən və SSRİ-də yeganə olan kitabxanaşünaslıq-bibliografya ixtisası üzrə “İxtisaslaşdırılmış doktorluq dissertasiyası” müdafiə şurasının üzvü, SSRİ Ali Attestasiya Komissiyasının rəyçisi idi. Fakültədə hələ RSFSR ali məktəblərində tətbiq edilməyən, Amerika və Avropa ölkələri tədris planlarına müvafiq tərtib edilmiş, Vilnus Dövlət Universitetinin kitabxanaşünaslıq-bibliografya ixtisası üzrə beşillik tədris planı tətbiq edilmişdi. Fakültə kitabxanaşünaslıq-bibliografya elmləri üzrə öz elmi əsərlərini nəşr edirdi. SSRİ miqyasında görkəmli alim kimi tanınmış prof. A.Xələfov Moskvada, Kiyevdə, Daşkənddə namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiələrində opponenet və şura üzvü kimi çıxışlar edirdi. Məhz fakültənin və onun dekani prof. A.Xələfovun xidmətlərini nəzərə alan elmi-metodik şuranın sədri L.P.Boqdanovun təklifi ilə BDU-nun təcrübəsini öyrənmək məqsədi ilə kitabxanaşünaslıq-bibliografya ixtisası üzrə elmi-metodik şuranın növbəti iclası Bakı şəhərinə salınmışdı. Ancaq nədənsə Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin hazırkı dekani prof. X.İsmayılov elmi-metodik şuranın Bakıda keçiril-

məsini K.İ.Abramovun xidməti kimi qələmə verir. K.İ.Abramov ancaq bu şuranın üzvlərindən biri idi. Şuranın harada keçirilməsini isə sədr müəyyənləşdirdi. Deməli, şuranın Bakıda keçirilməsini şuranın sədri, Moskva Dövlət Mədəniyyət Universitetinin rektoru L.P.Boqdanov təklif etmişdi.

Kitabxanaşünaslıq-biblioqrafiya ixtisası üzrə elmi-metodik şuranın Bakı şəhərində 1981-ci il oktyabrın 28-30-da keçirilən iclasında “Sov İKP MK-nın XXVI qurultayının qərarları ilə əlaqədar Kitabxanaçılıq fakültələrinin və ali məktəblərin vəziyyəti və vəzifələri” məsələsi müzakirə edilmişdir. Elmi-metodik şurada BDU-nun rektoru akademik F.M.Bağırzadə, şuranın sədri, Moskva Dövlət Mədəniyyət Universitetinin rektoru L.P.Boqdanov giriş sözü ilə çıxış etmiş, RSFSR Mədəniyyət Nazirliyinin elmi müəssisələr üzrə baş idarsinin rəisi L.N.Romanov məruzə etmişdir. Həmçinin SSRİ-də ali kitabxanaçılıq təhsilinin vəziyyəti və ayrı-ayrı problemləri haqqında A.A.Şilov, S.M.Dubauskas, K.İ.Abramov, A.B.Sokolov, V.İ.Çepelov, A.A.Xələfov, L.Ş.İliçova və başqaları çıxış etmişdir.

Daha sonra Xəlil İsmayılov yazır: “Konfransın Bakıda keçirilməsi Kitabxanaçılıq fakültəsinin imicini qaldırmış, universitet rəhbərliyi fakültəyə daha böyük diqqət yetirməyə başlamışdır. Bütün bunlar K.İ.Abramovun təşəbbüsünün nəticəsidir.”

Müəllifin yazdığına görə, guya K.İ.Abramovun təşəbbüsü olmasa imiş, universitet rəhbərliyi o dövrdə universitetin ən qabaqcıl tərkib hissələrindən biri olan Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinə diqqət yetirməzmiş! Bu fikrlə razılaşmaq qətiyyəən mümkün deyildir!..

Elmi-metodik şuranın iclasından sonra Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi ilə Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutu arasında əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalandı. Bu müqavilə BDU-nun Kitabxanaçılıq informasiya fakültəsinin dekanı prof. A.A.Xələfov və Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutunun rektoru L.P.Boqdanovun imzası ilə təsdiq edildi. Göründüyü kimi bu müqavilənin rektor və dekan tərəfindən imzalanmasına baxmayaraq, Xəlil İsmayılov bunu da K.İ.Abramovun xidməti kimi qeyd edir.

Nəhayət, Xəlil İsmayılov məqalədə yazır: “Universitetdə mən laborantlıqdan Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanına qədər bir yol keçmişəm, professor olmuşam. Mən bütün həyat yolumda K.İ.Abramovun köməyini və müdafiəsini hiss etmişəm.”

Xəlil İsmayılovun irəli sürdüyü bu müddəanın düzgünlüyünü və səmimiyyətini bilmək üçün onun həyat yolu haqqında qısa arayışa nəzər salaq.

Xəlil İsmayılov 1967-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin axşam şöbəsinə daxil olmuş, 1972-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. 1974-cü ildə Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanı və Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri prof.Abuzər Xələfovun təqdimatı ilə Kitabxanaşünaslıq kafedrasına laborant vəzifəsinə işə qəbul

edilmişdir. 1976-cı ildə prof. Abuzər Xələfovun tövsiyəsi və zəmanəti ilə Kitabxanaşünaslıq kafedrasına aspirant qəbul edilmişdir. Prof. Abuzər Xələfovun razılığı ilə kafedra prof. Abuzər Xələfovu Xəlil İsmayılovun elmi rəhbəri təyin etmişdir. Elmi rəhbərin məsləhəti ilə X.İsmayılov üçün “Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda partiya kitabxanaları (tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri)” mövzusu dissertasiya işi kimi təsdiq edilmişdir. Xəlil İsmayılov dissertasiya işini aspirantura təhsil müddətində yazıb başa çatdırmamış, 1978-ci ildə aspiranturayı bitirmişdir.

X.İsmayılov 1979-cu ildə prof. Abuzər Xələfovun tövsiyəsi və təqdimatı əsasında Kitabxanaşünaslıq kafedrasına müəllim, 1984-cu ildə isə baş müəllim vəzifəsinə keçirilmişdir. O dövrdə Bakı şəhərində 05.25.03 indeksi, Kitabxanaşünaslıq-bibliografiya ixtisası üzrə ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurası olmadığından 1983-cü ildə prof. Abuzər Xələfov Bakı Dövlət Universitetinin rektorluğuna müraciət etmiş, Xəlil İsmayılovun başa çatdırdığı və universitetin Kitabxanaşünaslıq kafedrasında müzakirə edilib müdafiəyə layiq görülmüş “Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda partiya kitabxanaları (tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri)” mövzusunda dissertasiya işinin Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutunda fəaliyyət göstərən 05.25.03 - Kitabxanaşünaslıq-bibliografiya üzrə ixtisaslaşdırılmış elmi şurasına göndərilməsini xahiş etmişdir. 1983-cü ilin axırında rektorluq xüsusi məktubla Xəlil İsmayılovun dissertasiya işini Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutuna göndərmişdir. Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutunun rektorluğu dissertasiya işini qəbul etmiş və onun növbədənənar müdafiəsinin təşkilinə icazə vermişdir.

Xəlil İsmayılov dissertasiya işini 1984-cü ilin axırlarında Moskva Dövlət Mədəniyyət İnstitutunda müdafiə etmişdir. O, 1986-cı ildən Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti vəzifəsində işləyir.

1994-cü ildə prof. Abuzər Xələfov öz ərizəsi ilə dekan vəzifəsindən çıxarkən dos. Xəlil İsmayılovun öz yerinə dekan vəzifəsinə təyin edilməsi haqqında rektorluğa təqdimat vermişdir. BDU-nun rektoru məhz bu təqdimata müvafiq dos. Xəlil İsmayılovu dekan vəzifəsinə təyin etmişdir. Belə bir sual ortaya çıxır: rektorluq nə üçün fakültənin dekan müavinləri vəzifəsində işləyən dos. Fərman Bayramovu və dos. Aşur Əliyevi dekan vəzifəsinə təyin etməmişdi? Çünki bu iş bilavasitə prof. Abuzər Xələfovun təqdimatı və təqdiri ilə edilmişdi. 1994-cu ildən sonra Xəlil İsmayılov 4 dəfə dekan vəzifəsinə seçilmişdir. Hər dəfə dos. Xəlil İsmayılovun namizədliyi prof. Abuzər Xələfovun təşəbbüsü ilə Kitabxanaşünaslıq kafedrası tərəfindən irəli sürülmüşdür.

XX əsrin 80-ci illərinin axırlarında prof. Abuzər Xələfovun təşəbbüsü və tövsiyəsi ilə Xəlil İsmayılova “Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sistemi. 1918-2000-ci illər (tarixi, müasir vəziyyəti və pers-

pektivləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası işi təsdiq edilmişdir. Prof. Abuzər Xələfov dissertasiya işinin elmi məsləhətçisi təyin edilmişdir. Dos. Xəlil İsmayılovun dissertasiya işi dəfələrlə Kitabxanaşünaslıq kafedrasında müzakirə edilmiş, 2003-cü ildə prof. Abuzər Xələfovun məsləhətçi kimi müsbət rəyi ilə müdafiəyə layiq görülmüşdür.

2004-cü ildə Abuzər Xələfovun Azərbaycan Respublikası Ali Attestasiya Komissiyasına yazdığı məktuba müvafiq olaraq AAK 05.25.03 – Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslıq; kitabşünaslıq və 07.00.02 - Vətən tarixi indeksləri üzrə birdəfəlik müdafiə şurasını təsdiq etmişdir.

Dos. X.İsmayılov 2004-cü ilin mayında doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Dos. Xəlil İsmayılov 2009-cu ildə AAK tərəfindən Kitabxanaşünaslıq kafedrası üzrə professor vəzifəsinə təsdiq edilmişdir. Professor vəzifəsinə seçilməyin rəsmi qaydalarına görə seçilən şəxsin elmi və pedaqoji fəaliyyəti haqqında görkəmli bir mütəxəssis müsbət rəy verməlidir. Prof. A.A.Xələfov dos. Xəlil İsmayılova həm professor vəzifəsinə seçilərkən, həm də iş AAK-a göndərilərkən müsbət rəy vermişdir.

Həmçinin Abuzər Xələfov Xəlil İsmayılovun müxtəlif illərdə nəşr edilmiş “Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi” dərsliyinin, “Kitabxana menecmenti” adlı dərslərinin və “Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminatı sisteminin tarixi inkişafı” monoqrafiyasının elmi redaktoru, eləcə də tərtib etdiyi bütün metodik vəsaitlərin və proqramların redaktoru olmuşdur.

Faktlardan göründüyü kimi, Xəlil İsmayılov 2004-cü ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş, 2009-cu ildə isə professor vəzifəsinə təsdiq olunmuşdur. Sual olunur: 2001-ci ildə vəfat etmiş K.İ.Abramov öz ölümündən 3 il sonra elmlər doktoru, 8 il sonra isə professor olan Xəlil İsmayılova nə cür kömək edə bilərdi?! Bu iddia ağılasığmaz deyilmi?!

Hörmətli redaksiya, Xəlil İsmayılov haqqında verilən bu qısa arayış onun K.İ.Abramov barədə dediklərini təsdiq edirmi? Əlbəttə, yox! Bu arayışdan məlum olur ki, Xəlil İsmayılovun keçdiyi bütün həyat yolu, əldə etdiyi müvəffəqiyyətlər və nailiyyətlər Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, Prezident təqaüdüçüsü, 50 ilə yaxın Kitabxanaşünaslıq kafedrasına müdirlik etmiş, 25 il Kitabxanaçılıq-infomasiya fakültəsinin dekanı işləmiş, Azərbaycanda elmi kitabxanaşünaslıq məktəbi yaratmış tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun adı və böyük zəhməti ilə bağlıdır.

Xəlil İsmayılov isə öz ustadının, namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının elmi rəhbəri olmuş, onu dekan vəzifəsinə irəli çəkmiş bir şəxsin xidmətlərini unutmaqla, həyatda qazandığı bütün nailiyyətləri öz fəaliyyətində heç bir xidməti olmayan xarici alimin adına çıxmaqla öz

ustadına və mənsub olduğu Azərbaycan milli kitabxanaşünaslıq elmi məktəbinə hörmətsizlik etmirmi?!

Qədim yunan dramaturqu Aqafon demişkən: “Hətta tanrılar da keçmişi dəyişə bilməz.”

Hörmətlə,

A.A.Xələfov
Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar elm xadimi, BMT
yanında Beynəlxalq İnformasi-
yalaşdırma Akademiyasının
akademiki, tarix elmləri doktoru,
professor

Azərbaycanın kitabxana
ictimaiyyətinə
Professor A.A.Xələfovun elmi məktəbinin
növbəti bir nailiyyəti təqdim olunur.
Bu məktəbin yetirmiş olduğu nüfuzlu alim,
geniş ictimai fəaliyyəti ilə respublikada
tanınmış ziyalı
KNYAZ ASLANIN
50 ili
tamam olmuşdur.
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının kollektivi
kitabxana ictimaiyyəti həmkarımızı,
nüfuzlu alim və ziyalı Knyaz Aslanı

Təbrik edir!

Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru Knyaz İlyas oğlu Aslan 1979-cu ildə Gürcüstanda Başkeçid (Dmanisi) rayonunun Hamamlı kənd orta məktəbini Qızıl medalla bitirmiş, əmək fəaliyyətinə həmin məktəbdə başlamışdır. 1983-1988-cü illərdə BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində, 1994-1998-ci illərdə BDU-nun Jurnalistika fakültəsində, 1987-1989-cu illərdə Azərbaycan Jurnalist Sənətkarlığı İnstitutunda təhsil almış, bütün məktəbləri fərqlənmə diplomları ilə başa vurmuşdur.

O, 1988-ci ildən BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasında laborant, müəllim, baş müəllim vəzifələrində çalışmışdır. 2004-cü ildə “Şəxsiyyətin

formalaşmasında bədii ədəbiyyatın rolu” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür. 2006-cı ildən Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosentidir. “Azərbaycan elm, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri kitab və mütaliə haqqında” mövzusunda doktorluq dissertasiyasını başa çatdırmaq üzrədir.

Dos. Knyaz Aslan ötən 22 il ərzində səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərmiş, böyük uğurlar qazanmış, reyting cədvəlində həmişə yüksək yer tutmuşdur. O, 2009 və 2010-cu illərdə universitetdaxili 50+50 qrant layihəsinin qalibi olmuşdur.

K.Aslan 1000-ə yaxın elmi, elmi-kütləvi, ədəbi-publisistik məqalənin, 20-dən çox elmi, tədris, bədii, publisistik kitabın, 50-dən çox monoqrafiya, dərslik, dərs vəsaiti və ədəbi-bədii kitabın ön sözünün müəllifi, rəyçisi və redaktorudur. Bundan başqa, bir sıra beynəlxalq və respublika miqyaslı konfrans və seminarlarda uğurla iştirak etmiş, sertifikatlara layiq görülmüşdür. O, respublikada ədəbi-mədəni tədbirlərin aparıcısı kimi də fəallıq göstərir.

K.Aslan 1992-1998-ci illərdə Müdafiə Nazirliyinin «Azərbaycan Ordusu» qəzetində şöbə redaktoru, «Hərbi Nəşriyyat»da redaktor işləmişdir. Dəfələrlə döyüş tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün ön cəbhəyə göndərilmiş, Ermənistanla savaqların iştirakçısı olmuşdur. Müstəqillik dövrü hərbi jurnalistikasının yaradıcılarından biri, Qarabağ müharibəsi veteranıdır.

Azərbaycan Mətbuat Şurasının, Yazıçılar, Jurnalistlər və Aşıqlar Birliklərinin üzvü olan K.Aslan bir sıra poeziya müsabiqələrində ali dərəcəli mükafatlara layiq görülmüş, ədəbiyyat, bədii tərcümə və publisistika sahələrindəki uğurlarına görə dəfələrlə təltif olunmuşdur. O, “Qızıl Qələm”, N.Gəncəvi, H.Zərdabi, A.Şaiq, S.Yesenin “Səhər”, “Qızıl Kitab”, “Ustad” və başqa mükafatların laureatıdır. Hazırda “Kitabxanaşünaslıq və informasiya” elmi-nəzəri və praktik jurnalının baş redaktor müavini, “Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya” elmi-nəzəri və metodik jurnalının məsul katibi, “Kitabxana.az” jurnalının redaktoru, “Göyqurşağı” uşaq jurnalının redaktoru, “Borçalı” jurnalının və qəzetinin redaktoru kimi də səmərəli fəaliyyət göstərir.

Hal hazırda Knyaz Aslan BDU-da uğurlu elmi pedaqoji fəaliyyət göstərməkdədir. Tələbələrin sevimlisi, kafedranın elmi mühitinin formalaşmasında fəal iştirakçısıdır. Elmi, publisistik yazıları, dərslik və dərs vəsaitləri fakültənin tədris prosesində öz əhəmiyyətli rolunu oynamaqdadır.

Kitabxanaşünaslıq kafedrası Knyaz Aslanın elmi yaradıcılığının çiçəklənən dövründə ona uğurlal və daha böyük zirvələr fəth etmək arzuları ilə ümid edir.

**Kitabxanaşünaslıq və informasiya
Elmi-nəzəri və praktiki jurnalının
redaksiya heyəti**

M Ü N D Ə R İ C A T

A.A.XƏLƏFOV	KİTABXANA VƏ KOMMUNİKASIYA	7
K. ASLAN	KİTAB, KİTABXANA VƏ MÜTALİƏ MƏSƏLƏLƏRİ (Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfovun 80 illik yubileyi qarşısında)	17
K.M.TAHİROV	M.F.AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANA- NIN BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİ....	32
E.Y.ƏHMƏDOV	KİTABXANA QANUNVERİCİLİYİ TARİXİNDƏN.....	41
P.F.KAZİMİ	İNFORMASIYANIN TƏSNİFATI.....	45
A.İ.QURBANOV	EPRINTS ƏSASINDA ELEKTRON KİTAB- XANALARIN YARADILMASI.....	54
Ş. İSLAMOVA	AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKA- DEMİYASI KİTABXANA ŞƏBƏKƏSİ BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ İLLƏRİNDƏ.....	60

S.A.SADIQOVA	ЦМУММИЛЛИ ЛИДЕР ЩЕЙДЯР ЯЛИЙЕВЯ ЩЯСР ОЛУНМУШ БИБЛИОГРАФИК ИНФОРМАСИЯ НЯШРЛЯРИ.....	67
S.P.İSMAYILOVA	ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ BİBLİOQRAFIYA- SININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ.....	78
E.Ç.MƏMMƏDOV	AZƏRBAYCAN KİTABXANALARINDA İNFORMASIYA KOMMUNİKASIYA TEXNO- LOGİYALARININ TƏTBİQİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ.....	90
A.T.ABDULLAYEVA	AZƏRBAYCAN KİTABXANALARINDA ELEKTRON MÜHİTİN FORMALAŞMASI VƏ MÖVCUD PROBLEMLƏR.....	98
R.M. NAMAZOVA	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJİ UNİVERSİTETİNİN KİTABXANASINDA TƏLƏBƏLƏRƏ KİTABXANA-İNFORMASIYA XİDMƏTİ (1991-2010-cu illər).....	10 4
R.BAXIŞOVA	MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN DÖVRİ MƏTBUATINDA KİTABXANA İŞİ (1991-1995)	11 3
A.A.XƏLƏFOV	REDAKSİYAYA MƏKTUB: TARİXİ FAKTLARIN TƏHRİF ETMƏK KİMƏ LAZIMDIR.....	12 0

C O N T E N T S

A.A.KHALAFOV Knyaz ASLAN	LIBRARY AND COMMUNICATION..... 7 THE BOOK, READING ISSUES AND LIBRARIES PROBLEMS IN THE WORKS OF PROFESSOR ABUZAR KHALAFOV (Honored scientist, professor Abuzar Khalafov is fore of the 80 years jubille)..... 17
K.M.TAHIROV	INTERNATIONAL RELATIONS OF AZERBAIJAN NATIONAL LIBRARY AFTER M.F.AKHUNDOV..... 32
E.Y.AHMADOV	ON THE HISTORY OF THE LIBRARY LAW..... 41
P.F.KAZIMI	THE CLASSIFICATION OF INFORMATION 45
A.I.GURBANOV	ESTABLISHMENT OF THE E-LIBRARIES ON THE BASIS OF EPRINTS 54
S.I.ISLAMOVA	THE LIBRARY NETWORK OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF AZERBAIJAN IN THE YEARS OF GREAT PATRIOTIC WAR..... 60
S.A.SADIQOVA	BIBLIOGRAPHIC INFORMATION PUBLICATIONS DEVOTED TO THE NATIONAL LEADER HEYDAR ALIYEV..... 67
S.P.İSMAYILOVA	MODERN PERSPECTIVES AND DEVELOPMENT OF LIBRARY BİBLİOGRAPHY 78
E.CH.MAMMADOV	THE INTRODUCTION OF INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN AZERBAIJAN LIBRARIES..... 90
A.T.ABDULLAYEVA	FORMATION OF THE ELECTRONIC

	ENVIRONMENT OF AZERBAIJAN LIBRARIES AND EXISTING PROBLEMS.....	98
R.M.NAMAZOVA	LIBRARY-INFORMATION SERVICE OF TEACHING STAFF AND STUDENTS IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE AZERBAIJAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY (1991-2010).....	104
R.BAXİSHOVA	LIBRARY WORK IN THE PERIODICAL PRESS IN THE FIRST YEARS OF THE INDEPENDENCE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC.....	113
A.A.KHALAFOV	LETTER TO EDITORIAL OFFICE.....	120

СОДЕРЖАНИЕ

А.А.ХАЛАФОВ Князь АСЛАН	БИБЛИОТЕКА И КОММУНИКАЦИЯ..... ВОПРОСЫ КНИГ, ЧТЕНИЯ И БИБ- ЛИОТЕК В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПРОФЕС- СОРА АБУЗАРА ХАЛАФОВА (На встрече 80-ти летия, заслуженного деятеля науки, профессора А.Халафова).....	7 17
К.М.ТАХИРОВ	МЕЖДУНАРОДНЫЕ СВЯЗИ НАЦИОНА- ЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ М.Ф.АХУНДОВА.....	32
Е.Ю.АХМЕДОВ	ИЗ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА.....	41
П.Ф.КЯЗЫМИ	КЛАССИФИКАЦИЯ ИНФОРМАЦИИ.....	45
А.И.КУРБАНОВ	СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБ- ЛИОТЕК НА ОСНОВЕ EPRINTS.....	54
Ш.ИСЛАМОВА	БИБЛИОТЕЧНАЯ СЕТЬ НАЦИОНАЛЬ- НОЙ АКАДЕМИИ АЗЕРБАЙДЖАНА ЗА ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ.....	60
С.А.САДЫГОВА	БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ИНФОР- МАЦИОННЫЕ ИЗДАНИЯ, ПОСВЯЩЕН- НЫЕ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОМУ ЛИДЕРУ ГЕЙДАРУ АЛИЕВУ.....	67
С.П.ИСМАИЛОВА	СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ БИБЛИОГРАФИИ.....	78
Э.Дж. МАМЕДОВ	НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО КОМУНИКАЦИ- ОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БИБЛИОТЕ-	

	КАХ АЗЕРБАЙДЖАНА.....	90
А.Т. АБДУЛЛАЕВА	ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ СРЕДЫ БИБЛИОТЕК АЗЕРБАЙДЖАНА И СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ.....	98
Р.М.НАМАЗОВА	БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ПРОФЕССОРСКО- ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА И СТУДЕНТОВ В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕ- КЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ГОСУДАРС- ТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА (1991-2010 ГГ.).....	104
Р.БАХЫШОВА	БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ ВПЕРВЫЕ ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА.....	113
А.А.ХАЛАФОВ	ПИСЬМО В РЕДАКЦИЮ.....	120

MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ!

“Kitabxanaşünaslıq və informasiya” elmi-nəzəri və praktik jurnalının redaksiyasına təqdim edilən elmi məqalələr göstərilən qaydalar əsasında tərtib edilməlidir:

- 1) *Format – A4; Sətirlərarası interval – 1,0; Yuxarıdan 2,5 sm; Aşağıdan 2,5 sm; Soldan 3,5 sm; Sağdan 1,5 sm. Məqalələrin həcmi 1 çap vərəqindən artıq olmamalıdır.*
- 2) *Şrift dəsti: Azərbaycan dilində – Times New Roman İngilis dilində – Times New Roman Rus dilində – Times New Roman Şriftlərin ölçüsü 12 (Word 2003).*
- 3) *Hər bir elmi məqalənin ingilis və rus dillərində xülasələri olmalı, burada məqalənin ingilis və rus dillərində adı da öz əksini tapmalıdır.*
- 4) *Elmi məqalələr və xülasələr kompyuterdə çap olunmuş şəkildə disklə birlikdə təqdim olunmalıdır. Disklər geri qaytarılmır.*
- 5) *Müəllif haqqında aydın məlumat verilməli, adı, atasının adı, soyadı açıq yazılmalı, işlədiyi və ya oxuduğu müəssisənin adı tam şəkildə yazılmalıdır.*
- 6) *Hər bir elmi məqaləyə 2 mütəxəssis rəy verməlidir.*

---

*Nəşriyyat redaktorları: Afiqə Cəfərova (Azərbaycan mətni)
Nərgiz Əliyeva (İngilis mətni)
Yafəs Quliyev (rus mətni)*

*Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 3135. 16.03.2010.*

Yığılmağa verilmişdir: 15.10.2010.

Çapa imzalanmışdır: 25.10.2010.

Formatı 70x100¹/₈

Həcmi 7.5 ç.v.

---

*Bakı şəhəri, Az1148., Z.Xəlilov küçəsi, 23
Bakı Universiteti Nəşriyyatının mətbəəsi*

